

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Mehmet Gündüz

Bürokrasi Ve Sosyalist Demokrasi



Mehmet Gündüz
Bürokrasi ve Sosyalist Demokrasi

koral yayınları
Araştırma-İnceleme dizisi : 1

Birinci Baskı : Şubat 1990
Dizgi : Bilgiç Matbaası
Baskı : Doyuran Matbaası
Kapak Tasarımı : Remzi oğuz Yılmaz
Kapak Baskısı : Ör Matbaası

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi

Piyarloti Caddesi

Dizdariye Medrese Sok. 6/9

Yalçın Han Kat 3 Binbirdirek/İst.

MEHMET GÜNDÜZ

BÜROKRASİ

ve

SOSYALİST DEMOKRASİ



KORAL

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Tarih ve Devrim	12
Yukardan Devrim	13
1789-93 Devriminin Niteliği	15
1917 Devrimi	20
Cennet Bahçelerinde Aranan	24
Tek Ülkede Sosyalizm	27
«Geri Dönülmez Zafer» mi?	31
Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin İnşası Mücadelesi: 1917-1927	39
Sovyetler Birliği'nde İşçi-Köylü İttifakının Yokluğu ve	
Bürokrasi Egemenliğinin Kurulması: 1929-1939	47
Hızlı Endüstrileşme Milliyetçilik Yoludur	47
Hızlı Endüstrileşme ve Köylülük	51
Hızlı Endüstrileşme Esittir Hızlı Eşitsizlik	57
Yeni Sınıf ve Tavsiyeler	63
Doğru Bir Kalkınma Çizgisi	65
«Geri Dönüş» ve Yukardan Devrim	66
Robespierre ve Stalin	71
Herşey Savunulabilir	74
Yugoslav Özyönetimi	78
Özyönetim ve Toplumsal Mülkiyet	80
Piyasa Ekonomisi ve İşçi Denetimi	81
Merkezi Planlama ve Özyönetim	84
Siyasi Demokrasi ve Özyönetim	85
Çin Kollektifleştirmesi	89
Gündemdeki Sorun: Sosyalist Demokrasi	93
Ekonomist ve Hukuki Kuruntuculuk	96

Üretici Güçler Tarihin Motoru mu?	98
Üretim İlişkileri, Hukuki Biçimlerle Özdeş midir?	104
Sosyalist Toplumda Temel ve Baş Çelişme	111
Devlet Mülkiyeti, Sosyalizmde En Üst Mülkiyet Biçimi midir?	116
«Geri Dönüş» Öğeleri	126
Üretici Güçlerinin Geriliği	127
Meta Üretiminin Varlığı	129
Temsilcilik ve Yerine Geçmeciilik	131
Eşitlik ve Sınıf Mücadelesi Sorunu	134
Sosyalist Demokrasi	137
Burjuva «Çoğulculuğu» Gerçek Çoğulculuk mu?	139
Az gelişmiş Kapitalist Ülkeler ve Çoğulculuk	142
Bürokratik Düzenler ve Çoğulculuk	144
Sosyalizm ve Çoğulculuk	146
Monolitik Savunmaların Boşluğu	153
Sosyalist Demokrasinin Kurumları	159

Ö N S Ö Z

Sosyalizm bugün ikinci bunalım dönemini yaşıyor.

20. yüzyılın başlarında yükselmeye başlayan sosyalizm dalgası, 1917 Sovyet Devrimi ile doruğuna çıktı. Bu doruk, dünya çapında muazzam etkiler yaptı. Öyle ki, Rusya içinde devrim durulur, hatta gerileme başlar-ken, Ekim Devriminin top sesleri, dünyanın ezilen insanların kulaklarına yeni yeni ulaşıyor ve onları ayağa kaldırıyordu.

1917 doruğunun etkisi zayıflayarak ve kırılarak da olsa, İspanya İç Savaşına ve oradan da yeni bir canlanış ve atakla, II. Dünya Savaşı sonrası devrimlere ulaştı. Halk demokrasilerinin kurulması ve Çin'in kurtuluşuyla sonuçlanan devrimler, bir bakıma birinci büyük dalga-
nın salvolarıydı.

Birinci dalga, 1950'lerin başında kendini iyiden iyiye ortaya koyan, sosyalizmin bunalımının eteklerinde son buldu. Aslında bunalım 1920'lerin ortalarından beri ince ince örülüyordu. Stalin'in ölümünden sonra bir patlama biçiminde ortaya çıktı. Patlamayla ortaya çıktı. Çünkü, Stalin'in gövdesi, kapağın yerinden oynamasını geçici de olsa önlüyordu.

Doğu Almanya, Polonya ve Macaristan'daki işçi ve halk ayaklanmaları, bunalımın patlama biçiminde ortaya çıkışının açık görünümleriydi.

Her bunalım, bir yanıyla demoralize olmayı getirir-se, diğer yanıyla da yeni bir atılımın beşiğini oluşturur. Sosyalizmin bunalımı, bir yandan burjuva liberalizmine,

varoluşçuluğa, inkârcılığa savrulmaları getirdiyse, bir yandan da Stalinizmden kaynaklanan bunalıma karşı yeni devrimci arayışları getirdi.

1950'li yıllar boyunca için için oluşan bu arayışlar, kendilerini, 1960'lı yıllarda yeniden yükselişe geçen ikinci sosyalizm dalgası ve bu dalganın 1968 büyük kitlesel hareketiyle doruğa çıkması sonucu ortaya koydular. Yugoslav özyönetimi, Avrupa Komünizmi, Avrupa ve Doğu Avrupa Yeni Sol'u, 1968 Prag Baharı, Troçkizm, Latin Amerika Devrimciliği, Mao'nun çizgisi ve Kültür Devrimi deneyi bu arayışların başlıcalarındandı. Bu arayışların herbirinin kendine özgü zaafı vardı, ama toplamda sola bir atılım kazandırdılar.

Özellikle Mao, bir yandan Sovyet modeline zıt bir kalkınma çizgisini pratikte yürürlüğe koyarak, diğer yandan sosyalizmdaki demokrasi arayışlarını kitlelerin demokrasisi temeline oturtmaya çalışarak sosyalizme önemli bir ivme kazandırdı. Artık sosyalizm deyince akla hemen hızlı endüstrileşme ve köylülüğün tasfiyesi gelmiyor. Mao'nun tarım ile sanayi, ağır sanayi ile hafif sanayi ve diğer sektörler arasındaki dengeleri gözetken ve köylülüğün sırtından birikimi reddeden çizgisi, Stalinist kalkınma modeline bir alternatif oluşturdu.

Diğer yandan Kültür Devrimi, kitlesel demokrasinin yeniden canlandırılmasıydı. Bu harekette eksik kalan yan, sosyalist demokrasinin kurumsallaştırılmamasıydı. Bu eksiklik, bizzat Kültür Devriminin yeniden bürokrasinin cenderesine alınmasına neden oldu.

İkinci sosyalizm dalgası, 1970'lerin ortalarında, aynı II. Dünya Savaşının sonunda olduğu gibi, bir canlanış ve atılımla —ateşin sönmeden önceki son canlanışı gibi— son buldu. Bu, Vietnam, Laos ve Kamboçya devrimleriydi. Bunun hemen ardından kapitalizmin yeni bir toparlanışa girdiğini ve 1980'li yıllarda bir karşı rüzgâr estirdiğini görüyoruz. Artık sosyalizm, ikinci bu-

nalım dönemine girmişti. Çünkü Stalinizmin ölü ağırlığı ikinci yükseliş döneminde de atılamamıştı.

Birinci bunalım döneminde gündeme gelen sorunlar, kitleleri ağır yükler altına sokan Stalinist kalkınma çizgisinin reddi ve sosyalist demokrasinin gerçekleştirilmesi idi. Birinci sorun da alternatif bazı gelişmeler görüldü. Stalinist ekonomi politikası Rusya'da bile gözden düştü. Ancak ikinci sorun da, yani sosyalist demokrasi sorununda, bu konudaki önemli arayışlara rağmen, fazla bir gelişme kaydedildiği söylenemez.

Bugün gündemin ilk maddesinde bu sorun duruyor. Sosyalizmin, kitleleri yeniden seferber edebilmesi ve kapitalizmden daha ileri bir düzen olduğunu net bir şekilde kanıtlayabilmesi için bu noktada adımlar atılmalıdır. Bu, elbette yeni bir kitlesel dalganın ortaya çıkartacağı pratikle mümkün olacaktır. Ancak Stalinist yapıya alternatif bir sosyalist demokrasinin kurumlarının yaratılabilmesi, bugünden bu sorunun irdelenmesini gerektirmektedir. Kaldı ki, bugünkü bunalımın ortaya çıkarttığı ve aynı zamanda gelecekteki yeni dalganın habercileri olan kitle hareketleri kendini ortaya koymaya başlamıştı. Polonya'da süren mücadele, SBKP içinde süren mücadele, Sovyetler Birliği'nin çeşitli bölgelerindeki kitlesel hareketlenme ve Çin'deki büyük kitlesel başkaldırı bu gelişmenin işaretleridir.

Sosyalizmin bunalımı, kapitalizmin yeni atılımıyla aynı döneme rastlamıştır ve zaten bu ikisi ilişkilidir. Bunun sonucu olarak, 1950'lerde olduğu gibi, bunalım, umutsuzluğu ve dolayısıyla sol içinde burjuva liberal görüşlerin güç kazanmasını da getirmiştir. Devrimi ve sosyalizmi reddeden «sivil toplum»cu akımların ortaya çıkışı bu ortamda mümkün olabilmiştir.

Dikkat edilirse bu tür akımlar, sosyalizme iki noktadan saldırmaktadır. Birincisi *temellerine*, ikincisi *zaatlarına*. Temellerine saldırmaktadır, çünkü bunlar yıkılırsa üstünde duran diğerleri de yıkılacaktır. «Sivil top-

lum»culuğun özellikle, devrim, iktidar ve sınıf mücadelesi noktasındaki ısrarlı saldırısının anlamı budur. Zaaf-
larına saldırmaktadır, çünkü bu zayıf noktadan ilerle-
menin daha rahat olacağı düşünülmektedir. Aynı akımların, sosyalizme, yeni gelişmeleri, çevre sorunlarını kavramamak, demokrasiyi gerçekleştirememek, bürokrasiye yol açmak yönündeki eleştirileri de böyle bir anlam taşıyor.

Bu noktada sosyalistler açısından iki hata sözkonusu olabilir. Temeller de zaaf gibi görülmeye başlanır ve savunulmaz, terkedilir. Bugün solda yaşanan erozyon işte böyle bir inkârcılıktan da güç almaktadır. Diğer yandan zaaf-
lar da temeller gibi görülür ve hiçbir geliştirme çabası gösterilmeden, muhafazakâr bir tutumla eski, olduğu gibi savunulur. Bugün solda gözlenen Stalinist - muhafazakâr eğilim buradan kaynaklanıyor.

Bugün yapılması gereken, bir yandan sosyalizmin temellerini savunmak, olumlu mirasa sahip çıkmak, ama aynı zamanda olumsuzluklardan da dersler çıkartmak ve teorik gelişmede öncü tutum alınmasıdır. Bu ikisi ustaca birleştirilmelidir.

Bugün bunalım, kaçınılmaz olarak solda yeniden harmanlanmayı ve saflaşmaları getiriyor. Teorik kargaşalık bir süre daha sürecektir. Bu kargaşalık sonunda, sosyalizmin içindeki liberal - reformcu, muhafazakâr - Stalinist ve devrimci eğilimlerin yerli yerine oturmasıyla ve genel olarak böyle bir saflaşmayla ve berraklaşmayla sonuçlanacaktır. Bugün solda, mücadele edilmesi gereken esas eğilim Stalinci - muhafazakârlıktır. Ana saflaşma devrimcilik reformculuk arasında değil, devrimcilik muhafazakârlık arasındadır. Yeniden harmanlanmanın ve teorik berraklaşma çabasının ilerlediği bu süreçte sosyalistler fikri ayrılıklarını birlik temelinde tartışabilirlerse, bu, bu dönemin kazancı ve geleceğe uzanan mücadelenin güçlü bir dayanağı olacaktır.

1981 - 1988 yılları arasında yaptığımız teorik araş-

tırmanın ürünü olan bu kitapla, bugün bütün dünya sosyalistlerinin tartışmakta oldukları konulardaki bazı fikirlerimizi toparlamaya çalıştık. Eğer Türkiye sosyalistlerinin yeniden toparlanma, teorik netleşme, sorunları birlik içinde çözme ve farklılıkları içeren geniş ve sosyalist bir parti oluşturma mücadelesinin teorik ve programatik cephesine küçük de olsa bir katkıda bulunmuş olduğumuzu görürsek çaba ve emeğimizin boşa gitmediğini düşünerek sevineceğiz.

23 Ekim 1988
Mehmet Gündüz

I. TARİH VE DEVRİM

Kürşat Bumin, 1981 yılında yayınlanan *Sivil Toplum ve Devlet* adlı kitabının, tarihteki devrimleri ve bununla ilişkili olarak Gramsci'yi incelediği bölümünde, Jakobenizm hakkında şöyle bir yargı ileri sürüyordu :

«Bu dönemde, Rus devrimi Gramsci için 'anti-Jakoben devrim, aşağıdan gelen, anti-otoriter ve neredeyse liberter bir devrim' karakterini taşıyordu.»¹

Böylece Bumin, «yukardan devrim» ile Jakobenizmi özdeşleştirmiş oluyordu. Nitekim :

«Merkeziyetçi, otoriter, devletçi, militer bir disiplinden gelen Jakoben ve Blankistlerin oluşturduğu hareket»² derken de, hem Jakobenizmden ne anladığını tanımlamakta ve hem de Jakobenizmi, tarihteki «azınlık devrimciliği»nin temsilcisi Blankizm ile özdeşleştirmekteydi. Bumin'in kitabında bu ve buna benzer kavram karışıklıkları bir hayli çoktu. Bu bakımdan, Bumin'i eleştirmeden önce, «yukardan», «aşağıdan», «azınlık», «çoğunluk» kavramlarının açılması ve bunların somut tarihi olaylar içinde ifade ettikleri anlamların belirlenmesi gerekir.

1. Kürşat Bumin, *Sivil Toplum ve Devlet*, Yazko Yayınları, 1981, s. 103. Bu kitabın ilk eleştirisi, «'Sivil Toplumculuk' Neye Hizmet Ediyor» başlığıyla, o zamanlar yurtdışında çıkmakta olan *seçenek* dergisinin Mayıs 1983 tarihli 3. sayısında tarafımdan yazılmış bir yazıyla yapılmıştır. Belirtmek zorundayım ki, bu yazı, Türkiye sol literatüründeki ilk yazılı 'sivil toplum'culuk eleştirisidir.

2. Aynı yerde, s. 56.

Yukardan Devrim

Tarih gerçekten de yukardan devrimlere tanıktır. Bu yukardan devrimlerin en tipikleri, Napolyon'un kapitalist temel üzerinde yükselen burjuva devletini mükemmelleştirmesi; Bismarck'ın bir tarım toplumu durumundaki Almanya'yı merkezileştirerek bir sanayi toplumuna dönüştürmesi; Rusya'da Stolipin'in bir köylü reformu yoluyla kapitalizmin önünü açma girişimi; Japonya'da Meiji döneminde sanayi için gereken birikimin devlet zoruyla ve toprak ağalarının dönüştürülmesiyle sağlanması ve Stalin'in Rusya'yı zor yoluyla endüstrileştirmesidir. Bu yukardan devrimlerin ortak niteliği nedir? Hepsi de, geri üretim ilişkilerinin baskısı altında boğulan, buna şu ya da bu ölçüde başkaldıran halk kitlelerinin *aşağıdan* hareketinin oldukça kanlı yöntemlerle *bastırılmasına* dayanır. Napolyon, Fransa'daki 1793 devriminin; Bismarck, 1848 devriminin; Stolipin, 1905 Rus devriminin, Stalin 1917 devriminin bastırılmasının üzerine oturmuşlardır. Ama bu bastırılan halk hareketleri, aynı zamanda, devrime karşı direnen yönetici sınıflara bir şeyi öğretmiştir: Eğer toplumun gelişmesinin zorunlu kıldığı değişikliklerin hiç olmazsa bazılarını, bir ölçüde kendileri yapmazlarsa, bu, halk kitlelerinin *aşağıdan* hareketiyle ve kendilerini silip süpürerek yapılacaktır. Çünkü toplumsal değişiklik zorunlu olmuştur. Öyleyse, halkı bastıran merkezi devletin gücü, burjuva-demokratik devrimin bir kısım görevlerini de üstlenmeli ve kapitalizmin gelişmesinin önündeki engelleri yukardan temizlemeye girişmelidir. Bu iş, daha önceki halk hareketleri tarafından zaten önemli ölçüde kolaylaştırılmıştır. Halk hareketi toprağı düzlemiş ve o güne kadar gelişmeye direnen eski toplumun sınıfları (Stalin örneğinde bu söz konusu değil, çünkü eski sınıflar tasfiye edilmişti), *aşağıdan* gelecek dalgaların korkusuyla, yukardan yapılacak belli değişikliklere razı olmuşlardır.

Şimdi, aşağıdan devrimlere gelelim. Bu devrimlerin en tipikleri, 1648 İngiliz devrimi; 1789-93 Fransız devrimi; 1848 Avrupa devrimi, 1870 Paris Komünü; 1905 Rus devrimi, 1917 Ekim Devrimi; 1949 Çin Devrimi'dir. Bu tür devrimlerin en önemli özelliği, o güne kadar daima bir kenara itilmiş, siyasetten uzak tutulmuş en yoksul halk kitlelerinin sokağa dökülerek ağırlığını koyması ve toplumun o andaki gelişmesini yönlendirmesidir. Böyle dönemlerde tayin edici olan, kesinlikle halk tabakalarıdır, onların tutku ve istekleridir. Halk hareketinin iradî yönünü ve politik bilincinin yoğunlaşmasını ifade eden öncü de (bu, İngiliz devriminde, Cromwell'in ordusu; Fransız devriminde, Jakoben Kulübü de dahil halk kulüpleri; Rus devriminde, parti etrafında toplanmış işçi sınıfının en ileri kesimidir) bu tutku ve isteklerden bağımsız değildir. Öncünün buradaki rolü, halk kitlelerinin istek ve taleplerini yoğunlaştırmak, formüle etmek, gerekli taktikleri geliştirmek, halkın en ileri kesimlerini ve giderek geniş kesimlerini de organize edebilmektir. Bu durumda, halk kitlelerinin bütününe göre azınlığı oluşturan öncü kesimin «azlığı»na ve onun iradî eylemlerine bakıp, ardındaki halk hareketini görmeden «azınlık devrimi» ya da «yukardan devrim» yargısına varmak ve böylece birbirine zıt yöndeki olguları aynı sepete koymak, büyük yanılğı olacaktır.

Her aşağıdan devrimin, o günkü güçler dengesi ve toplumsal koşullar tarafından belirlenen bir *so-luğu* vardır. Eğer o günkü toplumun gelişme düzeyi, dünyadaki ve o toplumdaki güçler dengesi, *halk tabakalarının sürekli iktidarı*'na izin vermiyorsa, aşağıdan devrim, ya daha iktidarın ele geçirilmesini sağlamadan bastırılacak ya da iktidarın ele geçirilmesinden sonra bizzat iktidara getirdiği sınıflar tarafından önce yatıştırılacak, sonra sona erdirilecek ve bir an iktidarın doruklarına kadar tırmanan kitleler yeniden gerisin geri itilecektir. İşte, aşağıdan yukarıya gerçekleş-ti-

rilen, ama tarihi ve toplumsal koşullar nedeniyle önderliğini burjuvazinin yaptığı demokratik devrimlerde böyle bir süreç yaşanmış; halk kitlelerinin aşağıdan hareketiyle iktidara gelen burjuvazi, halka ihtiyacı kalmadığı anda onu baskı altına alarak, yine onun temizlediği zemin üzerinde kapitalizmin inşasını yürütmüştür. Böylece burjuva devriminin iktidar sonrası ikinci aşaması; aşağıdan hareketin sona erdirilerek yukardan düzenin tesis edilmesi ve kapitalizmin emekçiler üzerindeki hakimiyetinin kurulması aşaması başlamıştır. Biraz sonra göreceğimiz gibi, Jakobenler, doğrudan yukardan devrimin temsilcisi olmadıkları gibi, devrimin bu yukardan aşamasının da asıl temsilcisi olamamışlar; bu aşama Jakobenleri yıkan Thermidor dönemiyle başlatılabilmıştır.

«Azınlık» devrimciliğini simgeleyen Blankizm ile Jakobenizmin ilişkisine gelince... Jakobenizmle Blankizmin aynı radikal geleneklerin mirasçıları oldukları doğrudur. Ancak, somut tarih içinde ele alındıkları zaman, aralarında önemli farklılıkların olduğu da görülecektir. En önemli farklılık, sınıfsal farklılıktır. Jakobenizm, radikal burjuvazinin temsilcisidir. Blankizm, daha sonraki bir dönemde, daha yoksul katmanların özlemlerini dile getirmiştir. Haydi bunu bir yana bırakalım; Jakobenizm, olgunlaşmış bir burjuva devriminin ürünüdür ve bu nedenle de daima geniş kitlelerin aktif desteği ile yükselmiş ve iktidarının, son bir kaç ayı hariç- gene o kitle desteği ile hükümet etmiştir. Blankizm ise, henüz olgunlaşmamış bir alt sınıf devriminin ilk habercisi olarak ortaya çıkmış ve belki biraz da bu yüzden, o tarihi koşullarda «azınlık devrimciliği»ne sapsmıştır.

1789-93 Devriminin Niteliği

Bu açıklamaların ışığında, Fransız devrimine ve Jakobenizmin bu devrimdeki rolü sorununa geçebiliriz.

1789-93 Fransız devrimi, aşağıdan yukarı bir halk devrimiydi. Bu devrimin iktidara getirdiği Jakobenler, sınıfsal olarak burjuvazinin en radikal kesimini oluşturmakla birlikte, güçlerini yoksul tabakalardan, Paris'in kenar mahallerinden, *Sansculotte*'lerden alıyorlardı. İlerleyişin insiyatifi, hele o coşkun devrim günlerinde, halkın elindeydi.

Nitekim bu gerçeği bizzat Kürşat Bumin, bir başka yazısında, *«Devrimin heyecanlı günleri hariç, halk hiçbir zaman cellada yakınlık duymamıştır... Halk... devrim boyunca giyotinin çalışma temposunu yavaş bulmuş, giyotinin çalışacağı günler 'Aziz Giyotin pi-pangosunda kazananlar listesini' bağıarak satmış ve almıştır. 'Halk düşmanları' giyotine yatırılırken, sehpanın çevresinde dans etmiş, şarkı söylemiştir»*³ sözleriyle anlatmaktadır. Kürşat Bumin, böylece, eleştirici bir üslup içinde de olsa, halk kitlelerinin düşmanlarına karşı bastırma eylemindeki coşkusunu ve canlılığını ortaya koymaktadır. Jakobenler iktidara, halk hareketinin bu kabarışına dayanarak gelmişlerdir: *«So!-da bulunan Dağlılar savaşın ve doğurduğu sonuçların, hayat pahalılığının, işsizliğin, yetersiz ücretlerin acısını çeken orta burjuvazi ile halk sınıflarının, zanaatçıların, esnafın, müstehliklerin temsilcileriydiler. Kendileri de burjuvaziden yetişen Dağlılar anladılar ki, Fransa'nın nazik durumu, ancak halkın desteği ile etkin hale gelebilecek fevkalâde bir takım tedbirler alınmasını gerektirmekteydi. Onun için, krallığı devirip, siyasi hayatta isyan yolundan yükselen halk inkılapçıları ile birleştiler»*⁴.

Jakobenlerin, devrimin ılımlı ve uzlaşıcı kanadı Jirondenlere karşı zaferini sağlayan da, Paris'in yok-

3. Kürşat Bumin, *«Suç ve Cezanın Labirentinde»*, Somut, sayı: 48/22, 1 Temmuz 1983.

4. A. Saboul, *Fransız İnkılabı Tarihi*, Cem Yayınevi, s. 294.

sul halk kitleleriydi : «*Toplanan silahlı Paris'lilerin sayısı yüz bine ulaştı; kongre binasının çevresinde karanlık, öfkeli bir kordon oluşturmuşlardı. İçerde, baltanın tam olarak nereye düşeceğini bilmeyen milletvekilleri halkın isteğine uydular. Jironden liderleri Kongre'den atıldı ve tutuklandı. Fransa Cumhuriyeti ölmüştü. Orta sınıf, Paris'in aç ve kızgın yoksullarına yenik düşmüş; devrim, daha önce keşfedilmemiş şaşırtıcı ve tehlikeli bir yola sapmıştı*»⁵.

Tarihteki bir çok burjuva devriminde gördüğümüz gibi, üretici güçlerin gelişme düzeyinin, dünya koşullarının vb., yoksul halkın sürekli iktidarını olanaksız kılması nedeniyle, 1793 devriminde de halk hareketi siyasal temsilcilerini daha üst bir kesimden devşirdi. Jakobenler, kendi sınıfsal konumlarıyla, devrimin burjuva-demokratik sınırlarına uygun düşüyorlardı. Yoksul halk kesimleri, Jakobenleri ileri doğru itebilir, hattâ belli bir süre için burjuva devriminin sınırlarının ötesine geçmelerini sağlayabilirlerdi; ama ne onların sınıfsal özlerini, ne de tarihi koşullar tarafından belirlenen devrimin burjuva niteliğini değiştirebilirlerdi. Bu yüzdendir ki, onların *eşitlik* sloganı, burjuva hukukuna toplumsal içeriğinden soyutlanarak geçerken, aslında geleceğe uzanan bir çığlık olmuştur.

Açıktır ki, Jakobenlerin aristokrasiye ve ılımlılara karşı giriştikleri sert hareketleri zorlayan, Jakobenlerin kendilerinden önce, bu yoksul halk kesimleridir. Bumin'in sözünü ettiği «anti-otoriterlik» sorununu da bu bağlamda ele almak doğru olur. Bumin'in atıfta bulunduğu «1793'ün liberterleri» de dâhil olmak üzere bütün halk inkılapçıları ve kitleler, gerçekten anti - otoriterdiler: Krallığın ve uzlaşıcı burjuvazi-

5. Howard Fast, *Özgürlük Savaşçısı Yurttaş Tom Paine*, çev: Gülen Fındıklı, Oda Yayınları, 1977, s. 240-241.

nin otoritesine bütünüyle karşıydılar. Ama onlar. Krallık ve uzlaşıcı burjuvazi üzerinde en otoriter yöntemlerin uygulanmasını talep etmekten de geri kalmıyorlardı. Hattâ Paris'in yoksul halkı bu konuda o kadar aşırıya gitmişti ki, Jakobenler de sonunda, halkın zoruyla koptukları burjuvazinin ana gövdesinden bütünüyle uzaklaşmamak ve halk dalgasının etkisinden kurtulmak için fırsat aramaya koyuldular: *«Yenik Komite inkılapçı savunmadan ayırmadığı milli savunmaya güçlü bir hamle vermeye karar vermişti. Ama kendini, halk hareketine, hele Öfkeliilerin propagandasına kaptırmak düşüncesinde değildi. Halk mücadelecilerine göre, savunmayı sağlamanın biricik çaresi güdümlü iktisat ve kitle halinde asker toplamaktı. Genel askerlik, Komitenin gözüne bir an boş bir hayal gibi göründü. Narh konmasına, iktisadın güdülmesine şiddetle aleyhtardı»*⁶.

Sonunda Hristiyanlıktan çıkmaya bile girişerek Jakobenleri aşan halk hareketi, Jakobenlerle karşı karşıya geldi. Devrimin aşırı kanadı içinde bir hesaplaşma başladı :

*«Cordaliier gurubunun giriştiği taarruz Vantôse ayı ortalarından itibaren kendini gösterip hükümet eyleminin dayandığı sosyal dengeyi tehlikeye düşürünce, Kamu Selameti Komitesinin sabrı tükendi. 13-14 Mart 1794 gecesi belli başlı Cordaliier idarecileri yakalandı, inkılap mahkemesine verildi... Hepsi de 4 Germinal yıl II'de giyotinle idam edildi... Saint Just: 'inkılap donmuştur' diye yazdı. Germinal faciası (halk inkılapçılarının katli) gerici Thermidor hareketinin başlangıcını teşkil eder»*⁷.

Aslında halk devrimcilerinin sepete düşen başı, Jakobenlerin düşüşünü de simgeliyordu. Bu olaydan sonra halk, Jakobenlerin arkasındaki desteğini çekti ve içine kapandı. Bu koşullarda burjuvazinin daima halk hare-

6. A. Saboul, Fransız İnkılabı Tarihi, s. 353.

7. Aynı yerde, s. 413-415.

ketine dayanarak yükselmiş ve devrimin burjuva sınırlarının ötesine geçerek, kendisi üzerinde dahi diktatörlük ve terör uygulamış haşarı çocuğundan, Jakobenlerden kurtulmak için gerekli girişimi yapması, son derece kolaylaşmıştı. Nitekim Jakobenler, Thermidor'la birlikte devrilirken halka yaptıkları yardım çağrısına, ilk kez bu sefer olumlu yanıt alamamışlar, Paris'in yoksullarının bağrında toplayan halk kulüplerinin soğuk sessizliği ile karşı karşıya kalmışlardı : *«İki belediye görevlisi, Grévy meydanına giderek, halkı, yurdu ve özgürlüğü kurtarmak yolunda belediye üyeleriyle birleşmeye çağırmakla görevlendirildiler... Orada toplananlar Jakoben avından arda kalan yalnızca ihtilal mahkemesi yargıçlarından, jüri üyelerinden, Beavellet ve Gamelin gibi sanatçılardan, rantiyelerden profesörlerden, ensesi kalın burjuvalardan, büyük tüccarlardan, pudralı kafalardan, altın zincirli göbeklerden oluşuyordu; tahta pabuçlar, pantolonlar, karmanyolalar, kırmızı takkeler görülüyordu pek»*⁸.

Bütün bunlar göstermektedir ki, Jakobenler burjuva devriminin aşağıdan yukarıya gelişen aşamasının politik gücüdürler; burjuva devriminin yukardan aşağı kapitalizmi geliştirme aşaması, ancak onların tasfiyesinden sonra, Thermidor'la birlikte başlatılmıştır. Gene bütün bu anlattıklarımız göstermektedir ki, 1789-93 Fransız devrimi ve bu devrimin siyasal iktidar gücünü oluşturan Jakobenler tarihteki muazzam bir aşağıdan devrimi simgelerler. Bu derece sokağa ve baldırıçıplaklara dayanan bir hareketi «yukarıdan» diye niteleyen Bumin, acaba daha nasıl bir aşağıdan hareket düşünmektedir? Öyle anlaşılıyor ki, Bumin'in «yukardan» diyerek karşı çıktığı şey, devrimin öncü güçlerinin iradî ve zorlayıcı eylemleridir. Ancak şu unutulmamalıdır ki, Jakobenlerin halk kitlelerinin istekleri doğrultu-

8. Anatole France, *Tanrılar Susamışlardı*, çev: Dehen Oral, Oda Yayınları, 1982, s. 237.

sunda aristokrasiye, krallığa indirdikleri bu ağır balyoz darbeleri olmasaydı ve kralcı Avrupa'nın kuşatmasına ve içteki kralcı ayaklanmalara karşı direnmek için alınan olağanüstü önlemler yürürlüğe konmasaydı, ne eski toplumun tarihe gömülmesi, ne de yeni toplumun yaşaması mümkün olabilirdi. Bu durumda, ne devrim ve hattâ ne de ufak bir değişiklik mümkün olabilirdi.

1917 Devrimi

Kürşat Bumin, Fransız Devrimi'ne bakışını Sovyet Devrimine de taşımakta ve tarihin yazdığı en büyük devrimlerden biri olan 1917 Devrimini azınlık devrimi olarak nitelemektedir. Bumin'e göre Sovyet devrimi başından itibaren yukardan ve despotikti, Sovyet temsili organı başından itibaren göstermelik bir kurumdu. Lenin'in ve Bolşeviklerin demokratik söylemleri salt bir taktikti. İktidarı ele geçirince yüzlerindeki maskeyi çıkarıp atmışlardı.

Ne yazık ki, Bumin tarihi somut olarak incelemiyor. Tarihte ortaya çıkan çeşitli kurumların gelişmesini ve aşamalarını somut olarak ele almıyor. O kurumları belirleyen sınıf hareketlerinin özüne bakmıyor ve bakmadığı için de içerikte meydana gelen niteliksel değişimleri görmüyor.

Örneğin 1917 Devrimiyle ortaya çıkan Sovyet kurumunu inceleyelim :

Sovyet kurumu, başlangıçtaki biçimiyle neydi? Bu, devrimin yarattığı özel bir iktidar organıydı. Bağrında hem temsili, hem doğrudan demokrasinin unsurlarını barındırıyordu. Doğrudan demokrasiye *doğru gidişi* temsil ediyordu, çünkü parlamentodan farklı olarak, kitlelerin üretim birimlerine, onların doğrudan denetimine daha çok yaklaşıyordu. Ancak yine de temsili idi, çünkü tüm emekçiler bu organlara kendileri eksiksiz olarak değil, seçtikleri temsilcileri aracılığıyla katılıyorlardı. Ancak başlangıçtaki bu yönelişe rağmen, sonraki yıl-

lar içinde Sovyetler, ikinci plana düşmüş, giderek işlevini yitirmiş ve «kitleler adına partinin iktidarı» olgusu gerçekten ortaya çıkmıştır. Bu durum nasıl doğdu? Ağırlık, nasıl oldu da, emekçi kitlelerin seçtiği temsilcilerden ve onların oluşturduğu Sovyetlerden partiye kaydı? Bumin'in iddia ettiği gibi, Bolşevikler ve onların lideri Lenin, maskelerini çıkarıp gerçek planlarını mı uygulamaya başladılar? Bu, pek akla yakın bir açıklamâ olarak görünmediği gibi, Kürşat Bumin'in iradeci anlayışları sonucu ileri sürülmüş bir görüşe benzemektedir. Ciddî tarihçiler daha derin toplumsal nedenler üzerine eğiliyorlar.

Birinci Dünya Savaşının bitiminden sonraki yıllarda kapitalizmin yavaş yavaş istikrara kavuşması, dünya devriminin geri çekilmesi ve Avrupa'da beklenip umut edilen devrimin gerçekleşmemesi, iç savaş, dış müdahale, eski egemen kesimlerin direnmesi, ekonomik yıkım ve açlık, ekonomik ve siyasal ambargo, Rusya'nın gerilik koşulları, vb... gücü tükenen kitlelerin dağılmasına, aç kalan işçilerin ölmek için köylere sığınmasına ve bütün bunlar da başlangıçtaki coşkun giderek sönmesine neden olunca, Sovyetlerin içi boşalmaya başladı. Bu koşullarda, kitlelerin artık o dolaysız ağırlıklarını koyamaz duruma geldiklerini görüyoruz. Bu koşullar, kaçınılmaz olarak, «dünya devrimine karşı görevini yerine getirmek» düşüncesiyle hareket eden ve bu nedenle, «territ edilmiş kaleyi» ne pahasına olursa olsun korumaya karar veren iktidar partisinin, kitleler adına iktidarı tek başına kullanmasını getirmiştir. Yani artık iktidarı, işçilerin ve köylülerin *oylarıyla* belirledikleri temsilcileri değil, bu temsilcilerin ancak bir kısmını oluşturan parti üyeleri kullanmaktadır. İktidar objektif bir süreç olarak Sovyetlerden partiye kaymaktadır.

Kolayca anlaşılabacağı gibi bu durum, bazı kurnaz kişiler başından itibaren gizlice Sovyetlerin yerine partiyi egemen kılmak istedikleri için ortaya çıkmadı. Bu durum, Sovyetler Birliği üzerinde çalışan tarihçi ve araş-

tırcıların aşığı yukarı ittifakla belirttikleri gibi, bütün güçlü iradesiyle parti tersini arzu etmesine rağmen, olayların ve toplumsal koşulların ezici ağırlığı ile kendini kabul ettirdi. O zamanki parti yöneticileri de «maske»lerini sonradan çıkarttıkları için değil, aslında kendileri Kürşat Bumin'den çok daha fazla ve derinden «dolaysız demokrasi»ye inandıkları halde, objektif gerçeğin icaplarına boyun eğmekten başka çare kalmadığı için, bu yolu izlemişlerdir. Nitekim Lenin bu konudaki görüşlerini şöyle özetlemiştir : *«Batı Avrupa'lı kapitalist güçler bizi geriye atmak için, ülkedeki çöküntünün mümkün olduğu kadar yayılması amacıyla Rusya'daki iş savaştan yararlanmak için yarı kasıtlı, yarı bilinçsiz ellerinden geleni yaptılar. Emperyalist savaştan bu yolla sıyrılmanın avantajlı olduğunu düşündüler ve şöyle dediler : 'Rusya'daki devrimci sistemi yıkmayı başarmazsak, ne olursa olsun Rusya'nın sosyalizme varmasını engelleyeceğiz'. Kendi açılarından başka türlü düşünemezlerdi. Sonunda sorunu yarı yarıya çözdüler. Devrimin yarattığı yeni sistemi yıkmayı başaramadılar, ama sosyalistlerin hesaplarını, düşüncelerini doğrulayacak, sosyalistlerin üretim güçlerini büyük hızla geliştirmelerini sağlayacak, hepsi bir araya geldiklerinde bütünüyle sosyalizmi oluşturacak olan potansiyelleri geliştirecek adımın bir an önce atılmasını engellediler. Sosyalistler bu adımı atmakla, sosyalizmin devâsâ güçleri içerdiğini ve insanlığın olağanüstü parlak tasarılarının gerçekleşebileceği yeni bir çağa girdiğini herkese kanıtlamış olacaktı»⁹. Aynı gerçeği, 1917 devriminden çok sonra, çok daha sakin bir ortamda araştırma yapanlar da şu sözlerle ortaya koymaktadırlar : *«Ekim devrimi, sosyalizme geçiş döneminin... İlk yarısının geçerliliğini kanıtladı... Fakat teorinin ikinci yarısı -sosyalizmin kurulmasında proletaryanın önderlik kapasitesi açısından Rus deneyi en iyi halinde bile ikna edici değildir. Baş-**

9. Lenin, *Son Yazılar Son Mektuplar*, Ser Yayınları, s. 82.

langıçta az olan Rus proletaryası, Ekim devrimini izleyen dört yıllık kanlı iç savaş, açlık ve kaos tarafından dağıtıldı ve onda birine indi. Yaşayabilme ve ekonomiyi düzeltebilme sorunlarıyla meşgul olan Bolşevik hükümeti, açıkça anti-sosyalist olan eski devlet bürokrasisine dayanmak ve izleyen yıllarda da onun gücüne ve hacmine katkıda bulunmak zorunda kaldı»¹⁰. Yine Rosa Luxemburg, ölümünden bir süre önce yazdığı bir makedalede «Kuşkusuz, Bolşevikler de içinde ne kadar iyi niyetler ve temiz ilkeler barındırırsa barındırsın herhangi bir sosyalist politikayı saptıracak olan Almanya savaştının Alman istilasının ve bunlara bağlı bütün anormal güçlüklerin korkutucu baskısı altında kalmamış olsalardı, aynı yolda ilerleyeceklerdi... Rusya'da olan herşey anlaşılabilir niteliktedir ve (başlangıç ve bitiş noktaları Alman proletaryasının başarısızlığı ve Rusya'nın Alman emperyalizmi tarafından işgali olan) kaçınılmaz bir neden ve sonuç zincirini temsil etmektedir. Eğer biz bu koşullar altında (onlardan n)... en iyi demokrasiyi... hızla gelişen bir sosyalist ekonomiyi ortaya çıkartmalarını bekliyorsak, bu, onlardan insanüstü bir şey istemek olacaktır»¹¹ derken, objektif koşulların yarattığı zorluklara işaret etmektedir. Rosa Luxemburg'un Lenin'e ve Troçki'ye demokrasi konusunda yönelttiği eleştirileri Rusya'nın o günkü somut koşullarına ilişkin bu sözleriyle bir arada değerlendirmek, bizi çok daha sağlıklı sonuçlara götürebilecektir.

Bazı tarihi anlar olur ki, bir iktidar kendi toplumsal kesimine dayanmadan, bazan temsilciliğini yaptığı sınıfı da sıkı bir disiplin altına alarak, içine girilen darboğazdan çıkmaya çalışır. Bunun tarihte bir çok örnekleri görülmüştür. İşte o günün Rusya'sında, kitlelerin

10. P. Sweezy, *Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş Süreci Üzerine*, çev: Aytunç Altındal, May Yayınları, 1974, s. 152-153.

11. Rosa Luxemburg, *Sosyalist Siyasal Düşünüş Tarihi*, C. II içinde, s. 673.

dağıldığı ve geri çekildiği koşullarda, onların aktif ve dolaysız desteğinden yoksun böylesi bir iktidar dönemi yaşanmıştır. O günün iktidar partisi, bu durumu, olumsuz koşulların yarattığı geçici bir dönem olarak gördüğünü ve kitlelere dayanan bir iktidar ortamının yeniden yaratılmasına çalıştığını ifade ediyordu. Ama Bumin'e göre, o günkü partinin istediği zaten tek parti iktidarı kurmaktı. Ne ilginçtir ki, Bumin'in Lenin'in takipçileri olarak sunduğu bugünkü Sovyet Nomenklaturası da aynı görüştedir; bunu, dokunulmaz bir dogma olarak benimsemekte ve herkese böylece benimsetmeye çalışmaktadır.

Çok şükür ki, tarihi, onu her klik değişikliğinde yeniden ve yeniden yazmaya pek meraklı olan Nomenklaturadan da; bu yazılanları gerçek gibi kabul eden liberal ideologlardan da öğrenmek zorunda değiliz.

Cennet Bahçelerinde Aranan

Kürşat Bumin'in 1982 yılındaki, devrimleri reddeden çıkışından sonra bir süre bu tür «sivil toplum»cu görüşlerin geri çekiliş içinde oldukları gözlemlendi. Devrimci fikirlerin bu kadar açıktan açığa reddi sol çevrelerde belli bir tepki yaratmıştı ve «sivil toplum»culuk çeşitli yönlerden eleştirilmeye başlamıştı.

Ancak, dört yıl sonra, buna benzer fikirlerin bu sefer daha «sosyalist» görünümlü biçimlerde ortaya çıktığını gözledik. Bu fikirler *Zemin* dergisinde dile getirildi. En açık bir şekilde de Bülent Somay tarafından savunuldu.

Somay'a göre, soyut olarak «devrim» fikrini reddetmek doğru olmaz. Böyle bir «devrim»i geleceğin cennet bahçeleri misali adeta bir özlem gibi savunmak gerekli bile olabilir. Ama devrim hayata geçtiği an, şu özlenen «devrim» olmaktan çıkmakta, hatta şu güzelim «devrim» *hayaline* zarar veren bir *hayalet* olup çıkıvermek-

tedir. Bu yüzden savunulacak olan, yaşanmış devrimler değil, yaşanmamış, soyut «devrim» fikridir.

Somay'a göre Bolşevik tecrübe bize kötü örnek olma dışında bir fayda sağlamaz. Hatta, «'cesaret etmiş' olmaları bile bir olumlu örnek oluşturmaz; dünyada yeni kuşakların çoğu 'eğer cesaret etmenin bedeli bu ise bizden uzak olsun' diyebilirler.»¹² Nitekim Somay'ın kendisi de böyle düşünen «genç kuşaktan» olacak ki, devrimden oldukça uzak duruyor ve şöyle diyor: «1917'de Bolşevikler 'cesaret etti', başka ülkelerdeki sosyalistler ise 'cesaret edemedi ya da beceremedi.' Bunun sonucu ne ki? SSCB özgür ve demokratik bir topluma başka ülkelerden daha mı yakın?»¹³ Somay'a göre Rusya'da 1917'de sosyalizm mümkün değildi.¹⁴ Rusya'da o gün ancak kapitalist içerikli bir devrim olabilirdi, Bolşevik partisi ve Lenin böyle bir devrimin önderliğine bilerek ya da bilmeyerek talip olmuşlar ve bu misyona da pek ters düşmemişlerdi.¹⁵ Bolşevikler böyle bir ortamda «sosyalistçe» tasarruflara girilerek işleri karıştırmaktan başka bir şey yapmamışlardı.¹⁶ Rus devrimi Stalin'le birlikte kendi aslına dönmüştü.¹⁷ vb...

Böylece Somay, cesaret bile gerektirmeyen bir «devrim» hayali uğruna, çağ açmış koca bir devrimi reddetmekte ve sonuçta düz-evrimci mantığa teslim olmaktadır. Somay, üstüne toz konmamış bir «devrim» ararken sonunda devrimin gereksizliği noktasına varıyor. Bu gereksizliği kanıtlayabilmek için de Menşevizmin bilinen «üretici güçler teorisi»ne sarılıyor.

Devrimin sonradan başarısızlıklara uğraması ve

12. «Bolşevizm artı demokrasi eşittir sosyalizm?», Bülent Somay, *Zemin*, sayı: 3, s. 19.

13. Aynı yerde, s. 19.

14. Aynı yerde, s. 18.

15. Aynı yerde, s. 17.

16. Aynı yerde, s. 18.

17. Aynı yerde, s. 17.

«geri dönüşün» başlaması 1917 devriminin başarılarını asla gölgelemez. Gölgelemez, çünkü Ekim devriminin açtığı çığır Sovyet topraklarıyla sınırlı kalmamış -ki o topraklarda da önemli kazanımlar söz konusudur- belki Sovyetler Birliği'nde yapılanlardan daha önemli olarak, dünyadaki devrim mücadelelerine yeni bir ivme kazandırmıştır. Bugün sosyalistlerin, ilerlemek için değerlendirebilecekleri geçmiş zengin deneyler varsa, bunda ilk pratik örnek olarak Ekim devrimi'nin muazzam rolü inkâr edilemez bir gerçektir.

Somay, Ekim devriminin dünya çapındaki etkilerine ve pratikte yol açtığı sonuçlarına hiç bakmıyor. O, çok enternasyonalist bir görünümde ortaya çıkıyor ama aslında soruna yalnızca Sovyetler Birliği sınırları içinde bakıyor. Eğer böyle bakmasaydı, bugünkü SSCB'nin mi, yoksa devrim yapmamış ülkelerin mi özgürlük ve demokrasiye daha yakın olduğunu sormasının hiçbir anlamı olmazdı. Oysa dünya çapında bir bakış bu soruya çok net bir yanıt vermemizi sağlar. Eğer bugün bazı toplumlar özgürlük ve demokrasiye SSCB'den daha yakınsalar, Ekim devriminin bunda da büyük bir rolü vardır. Birçok toplum özgürlük yolunda ilerlediyse, sömürgeler bağımsızlıklarına kavuştularsa, bu Ekim devrimi'nin yol açtığı sosyalizm ve özgürlük çığırının ürünüdür. Bugün Sovyet toplumu özgürlük ve demokrasiden uzak bir noktada bulunuyorsa, bunun nedeni, Ekim devrimi değil, tersine Ekim devrimi'yle gerçeklik kazanan proletarya iktidarının Rusya içindeki yenilgisidir. Ekim devrimini, önüne koyduğu hedefleri Rusya'da gerçekleştiremediği ya da devrimin yarı yolda durdurulması sonucunda geri döndüğü için reddetmek, özgürlük ve eşitlik ideallerini gerçekleştiremedi diye Fransız devrimini reddetmekten farksızdır.

*
**

Tarihteki devrimlere bakış konusundaki bu eleştirilerden ve belirlemelerden sonra artık 1917 devriminin sonrasındaki gelişmelere geçebiliriz.

II. TEK ÜLKEDE SOSYALİZM

Lenin, Rus devriminin özellikleri ve dünya devrimi içindeki rolü konusundaki fikirlerini daha 1905 devrimi döneminde *İki Taktik* adlı kitabında formüle etmeye başlamıştı.

Burada özetlenen tezlere göre, devrimin merkezi, daha önceki teorik anlayışlara uygun olarak, yine Avrupa'dı. Çünkü Avrupa'da gelişmiş kapitalist ülkeler bulunuyordu. Dolayısıyla gelişmiş sanayi proletaryası da buradaydı. Yeterli üretici güçler düzeyi bu ülkelerdeydi. Aslında bu noktaya kadar, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisinin iki kanadını oluşturan Menşeviklerle Bolşevikler arasında bir farklılık yoktu. Farklılık bundan sonra başlıyordu.

Menşevikler, Rus devriminin, burjuvazinin önderliğinde bir parlamentär cumhuriyetle sonuçlanabileceğini düşünüyorlardı. Rusya'nın burjuva devrimi, Rusya'yı olsa olsa Avrupa'nın burjuva uluslar ailesine katabilirdi. Bir burjuva devriminin enternasyonal ufku ve sınırları bu olabilirdi.

Bolşevikler bu noktada farklı bir yaklaşım içindeydiler. Onlara göre de, Rus devrimi ancak bir burjuva demokratik devrimi olabilirdi. Ama bu devrim, yarı yoldan dönmek ve Çarlıkla uzlaşmak için can atan burjuvazinin değil, devrimi sonuna kadar götürmekte başarılı olan işçi sınıfının önderliğinde, işçi-köylü ittifakı tarafından köklü bir sonuca ulaştırılabilirdi.

Devrimin bu halkçı karakteri, dünya çapında da, Rusya'yı, burjuva uluslar ailesine katılmaya değil, dün-

ya proleter devrimine katkıda bulunmaya götürecekti. Nasıl bir katkı?

Bolşevikler, Rusya'da patlak verecek demokratik bir halk devriminin salvolarının, Avrupa'da genel bir proleter devriminin başlatılmasında bir körük rolü oynayacağını düşünüyorlardı. Geri bir ülkenin halkçı burjuva devrimi, içine girilen çağda, ileri ülkelerin proleter devrimine bir başlangıç soluğu verebilirdi.

Rus devrimi, «Avrupa'da devrim yangınına körükleyecekti»¹. «Elde edilen zaferden, devrimi Avrupa'ya aktarmak için»² yararlanılacaktı. Bu fikir bir zamanlar Kautsky tarafından da ileri sürülmüştü.

Bolşevikler, Rus devriminin dünya devrimine katkısı olarak bundan daha fazlasını düşünmüş değillerdi o gün için. Devrimlerinin sosyalist devrim yönünde ilerleyebilmesi için atılımın devamının Avrupa'dan gelmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Çünkü yeterli temel ve güçler oradaydı. Rus devrimi birbirine bağlı halkalardan bir tanesiydi yalnızca.

Başlangıcı oluşturan Rus devriminin iki-üç yıl içinde Avrupa işçi sınıfının yardımını alacağına kesin gözüyle bakılıyordu. Bolşevikler, kendi devrimlerinin başlangıç aşamasında, Avrupa'nın yardıma gelmemesi durumunda tek başlarına başarılı olabileceklerini düşünüyorlardı.

Sovyet devriminin, emperyalist kuşatma, iç savaş ve ülkenin gerilik koşulları dolayısıyla içine düştüğü zorluklar, Avrupa devrimi beklentisinin yoğunlaşmasına neden oldu. Avrupa devriminin yetişmesi, hem emperyalist ablukayı kırmak, hem de tahmin edilenden önce girilen sosyalist devrim yolunda yıkılmamak açısından zorunlu görülüyordu.

Ancak, Avrupa sosyalist devrimi gerçekleşmedi. Savaşın yarattığı bunalım bir süreç içinde yatışmaya ve ka-

1. Lenin, **İki Taktik**, Çev: M. Ardos, Sol Yayınları, 1970, s. 59.

2. Aynı yerde, s. 94.

pitalizmin nispi istikrarına dönüştü. Almanya ve Macaristan'da ayaklanan işçi sınıfının öncü kesimleri yenilgiye uğradı.

Sovyet devrimi yalnız kalmıştı. Bu durumda Bolşevikler yenilgi olasılığından söz etmeye başladılar. Ancak, yenilgiyle sonuçlanacak bir mücadelenin bile, dünya devrimine katkıda bulunacağını söyleyerek, girdikleri yolun vazgeçilmezliğini savunmaya devam ediyorlardı.

Ne Avrupa devrimi yardıma geldi, ne de emperyalistler, aralarında anlaşıp Sovyet devletini yıka bildiler. Ne zafer, ne yıkım! İşte o zaman, tek bir ülkede de olsa, fethedilmiş ama kuşatılmış kalede yaşamaya çalışmak ve sosyalizm yönünde adımlar atmaya girişmek yürünecek tek yol olarak görünmeye başlandı. Ancak Bolşevikler bunu düşünürken yine dünya devrimi perspektifine bağlıydılar. «Tek ülkede sosyalizmin kesin ve geri dönülmez zaferini» ilân etmek akıllarının ucundan bile geçmiyordu.³

Yani o günün zorunlu koşullarında şöyle bir çizgi formüle ediliyordu : 1. Tek ülkede sosyalizmi kesin zafere ulaştırmak mümkün değildir, 2. Ama bugün tek ülkede, emperyalist kuşatma altında, emperyalistler arasındaki çelişmelerden de yararlanarak yaşayabilen bir sosyalist ülke vardır, 3. Öyleyse mücadele devam etmektedir. Sosyalizm için yeterli maddi temele sahip olmasa da, kesin bir zafere ulaşma olanağı yoksa da, varolan koşullarda yapılabilecek bir tek şey kalmaktadır: Yaşamaya devam etmek, kuşatılmış da olsa kaleyi ayakta tutmaya devam etmek ve koşulların elverdiği oranda -aynı zamanda koşulları zorlayarak- sosyalizmin inşasına varolan güçlerle girişmek ve dünya devrimine, ilerde sos-

3. «Biz oyunumuzu uluslararası bir devrimin gerçekleşmesi ihtimali üzerine kurduk ve bu hiçbir şarta bağlı olmaksızın doğruydı... Tek ülkede sosyalist devrim gibi bir eserin gerçekleşmesinin imkânsız olduğu gerçeğini her zaman vurguladık.» (Lenin, *Toplu Eserler*, c. 25, s. 473-474, —Rusça 3. Baskı—)

yalızmin kesin zaferini sağlayacak yeni bir katılıma böylece katkıda bulunmak.

Başlangıçta Bolşevikler bu anlayışta bütünüyle birleşmişlerdi. Ancak Lenin'in ölümünden sonra, Stalin, enternasyonalist sosyalizm anlayışından ayrılıp Rus milliyetçi sosyalizmine saptı; bu nedenle tek ülkede sosyalizm teorisini formüle etti ve bir zamanlar kendisinin de katıldığı, sosyalizmin ancak uluslararası planda zafere ulaşacağı Marksist tezini Troçkizm olarak karaladı, Bolşevik partisini de kendi istediği yöne sokarak enternasyonalist sosyalizmi mahkûm etti.

Tek ülkede sosyalizm teorisinin oldukça basit mantığı şöyleydi : Tek ülkede sosyalizmin kesin zaferi için önemli bir engel yoktur. Eğer ülkenin geriliği, maddi temelin yetersizliği engel olarak gösteriliyorsa, o zaman biz de ülkenin geriliğine son veririz. Ülkeyi hızla endüstrileştiririz ve böylece sosyalizmin temelini kurmuş oluruz. Hatta giderek sosyalizm için sanayi temelini oluşturma çabası sosyalizmin bizihi kendisi olarak sunuldu. Böylece sosyalizm kalkınma stratejisine eşitlenmiş oldu. Sosyalizmi kurmak ne demekti? Yaratılan hızlı birikimle endüstrileşmeye girişmek, fabrikalar kurmak, daha çok traktör, daha çok çelik üretmek, barajlar vb. yapmak demekti.

Stalin bu tezleri ortaya koyarken bir yandan klasik Marksist görüşten uzaklaşarak Bismarkvari bir milliyetçi kalkınma çizgisinin savunuculuğunu yapmış, diğer yandan da menşeviklerin ekonomist mantığını tekrar etmiş, sosyalizmi bilinçli kitlelerin eyleminden kopartıp mekanik bir altyapı değişim sorunu haline getirmiştir.

Bu teorinin en büyük yanılgısı, tek bir ülkenin sanayileşmesiyle sosyalizmin temelini sağlanacağını ileri sürülmesidir. Oysa Marks'ın tezine göre burada önemli olan nokta, herhangi bir ülkede gerekli sanayi temelini bulunması değil, burjuvazinin dünya ekonomisi üzerindeki hegemonyasını kırarak bir üstünlüğün

sağlanmasıdır ki, bu da ancak ekonominin candamarını elinde tutan bir kaç ana kapitalist ülkede devrimin zafere ulaşmasıyla mümkündür. Bu sağlanamadıkça, tek bir ülkede istediği kadar ileri bir sanayi temeli kurulmuş olsun, ekonominin can damarını elinde tutan kapitalist ülkeler dünya ekonomisi üzerindeki hakimiyetlerini koruyacaklar, sosyalist ülkeyi kuşatacaklar, bu sosyalist ülkenin kendi tecrit edilmiş ekonomisi içinde meta üretimini kaldırmasını önlemiş olacaklar ve bunun sonucunda emekçiler yine yabancılaşacaklar, zorunlu olarak kapitalistler tarafından tecrit edilmiş, işçiler içinde desteğini yitirmiş, despotik yöntemlere dayanarak ayakta kalabilen bürokrasi rejimleri ortaya çıkacaktır. Yetmiş yıllık deneyler bunun böyle olduğunu yeterince göstermiştir.

«Geri Dönülmez Zafer» mi?

1925 yılına kadar Stalin de, bütün Bolşevik Partisi ile birlikte, tek ülkede sosyalizmin zaferinin imkânsızlığı fikrini savunuyordu. Varolan koşullarda tek ülkede sosyalizmin inşasına girişmek, ancak sosyalizmin tek ülkede zafere ulaşacağı hayallerine kapılmamak ve dolayısıyla uluslararası devrimci perspektife bağlı kalmak, Bolşevik Partisinin ortak fikriydi.

Stalin bu anlayışını yazılı olarak da dile getirmişti. *Leninizmin İlkeleri*, adlı kitabının birinci baskısında ay-nen şöyle yazıyordu :

«Bir tek ülkede burjuva iktidarını devirmek ve proleteryaya iktidarını kurmak demek, henüz sosyalizmin tam zaferini sağlamak demek değildir. Sosyalizmin başlıca görevi -sosyalist üretimin örgütlendirilmesi- henüz geleceğin sorunudur. Bu sorun çözüme bağlanabilir mi, bir çok ileri ülkenin proleterlerinin ortak çabaları olmadan bir ülkede sosyalizmin kesin zaferine ulaşılabilir mi? Hayır, ulaşamaz, burjuvaziyi devirmek için bir tek ül-

kenin çabaları yeter, devrimimizin tarihi buna tanıklık eder. Sosyalizmin kesin zaferi için, sosyalist üretimin örgütlenmesi için bir tek ülkenin, özellikle Rusya gibi bir köylü ülkesinin çabaları yetmez; bunun için bir çok ileri ülke proleterlerinin çabaları gerekir.»⁴

1924 Nisanında kaleme alınmış bu satırlar, aşağı yukarı bir yıl sonra «yetersiz» ve «yanlış» bulunarak şu şekilde «düzeltildi» :

«Bu... formül öbür ülkelerde devrim olmadan bir tek ülkede... tutucu Avrupa'ya karşı koyamayacağını söyleyen Leninizm eleştiricilerinin, Troçkistlerin iddialarına karşı ileri sürülmüştü. İşte bu ölçüde -ama ancak bu ölçüde- bu formül, o zaman (Nisan, 1924) yeterliydi ve şüphesiz belirli bir yararı oldu. Ama sonradan Leninizme karşı bu noktadan yapılan eleştirilerin üstesinden gelince ve yeni bir sorun, dıştan yardım almadan, sadece ülkemizin güçleriyle, sosyalist toplumun tam olarak kuruluşu imkânı sorunu gündeme alınınca... formülün açıkça yetersiz olduğu ve bundan dolayı doğru olmadığı ortaya çıktı.»⁵

Bu açıklamada gerçeğe uymayan bazı noktalar dikkati çekiyor. Troçkistler, sosyalizmin tek ülkede iktidara gelemeyeceğini söylememişlerdi. Bu yüzden, Stalin'den yaptığımız birinci alıntıdaki eleştirilerin Troçkistlere karşı söylenmiş olması mümkün değildir. Tersine, bu pasajda, tek ülkede sosyalizmin zaferinin mümkün olmadığı ileri sürüldüğü için, bu fikirlerle Troçkistlerin de mutabık kalacakları açıktır.

Aslında, sosyalizmin tek ülkede iktidara gelemeyeceği fikrini eleştiren sözler, Troçkistlere değil, Menşeviklere karşı söylenmiştir.

4. Leninizmin ilkeleri, Çev: Muzaffer Kabagil, Sol Yayınları, 1974, s. 160 (Bu parça, kitabın 1. baskısında yer aldığı halde daha sonraki baskılarına «düzeltmek» ve «yeniden yorumlanmak» üzere alıntı şeklinde konmuştur.)

5. Aynı yerde, s. 160.

Diğer yandan, Stalin'in «tek ülkede sosyalizmin zaferinin mümkün olmadığı» yönündeki sözlerinin muhatabı ne Troçkistler, ne de Menşeviklerdir. Bu sözler, ilk belirtilerini Lenin döneminde göstermeye başlamış Rus milli bencillik eğilimine karşı söylenmiştir. Ne gariptir ki, bu eğilimin temsilcisi ve önderi rolünü oynamak, çok değil, bir yıl sonra Stalin'e düşecekti.

Stalin'in, bürokrasinin milli bencillik politikasının liderliğini benimsemesinden sonra, Lenin'in ilkelerini lafzen de olsa kendi milli kalkınmacılık çizgisine uydurabilmesi kolay olmadı. Çünkü Lenin'in başından beri bütün gücüyle vurguladığı nokta enternasyonalizmdi. Menşeviklerle, sosyal - yurtseverlerle vb. en çetin kavgalar bu noktada yapılmıştı.

Lenin'in, Rusya gibi geri bir ülkenin tek başına sosyalizmin kesin zaferini sağlayamayacağı ve böyle bir ülkede sosyalist inşanın uzun süreli ve çetin görevlerle karşıkarşıya olduğu yönünde o kadar çok sözü vardı ki, muhalefetin henüz susturulamadığı koşullarda bu sözleri örtbas etmek kolay değildi.

Lenin'in fikirlerinin bu yeni dönemde artık geçerliliğini yitirdiğini ileri sürecek cesur bir tutum da mümkün değildi. Çünkü, bürokrasi, kendi egemenliğini adım adım kurarken, Lenin'i, bir dinsel ayın ve tütsü havası içinde tanrılaştırarak gerçek özünü örtbas etmeyi kendisi için daha iyi bir yol olarak görmüştü. Bu durumda Lenin'den herşey dogmatlaştırılırken bir noktada ters tutum olacak şey değildi. O zaman geriye yapacak bir tek şey kalıyordu. Lenin'den uygun alıntılar bulmaya çalışmak, en azından bazı alıntıları istendiği gibi yorumlamak!

Stalin bunu ustaca başardı. Lenin'in tek ülkede sosyalist devrimin muzaffer olabileceği, yani proletaryanın emperyalizmin zayıf halkasında burjuvaziyi devirerek iktidara gelebileceği ve emperyalistler arasındaki çelişmelerden yararlanarak iktidarını koruyabileceği teziy-

le, kendisinin, tek ülkede sosyalizmin geri dönülmez zaferinin mümkün olduğu şeklindeki tezini birbirine karıştırdı. Bu iki farklı tezi bir ve aynı tez olarak sundu. Bunu yaparken zafer sözcüğünün çağrışımlarından büyük ölçüde yararlandı.⁶

Stalin bu karışıklığı öylesine yerleştirdi ki, daha sonraki yıllarda, Sovyet teorisyenleri ve siyaset adamları «tek ülkede sosyalizm»in savunuculuğunu yaparken aynen Stalin'in kavramlaştırmasını kullandılar.⁷

Stalin, bu karışıklığın ötesinde, Lenin'de, kendi tezini destekleyeceğini düşündüğü bir iki alıntı bulabildi ancak. Bunlardan biri, Lenin'in kooperatifçilikle ilgili olarak söylediği bir sözdür ki, bunu burada ele almak

6. «Lenin sosyalizmin bir ülkede zaferinin mümkün olduğunu bildir-
diği zaman, bilindiği gibi, herkesten önce, Troçki'ye ve bir de sos-
yal demokratlara karşı polemige girişti.» (Stalin, *Troçkizm mi Leni-
nizm mi?*, çev: Muzaffer Ardoş, Sol Yayınları, 1976, s. 82.)

Görüldüğü gibi Stalin, «iktidara gelme» anlamındaki zaferle, «sos-
yalizm inşası» anlamındaki zaferi birbirine karıştırıyor. Stalin'in bu
konudaki tahrifatlarını daha geniş olarak inceleyen şu makalelere
bakılabilir: «Tek ülkede Sosyalizm» Dilek Fırat, *İşçiler ve Toplum*,
sayı: 5, Temmuz 1988; «Stalin ve Bürokrasinin İktidarı», M. Ali. Bu-
lut, aynı yerde.

7. «Emperyalizm çağının yeni gelişim yasalarını keşfeden Lenin, sos-
yalizmin, başlangıcı birkaç ya da bir ülkede zaferinin mümkün oldu-
ğu sonucuna vardı... Lenin'in sosyalizmin tek ülkede zafer kazanabi-
leceğine ilişkin kuramı Marksçılığın gelişiminde önemli, yeni bir
adım oldu.» (M.A. Suslov, *İşçi sınıfının Enternasyonalci Öğretisi*, Çev:
Cemil Aslan, Konuk Yayınları, 1976, s. 49-50.)

«Lenin, tek bir ülkede sosyalizmin zafere ulaşmasının mümkün oldu-
ğu teorisini bu söylediklerimizin üzerine temellendiriyordu. Lenin,
gelişimde eşitsizlik yasası gereğince dünya emperyalist sisteminin
periyodik olarak tekrarlanan bunalım ve sarsıntılara uğradığını, bu
yüzden proletarya devrimiyle daha zayıflatılacağını gösterdi. Bu du-
rum, çeşitli ülkelerin emekçilerine, dünya emperyalist cephesini en
zayıf olduğu yerden yarma olanağını sağlar.» (Kuzinen, *Marksizm-
Leninizmin İlkeleri-III*, Çev: Nadiye R. Bozkaya, Yar Yayınları, 1975.
s. 385.)

gereksizdir. Çünkü bu alıntıda tartışılan konunun tek ülkede sosyalizm sorunuyla ilgisi yoktur. Stalin'in dayandığı ikinci alıntı ise, Lenin'in 1915 yılında yazdığı bir makaleden alınmıştır.⁸

Burada Lenin, proletaryanın tek ülkede iktidarı ele geçirebileceğini ve burjuvaziyi mülksüzleştirdikten ve *sosyalist üretimi örgütledikten sonra*, dünyanın geri kalan bölümünün karşısına dikilebileceğini ve öbür ülkelerin ezilen sınıflarına yardım edebileceğini anlatmaktadır. Stalin buradaki «sosyalist üretimi örgütlemek» ibaresinin «sosyalist toplumun sonuna kadar kurulması» anlamına geldiğini iddia ederek Lenin'in, tek ülkede sosyalizmin kuruluşu teorisine daha o zamandan taraftar olduğunu söylemektedir.

Alıntılar üzerine «tefsirler» yapmak saçma ve dogmatik bir tutumdur kuşkusuz. Ancak geçmişte yapılan bazı dogmatik hataları düzeltmek için yine de alıntılar üzerinde durmak zorundayız.

Lenin'in, daha 1915 yılında, bu sorun, bırakın gündeme gelmeyi, akıllara bile gelmemişken, «tek ülkede sosyalizmi» tartışması ve açıklamalar yapması mümkün değildi. Kaldı ki, Lenin'in burada sözünü ettiği «sosyalist üretimi örgütlemek», kesinlikle Stalin'in anladığı gibi sosyalizmin kuruluşunun zaferi anlamına gelmemektedir. Burada Lenin'in sözünü ettiği, sosyalist üretimin başlangıçtaki asgari örgütlenmesidir. Nitekim Lenin bundan hemen sonra dünyadaki devrimlerin desteklenmesi için yardımdan söz etmektedir. Lenin sosyalizmin *kurulmasını*, Stalin gibi bir çırpıda bitiriliverilecek bir iş olarak görmediğine göre, herhalde dünya devrimi için yapılacak işleri uzun bir sosyalizmin inşası döneminin arkasına atıyor olamazdı.

Aslında yanlışlık Stalin'in kendi anlayışındadır.

8. «Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerine» (Ağustos 1915), *Toplu Eserler*, c. 21, s. 339-43.

Çünkü, Stalin tek ülkede sosyalizmin kesin zaferinin olmayacağını savunduğu dönemde de, yukarda yaptığımız alıntıda olduğu gibi proletaryanın «sosyalist üretimi örgütleyemeyeceğini» söylemektedir. Yani onda ya hep, ya hiç metafizik mantığı hakimdir. Proletarya sosyalist üretimi de örgütleyemez derken, daha sonra proletarya sosyalist örgütlenmeyi tek bir ülkede bütünüyle zafere ulaştırabilir noktasına kaymıştır.

Oysa doğru olan şudur : Proletarya tek ülkede sosyalizmi kesin zafere ulaştıramazdı, ama pekâlâ sosyalist üretimi örgütleyebilir ve sosyalizmin inşası yolunda adımlar atabilirdi.

Stalin, Lenin'in restorasyon konusundaki tezlerini de değiştirmiştir. Lenin'e göre sosyalist bir ülkede restorasyon tehlikesi iki ana kaynaktan besleniyordu. Birincisi iç kaynak : Üretici güçlerin geriliği ve küçük burjuva üretimin her an kapitalizmi doğurması. İkincisi dış kaynak : Emperyalist ülkelerin müdahalesi.

Stalin, Lenin'in restorasyon ihtimali ile ilgili tezinin birinci kısmını ortadan kaldırmıştır. Ve böylece geriye yalnızca dış müdahale tehlikesi kalmıştır. Çünkü iç kaynaklardan gelen restorasyon ihtimali yok farzedilmezse tek ülkede sosyalizmin geri dönülmez zaferi tezi kanıtlanamaz. Eğer bu ihtimal yok farzedilmezse şu soruyla karşıkarşıya kalınır : Nasıl oluyor da, hem tek bir ülkenin iç güçleri sosyalizmin kuruluşunun zaferini sağlayabiliyor, hem de içten gelen bir restorasyon tehlikesi varlığını sürdürüyor?

Tek ülkede sosyalizmi tam olarak kurmaktan ne anlaşıyordu? Stalin muhalefetle yapılan tartışmalar sırasında bundan neyi anladığını şöyle açıklamıştır; küçük üretimin yerine büyük ölçekli üretimi kurmak ve küçük üretime üstünlüğünü sağlamak; SSCB'nin tarımını sanayinin yönetimine sokmak; sınıfları vareden üretim ve dağıtım koşullarını ortadan kaldırmak; ekonominin kapitalist unsurlarını altetmek ve sosyalist unsur-

ların kapitalist unsurlara üstün gelmesi⁹; sanayileşme yolunda ilerlemek ve Rus geriliğini altetmek!

Dikkat edilirse burada sosyalizmin tam olarak kuruluşu adına belirtilenler ya eski sınıfların mülksüzleştirilmesine ya da ülkenin üretici güçlerinin geliştirilmesine ilişkin öğelerdir. Elbette bunlar da önemlidir, ama sosyalizmin kuruluşunun esasını oluşturmazlar. Stalin, yeni toplumun üretim ilişkilerini kurma konusunda hiçbir şey söylememektedir.

Öte yandan, Lenin ve Bolşevikler tek ülkede sosyalizmin inşası için mücadeleyi reddetmemişlerdi. Küçük üretimi dönüştürmek, kapitalistleri altetmek ve sanayileşme yolunda ilerlemek elbette bu mücadelenin içinde vardı ve bunlara başından girilmişti. Ama bunların yapılması ya da bu yolda ilerlenmesi hiçbir zaman sosyalizmin tam zaferi olarak ilan edilmemişti. Üstelik bunların yapılması, sosyalizmin bizzatı kendisi olarak ilan edilmemiş, sosyalist bir ülkenin yaşaması için atılması gereken adımlar olarak ele alınmıştı. Bu bakımdan, Stalin'in hızlı endüstrileşmesi ile, Lenin'in ekonominin geliştirilmesi ve sanayinin ilerletilmesi konusundaki planlarını aynı kefeye koyanlar büyük hata yapmaktadırlar.

Stalin'in iddiasının tersine, tek ülkede kurulabilen sosyalist üretim ilişkileri, dış müdahaleden çok, iç çelişmeler dolayısıyla bozulma tehlikesi ile karşı karşıya idi. Yine bu yüzden emekçi iktidarının ve kitlelerinin, geri dönüş tehlikesine karşı uyanık olup içerde, uzun süreli, iniş çıkışlarla, bocalama ve eksiklerle dolu çetin bir mücadeleye hazırlanmaları gerekiyordu.

Ama Stalin, sosyalizmin kuruluşunun zaferini bir oldu-bitti olarak ilan edip daha ileri aşamalara geçildiği izlenimini vermek eğilimindeydi. Nitekim bu yüzden tutarsızlıklara düşmekten kurtulamamıştır. Stalin, sosyalizmin tam zaferini sağlamış ve yalnızca dış müdahale

tehlikesine maruz bir ülkede, içte bir baskı gücü olan devletin kalkması gerektiği sorusuyla karşılaşmıştır. Öyle ya, içte baskı altına alınmayı gerektiren bir güç yoksa, devlet de gereksiz hale gelmiştir. Öte yandan sosyalizmin kuruluşunu zaferle tamamlamış bir toplumun sınıfsız topluma geçmesi için önünde önemli bir engel kalmamış demektir.

Stalin'in kendi teorisinin kaçınılmaz olarak gündeme getirdiği bu sorulara şöyle yanıt vermiştir:

*«Komünizm döneminde de devlet varlığını sürdürecektir mi? Evet, eğer kapitalist kuşatma ortadan kaldırılmazsa, eğer dış askeri saldırı tehlikesi yokedilmezse sürdürecektir.»*¹⁰

Stalin'in teorik bakımdan tutarsızlık içinde bulunan bu tezi, daha sonra Kuruşçev'in ve onun izleyicilerinin «bütün halkın devleti» teorisine temel olmuştur.

10. Stalin'in 1939 yılı Martında Parti kongresinde yaptığı konuşmadan, (Nakleden, O. Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, c. 6, Remzi Kitabevi, 1979, s. 335.)

III. SOVYETLER BİRLİĞİNDE SOSYALİZMİN İNŞASI, MÜCADELESİ : 1917 — 1927

«Yalnız» kalmış devrimin önderleri, o andan itibaren görevlerinin, dünya devrimi yetişinceye kadar, bu kuşatılmış kalede direnmek ve koşulların elverdiği ölçüde sosyalizm yönünde adımlar atmak olduğuna karar vermişlerdi.

Devrimin coşkusu yatışmaya yüz tuttuğu zaman artık durup, ülkenin sosyal ve sınıfsal niteliği üzerinde düşünmek gerekiyordu. Çünkü herşey bu maddi zemin üzerinde yükselecekti.

Lenin, o günün Rusya'sında şu üretim ilişkilerini saptadı : 1. Ataerkil ekonomi, yani önemli ölçüde doğal, küçük köylü ekonomisi; 2. Küçük meta ekonomisi —köylü ekonomisinin büyük bölümünü oluşturunuyordu—; 3. Özel kapitalizm; 4. Devlet kapitalizmi; 5. Sosyalist ilişkiler.

✓ Bunun ardından şu soru geliyordu: Bunlardan hangisi hakimdir? Yanıt açıktı : *Küçük burjuva bir ortamda baskın gelen küçük burjuva unsurdur.*»¹

Yukardaki ögelere baktığımız zaman hem ataerkil köylü üretiminin, hem küçük köylünün pazar için üretiminin, hatta böyle geri bir ülkede özel kapitalizmin bir kısmının, topluca küçük burjuva üretiminin ağır basmasını sağladığını, kısaca Rusya'nın bir küçük burju-

1. Üçüncü Enternasyonal Konferansları, çev: Cemal Eren, Koral Yayınları 1976, s. 183. 2. baskı. Pencere Yayınları 1989, s. 153,

va denizi olduğunu anlamak zor değildi. Bu kuşatılmış küçük burjuva denizinde sosyalizm yönünde nasıl ilerlenebilirdi?

Lenin için bu koşullarda sosyalizme ilerlemek, küçük üretimle, küçük burjuvaziyle ve özellikle köylülükle ilişkilerin nasıl *yürütüleceği* ve bunların nasıl *dönüştürüleceği* sorunu idi. Küçük üretimle iyi ilişkiler kurmadan sosyalist rejimi ayakta tutmak mümkün değildi. Diğer yandan, uzun vadeli bir mücadeleyle, küçük üretimi dönüştürüp yerine büyük ölçekli üretimi ve modern üretimin alışkanlıklarını ve davranış tarzlarını yerleştirmeden sosyalizmin gelişip serpilmesini sağlamak zorlaşmaktaydı.

Bu iki görev uzun vadede birlik oluşturmakla beraber, kısa vadede -özellikle dönüştürmede sabırsızlık gösterildiği zamanlar- uyumsuzluklara yol açıyordu.

Lenin döneminde, hatta 1927'lere kadar bu nazik denge, hatalara, yalpalamalara, ileri gitmeler, geri almalara rağmen, kuşbakışı bakıldığında esas olarak korundu diyebiliriz. Bir yandan işçi-köylü ittifakı yoluyla rejimin devamı sağlanırken, diğer yandan ekonomide savaşın ve iç savaşın yıkımından sonra görece bir canlılık başarılabildi. Küçük üretimin dönüştürülmesi yönünde de belli adımlar atılmaktan geri kalınmadı.

Buna karşılık 1930 başından itibaren Stalin, küçük üretimi dönüştürme adına köylülüğü hedef alan ve dolayısıyla sosyalist devletin temelini oluşturan işçi - köylü ittifakını yıkan politikaları yürürlüğe koydu.

Troçki muhalefette olduğu için, bir zamanlar savunduğu zorla sanayileşme politikasını terketti. Stalin ise kararlı bir şekilde uyguladı. Küçük burjuva üretim tasfiye edilirken yıkılan işçi-köylü ittifakının altında işçi sınıfı da kaldı. Tasfiye edilen küçük üretimin yerini alan büyük ölçekli üretimin üzerine kurulan sosyalizm değil, bürokratik bir diktatörlük oldu. İşçi-köylü ittifakının yıkıldığı, işçi sınıfının bu yıkımla birlikte siyasi iktidar-

daki kısıtlı siyasal denetimini bile yitirdiği, yeniden toplumun diplerine itildiği, köylülerle birlikte büyük üretimin öznesi değil, nesnesi haline getirildiği koşullarda büyük üretim temelinde yükselecek olan bürokratik diktatörlükten başkası olamazdı.

Lenin, işçi-köylü ittifakı sorununu, ülkenin niteliğinden kaynaklanan bir varlık-yokluk sorunu olarak görüyordu. Bu ittifakın bozulması, devrimin sonu olacaktır.²

Bu yüzden O, küçük üretimi ve köylülüğü acele bir şekilde dönüştürme çabalarına karşı uyarılarda bulunuyordu. Ona göre bu hızlı dönüştürmecilik, işçi-köylü ittifakını bozacağı gibi, gerçek dönüştürmeye de darbe indirebilirdi.³

Lenin, işçi-köylü ittifakının uzun süreli olacağını bilerek, bu ittifakın, rejimin temelini korumanın öte-

2. «Öteki ülkelerdeki devrim gerçekleşmezse, Rusya'daki sosyal devrimi ancak köylülük ile bir anlaşmanın kurtarabileceğini biliyoruz.» (Aktaran M. Shuchtman, *Sovyetler Birliği'nde Muhalefetin İlk On Yılı*, çev: Mustafa Sayman, Maya Yayınları, 1975, s. 40.)

3. «Eğer... temeli, küçük tarımın iktisadi köklerini üç yılda dönüştürmeyi hayal eden biri varsa, o bir kuruntu erbabından başka bir şey değildir... Küçük çiftçiyi, onun zihniyet ve alışkanlıklarını değiştirmek, birçok kuşakların işidir.» (Lenin'den aktaran, C. Bettelheim, *Sosyalist Ekonomiye Geçiş Sorunları*, çev: Kenan Somer, Bilgi Yayınları, 1973, s. 176-177.)

«Sovyet iktidarının temsilcileri, orta köylü tarım komünleri dahil, her çeşit ortaklaşmayı teşvik etmekle birlikte, bunların kuruluşunda hiçbir zorlamaya başvurmamalıydılar. Ancak köylülerin serbest inisiyatif sonucunda kurulmuş olan ortaklıklar değer taşır. Bu konuda gereğinden fazla acele etmek zararlıdır; çünkü böyle bir durum, ancak orta köylünün yeniliklere karşı taşıdığı önyargıları pekiştirir. Köylüleri komünlerde toplamak amacıyla, yalnız doğrudan doğruya değil, dolaylı olarak da zorlamalara başvuran Sovyet iktidarının temsilcileri, en ağır kovuşturmalara uğratılmalı, köylerdeki görevlerinden atılmalıdır.» (Lenin, *İşçi ve Köylü İttifakı*, Çev: M. Kabagil, Sol Yayınları, 1970, s. 104-105.)

sinde sosyalizm yolunda büyük çaplı üretimin kurulması ve küçük üretimin dönüştürülmesi mücadelesinde olumlu bir etken, bir kaldıraç haline getirilmesi için de çaba gösterdi. Bu noktada tutulacak halka kooperatifleşme hareketiydi. Köylülüğün ticaret için dayanışmasını ifade eden kooperatiflerin, kollektifçi ve dayanışmacı yönünün sosyalizmle benzerliklerinden hareket ederek bunun köylü bireyciliğini yenme yönünde bir adım olacağını hesap ediyordu. Köylünün kooperatiflerde bir araya gelmesi, belli ki, uzun vadede, büyük ölçekli tarıma doğru ilkel de olsa bir yaklaşımdı. Kooperatifler köylülüğün içinde bulunduğu ataerkil yaşam tarzından da bir uzaklaşmaya yol açacaktı. Kooperatif demek köylünün eğitimi demektir. Kooperatif planı, aslında işçi-köylü ittifakı ile küçük üretimin dönüştürülmesi görevlerinin birleştiği önemli bir noktaydı.

Yalnızca rejimi korumak sorunu çözmiyordu. Aynı zamanda ilerlemek de gerekiyordu. Eğer Rusya ilerlemezse bırakın sosyalizmi, ekonomisi çökebilirdi. Bolşevikler gerilik koşullarına mahkûm olan bir sosyalizmi düşünmemişlerdi.

Sosyalist üretim ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde inşası, uzun vadeli ve çetin bir mücadeleyi gerektirdiği gibi, ileri üretici güçler dayanağını da gerektiriyordu.

Lenin, siyasi bakımdan ilerde olan Rusya'nın sosyalizmin maddi temeli olan gerekli üretici güçler düzeyinden yoksun olduğuna işaret ediyordu. Burada üretici güçler düzeyinden anlaşılan, daha sonra çarpıtıldığı gibi salt aletler ve makineler değil, aynı zamanda ileri bir kültür ve modern insan gücüdür.

Küçük üretimin dönüştürülmesi için örgütlenmesini, disiplinin, modern bir hesaplama tarzının geliştirilmesi gerektiği üzerinde duruluyordu. Bu da gelip eğitim ve kültür sorununda düğünleniyordu. Kültür kısmen eski burjuva uzmanlardan, onlara verilecek ayrıcalıkların sonucu olarak kazanılabılırdi. Ama bu yetmez.

di. Bütün ekonominin örgütlenmesi için insan gücünün acilen modernleştirilmesi gerekiyordu ki, burada da çözüm, kitlesel bir seferberlik, kitlelerin kültürel gelişmesini sağlayacak kültür devrimi oluyordu.

1920'lerdeki politika, küçük üretimden büyük ölçekli üretime geçişte ekonomik alanda devlet kapitalizmine dayanmayı öngörüyordu. Planlandığına göre, devlet kapitalizmi, burjuva uzmanları ve burjuva tüccarları harekete geçirip onlar aracılığıyla ekonomik temelin canlandırılması ve büyük ölçekli üretimin örgütlenmesi için ilk adımları sağlarken, kültür devrimi de ileride tayin edici rolü oynayacak insan gücünü yetiştirecek ve onların burjuva uzmanların yerini gittikçe daha fazla almasını sağlayacaktı.

1920'lerin devlet kapitalizmi politikası, bir yandan ekonominin içinde bulunduğu koşullardan çıkabilmek için küçük üretime taviz vermek anlamına gelir, bir yandan da küçük üretimin yerine büyük çaplı üretimin maddi koşullarını hazırlayabilmek için gerek uzmanlara, gerekse işletme yöneticilerine ayrıcalıklar tanıma anlamına.

Birinci olarak, eğer köylülüğün ticaretine, mübadelesine yaygın olarak izin veriliyorsa -ki uzun süre vermek gerekecektir-, ama bu sosyalist devletin denetimi altında yapılıyorsa, hatta devlet ticaretin taraflarından biri durumundaysa, kapitalist ilişkilerin içine girilmiş ve kapitalizm önemli ölçüde devletleşmiş demektir. Meta üretiminin uzun süren varlığı, sosyalist ilişkilerle sınırlandırılmış ve denetim altına alınmış bir çeşit devlet kapitalizminin sosyalizmle uzun süre içiçe yaşayacağına işaret eder.

İkinci olarak, eğer üretimi sürdürebilmek ve modern üretime geçebilmek amacıyla halihazır kültür birliğini, yani burjuva uzmanları sosyalizmin hizmetine sokmak için onlara, emekçilerden epeyce fazla ücret öde-

niyor ve ayrıcalıklar tanınıyorsa bu, devletin kısmen kapitalist öğeleri kullandığını gösterir ki, sosyalist devletin kapitalizmle bu uzlaşması devlet kapitalizminin varlığına delalet eder.

Üçüncü olarak, üretimi geliştirmek ve büyük çaplı üretimi kurmak için zorunlu görülen, işletmelerde tek kişi yönetimi, bütün yetkilerin bir dönem için işletme yöneticilerinin, müdürlerin elinde toplanması, Taylor yöntemlerinin uygulanması, belli azınlıklara kitlelere karşı yetki ve ayrıcalıkların devlet eliyle tanınması da sosyalist devletin kapitalizmi belli sınırlar içinde kullandığını gösterir.⁴

Bütün bu yapıları, o zor koşullarda, birbiriyle çelişme içinde olan iki gerilimli yanı mümkün olduğunca uzlaştırma çabası olarak yorumlayabiliriz. 1920'lerin politikalarında, sosyalizmin maddi temelini yaratmak için verilecek ödünlerle, sosyalizmin temel ilkelerini koruma arasında bir gerilim sürekli dikkati çekmektedir.

Bir yanda emeğin üretkenliğini arttırma, hesaplama ve denetimi geliştirme, idareyi örgütleme, iş disiplini, parça başına ücret, tek kişi yönetimi, ağır endüstri, ekonomik zorunluklar, ayrıcalıklar, devlet kapitalizmi vb. vardır. Diğer yanda, dünya devrimi, sosyalist üretim ilişkilerinin geliştirilmesi, sosyalist ilkeler, eşitliğin korunması, ayrıcalıkların ve yeni sınıflaşmaların önlenmesi, ülke içi dengelerin korunması, farklılıklara izin verilmemesi, emekçi insiyatifinin geliştirilmesi ve emekçi denetiminin sağlanması, işçi-köylü ittifakının sürdürülmesi, bürokratlaşmaya karşı uyanık olma zorunluluğu vardır.

Lenin'in sosyalizmi inşa çizgisi, kitlelerle devlet, sendikalarla devlet işletmeciliği, ilerleme ile denge, büyük ölçekli üretimi kurma ile işçi-köylü ittifakını koru-

4. «Devlet işletmelerine tanınmış 'mali özerklikten' söz ederken Lenin, bu özerkliğin işletmeleri geniş ölçüde 'kapitalist ticari temeller' üzerine oturtacağına dikkat çeker.» (C. Bettelheim, *Les Luites des Classes en URSS l'ère période, 1917-1923*, Seuil/Maspero, s. 42.)

ma, ayrıcalıklar ile eşitlik, tek kişi yönetimi ile emekçi denetimi, devlet kapitalizmi ile sosyalizm, kapitalist ilişkilere izin verme ile sosyalist ilişkileri geliştirme, kısacası üretici güçlerle üretim ilişkileri arasında gerilimli de olsa bir denge kurma çabası olarak özetlenebilir. Lenin ne birini ne diğerini ihmal etmek istememiştir. Ancak bu nazik dengenin ufak oynamalarla bozulabilmesi ve her bir yanın, eğer dikkat edilmezse başka bir olumsuzluğa yol açması olasılığı az değildi.

Üretici güçleri geliştirme çabası gerekliydi, ama bu çabanın sosyalist ilişkileri bozulmaya uğratması tehlikesi de vardı. Nitekim bu yer yer görüldü. Lenin'in ileri bir ekonominin kurulması için zorunlu bir olumsuzluk olarak gördüğü tek kişi yönetimi, parça başına ücret, zor yoluyla disiplin gibi önlemlerin kitle inisiyatifini bastıran etkileri de yaşandı. Kitlelerin durgunlaşmasıyla gündeme gelen 'bu tür önlemler, kitlelerin daha fazla durgunlaşmasına ve uzaklaşmasına yol açtı.

Lenin'in belirtilmesi gereken 'bir hatası da, küçük burjuvazinin, küçük üretimin ve eski sömürücü sınıfların kapitalizmi getirmesi tehlikesine dikkat çekerken, devlet içinde gelişen bürokrasinin yeni sınıf haline gelme yeteneği konusunda yeterince uyarıcı olamamasıdır. Yıllar sonra yapılan değerlendirmeler, sosyalizm koşullarında «geri dönüş» tehlikesinin küçük burjuvaziden ve köylülükten çok, 'bu sınıfları da baskı altına alan ve «sosyalist» bir söylem kullanan bürokrasiden geldiğini, hem de yeni devletin içinde mayalanan bürokrasi'den geldiğini göstermiştir.

Buna bağlı olarak, Lenin'in devlet kapitalizminin yararlarına fazlasıyla ağırlık verirken, bu devlet kapitalizminin, bireysel mülkiyetçi kapitalizmi teşvik etmekten de daha önemli olarak, bizzat bürokrasi hakimiyetinin rüşeymini oluşturabileceği noktasına dikkat çekmemiş olması, daha sonraki olumsuz yönelimlere önemli bir etki yapmıştır.

Bugün baktığımız zaman görebildiğimiz bir olumsuzluk da, Lenin'in sosyalizmin maddi temeli olacak büyük ölçekli üretime dikkati çekmesinin ve belki de bunu fazlasıyla vurgulamasının, ilerdeki ekonomist yorumlara beşiklik etmiş olmasıdır.

1920'lerin deneyi ilk sosyalist inşa deneyidir. Olağanüstü büyük zorlukları içeren bir dönemde yaşanmıştır. Böyle bir dönemde sosyalist bir ülkeyi yaşatmak ve dünya devrimine katkıda bulunmak kaygısıyla devrimci bir çırpınış gözlenmektedir. Bu çırpınışlar içinde bazan bu yöne, bazan diğer yöne giden, sık sık birbirleriyle çelişen ve silbaştan eden uygulamalar dikkati çekmektedir. Bu olağanüstü zor koşullarda, önceden yaşanmış deneylerin olmaması bu zikzakların mantıkiliğini açıklar. Ancak bütün bunlar bize, bir yandan, daha sonraki bürokratlaşmanın temelini Lenin dönemi olduğu yargısının haksızlığını, diğer yandan da, 1920'lerin deneyini dogmatlaştırarak taklit etmenin yanlışlığını gösterir.

IV. SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE İŞÇİ - KÖYLÜ İTTİFAKININ YIKIMI VE BÜROKRASI EGEMENLİĞİNİN KURULMASI : 1929 — 1939

Hızlı Endüstrileşme Milliyetçilik Yoludur

Rus devrimi başından beri ikili nitelik taşıdı. Rusya'nın toplumsal yapısı, henüz burjuva devriminin özelliklerini gösteriyordu. Burjuvazisi cılızdı ama köylülüğü yaygın ve köklüydü. Bu da, Rus burjuva devriminin esas temsilcisi olarak köylülüğün öne çıkmasına yal açıyordu. Diğer yandan uluslararası koşullar, Rus proletaryasının özel durumu, iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmiş olması, burjuvazinin doğrudan reaksiyoner bir konuma geçmesi, devrime sosyalist devrim özelliği kazandırıyordu.

Devrim, burjuva aşamada durmamış, ileri gitmişti. Aslında burjuva devriminin görevlerinin tamamlanması da bunu gerektiriyordu. Diğer yandan sosyal temeller, bu «ileri gidişi» belli ölçülerde geriye doğru çekiyordu.

Lenin, başlangıçta bu çelişkili durumu Rus devriminin olumlu bir özelliği olarak ele aldı ve bu noktada burjuva devriminin sosyalist devrime dönüştürülmesi sorununu işledi. Ancak 1917'den bir süre sonra ikili devrimin yarattığı avantajlar yerini dezavantajlara bırakmaya başladı. Böylece devrimin önüne, burjuva devriminin görevi olan küçük üretimi dönüştürme ile sosyalizmi inşa etme arasındaki çelişmeyi çözmek gibi önemli bir zorluk çıktı. Devrimin bundan sonraki süreci hep bu çelişkinin ortaya çıkarttığı gerilimlerle geçti.

Daha önce de belirttiğimiz gibi 1920'lerde bu çelişme uzlaşmalarla, işçi-köylü ittifakıyla, uzun vadeli ve sabırlı politikalarla aşılmaya çalışılmıştı. Ancak gerek ülke içi, gerekse ülke dışı koşullar bu uzun vadeli politikanın önüne büyük engeller çıkarttı. Çelişme şiddetlenme yönünde gelişti.

Bu çelişme ve gerginlik, Stalin'in politikalarını doğurdu. İşçi-köylü çelişmesinin zıtlaşma yönünde gelişmesi ve taraflardan birinin çözüm yolunu gündeme getirememesi, ülke içinde bir kilitlenme doğurdu. Bu durumda bürokrasi, bütün ülkenin temsilcisi ve çözümün tek sözcüsü olarak —«bürokrasinin tarihi misyonu»— ortaya çıktı ve hem işçileri, hem de köylüleri ezen hızlı endüstrileşme ve zorla kollektifleştirme politikasını uygulamaya girişti. Bürokrasiye göre bu zorunluydu. Ülkenin çözümsüzlük ve yıkımdan kurtuluşunun tek çaresi buydu. Rusya tarih boyunca hep geri olduğu için yenilmişti. Eğer bir kez daha bu gerilik yüzünden yenilmek istemiyor, tersine yenmek istiyorsa hızlı sanayileşmeye girişmeliydi. Kuşkusuz bu milliyetçi bir söylemdi. Artık sosyalizmin ya da dünya devriminin yenilmemesinden değil, büyük Rusların yenilmemesinden söz ediliyordu.

Sonuçta büyük Rusların yenilmemesi için sosyalizm yenilmiş ve tasfiye edilmiş, burjuva devriminin tıkandığı nokta, yukardan, Prusyavari bir zorlamayla açılmıştı. Sonuçta bürokrasi kazanmış, emekçiler yenilgiye uğramıştı.

1930'lara gelinirken, dünya devrimindeki durgunlaşmaya paralel olarak, Bolşevik Partisi içinde de dünya devrimi perspektifi zayıflamaya yüz tutmuş, bunun yerini, bürokrasinin körüklediği «ulusal bencillik» almaya başlamıştı. Stalin bu eğilimin temsilciliğini üslen-di.

Eskiden Rus devriminin kaderinin dünya devriminin kaderine bağlı olduğu söylenir ve ülke içinde yapılan herşey ona tabi kılınırdı. Bürokrasi bunu değiştirdi.

Artık Stalin, dünya devriminin kaderinin Rus devriminin kaderine bağılı olduğunu ileri sürüyor ve ülke içinde yapılacak herşeyin Rusya için olması gerektiğini belirtiyor, hatta dünyadaki bütün mücadelelerin de Rusya'nın çıkarlarına tabi kılınmasını istiyordu. Dünya devrimi demek Rusya demekti. Rusya'nın dar ulusal çıkarları da böylece emekçilerin devrim davası ile özdeşleştirilebilirdi. Nitekim 1930'lu yıllarda yapılan herşey böyle haklı çıkartılmaya çalışıldı. Rusya Almanya ile ittifak mı yapıyordu. Bu, Rusya'nın kendi varlığını koruması için zorunluydu. Rusya'nın varlığını koruması ise sosyalizmin yaşaması demekti. Rusya İspanya devrimi konusunda çekingen mi davranıyordu. Bu da Rusya için zorunlu olan dünya devrimi için de zorunluydu. Öyleyse İspanya devriminin gerilemesine yol açan politikalar aslında dünya devrimine hizmet ediyordu.

Eğer Rusya başarılı olursa dünya sosyalizmi de başarılı olacaktı. Rusya başarısız olursa, bu tek örneğin olumsuzluğu dünya sosyalizmini başarısız kılacaktı. O halde herşey Rusya'nın başarısına, daha somut söyleyecek olursak hızlı kalkınmasına tabi olmalıydı. Dünya işçi sınıfı da baş görev olarak Rusya'nın hızlı kalkınması için onun korunmasını almalıdır. Rusya'nın kalkınmasını güçlendiren herşey enternasyonalizmdir. Eğer herhangi bir yerdeki mücadele Rusya'nın çıkarlarını zedeliyorsa, enternasyonalizmi de zedeliyor demektir.

Enternasyonalizmle Rusya'nın çıkarlarını bu kadar özdeşleştirmek yanlıştı. İktidarda gerçekten enternasyonalist bir yönetim olsa bile parça ile bütün arasında daima çelişme olacaktır. Bu bakımdan parça bütüne tabi olmalıdır. Yani tek ülke uluslararası hareketin çıkarlarına tabi olmalıdır. Ama zaten Stalin bu noktada da önemli bir değiştirme yapmış ve Rusya'yı bütün, uluslararası hareketi parça haline getirmiştir.

Öte yandan başarı nedir? Stalin'e göre başarı, ne pahasına olursa olsun Sovyetler Birliği'nin hızla endüstri ülkesi durumuna gelmesiydi. Evet, gerçekten önem-

liydi ama bu, Sovyetler Birliği'nde sosyalist ilişkilerin tasfiyesi, eşitliğin ortadan kaldırılması, ayrıcalıkların gidererek sınıflaşmaya dđnüşmesi pahasına sağlanıyorsa, milliyetçi bürokrasinin başarısı olsa bile, Sovyet proletaryasının ve uluslararası hareketin başarısı olarak görülemezdi. Tersine bu, sosyalizmin Sovyetler Birliği'ndeki başarısızlığı anlamına gelecek, dünya devrimine hız vermek yerine, düşkırıklığı yaratacak ve moral bozacaktır. Nitekim 1930'dan sonraki gelişme bu yönde oldu.

Bürokrasinin temel gerekçelerinden biri, hızlı endüstrileşmenin ve zorla kollektifleştirmenin -elbette onlar zorla yapıldığını kabul etmezler- «sosyalizmin maddi temelini oluşturduğu»dur. Burada da uluslararası hareketin Rusya'ya özdeşlenmesi türünden bir özdeşleşme yapılıyor ve Rusya'da sosyalizmin kurulmasıyla endüstrileşme aynı şey olarak gösteriliyor. Sosyalizm ancak ileri bir maddi temelde inşa edilebileceğine göre yapılması gereken, bu maddi temeli yaratmak üzere hızlı endüstrileşmeye girişmektir. Maddi temel, kendi üretim ilişkilerini ve üstyapısını ister istemez ve kendiliğinden yaratacaktı. O halde Rusya'da endüstrinin kurulması için yapılacak herşey, «görünüşte» sosyalizme aykırı olsa bile, aslında sosyalizmin kurulmasına yol açıyordu.

Yani sosyalizmin kuruluğu eşittir hızlı endüstrileşme! Sosyalizmin kuruluğu böylece otomatığe başlanmış oluyordu. Ne emekçi kitlelerin sosyalizm yönünde ilerletilmesine, ne de üstyapı alanında çaba gösterilmesine gerek vardı. Ne pahasına olursa olsun, sanayiye kurmak demek sosyalizmi kurmak demektir. Öyleyse hızlı sanayileşmenin getireceği eşitsizlikler, emekçilerin moralini bozan uygulamalar bile aslında sosyalizme hizmet etmiş oluyordu!

Son zamanlarda hızlı endüstrileşmenin savunulmasında bazı eklere gereksinme duyulduğu dikkat çekmektedir. Hızlı endüstrileşmenin savunucularından Yalçın Küçük'ün getirdiği gerekçelerden biri ilginçtir. Küçük'e

göre¹, her sınıf, iktidarı aldığı anda azınlıktır, iktidarda kalmak için çoğalması gerekir, tek ülkede sosyalist devleti yaşatmak için proletaryanın çoğalması gerekir, bunun yöntemi de sanayileşmedir. Yani sanayileşme yoluyla işçi sınıfı çoğaltılacaktır.

Doğrusunu söylemek gerekirse bu ek savunma pek ikna edici değildir. Herşeyden önce, hızlı sanayileşme, işçi sınıfını çoğaltmak bir yana, onu tükenişin sınırına getirecek bir baskı ile yürütülmüştür. Daha da önemlisi, hızlı endüstrileşme, Rus proletaryasının uzun yıllar içinde geliştirdiği öncüsünün tırpanlanması ile elele gitmiştir. Sınıfın çoğaltılması gibi bir niyeti olanların, aynı zamanda sınıfın öncüsünü kapsayan bir katliama girişmeleri pek mantıki görünmemektedir. Kaldı ki, bu son derece kaba bir ekonomist yorumu da içinde taşımaktadır. İşçi sınıfı iktidarını güçlendirmek için proletaryayı çoğaltmak! Bu mantığa takılacak olursak, o zaman, tarihte bütün ilk birikimleri yapanların, endüstriyi kurarak «işçilerin niceliksel çoğalmalarına hizmet eden» burjuvazinin işçi sınıfı iktidarını güçlendirdiği ya da bunu yapmak istediği gibi saçma bir sonuca varırız. Sınıf iktidarının niceliksel çoğalmalarla güçlenmeyeceğini, bunun bambaşka koşulları olduğunu aslında Y. Küçük de bilir, ama ne yazık ki, bu politikaya malzeme sağlama telaşı Küçük'ü böylesine yersiz ve zayıf ekonomist gerekçelere sarılmaya götürmüştür.

Hızlı Endüstrileşme ve Köylülük

1930 hareketinin diğer bir gerekçesi de, zengin köylülüğün kapitalizmi geri getirme çabasının kırılması ve tasfiye edilmesidir.

Bu görüş bütün Sovyet teorisyenleri, Sovyet kaynaklı tarih kitapları tarafından tekrar edilmektedir. Son

1. Y. Küçük, *Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu, 1925-1940*, Haziran Yayınları, Şubat 1987, s. 245.

olarak Yalçın Küçük de aynı gerekçeyi yeni bir görüş gibi öne sürmektedir. Ona göre de zorla kollektifleştirme yoluyla «*kapitalist restorasyon için önemli bir köprü sayılabilecek olan kulak egemenliğine son veriliyor.*»² Böylece «*kapitalizmin son ve en sağlam dayanağı*»³ olan tarımdaki küçük üretimin kaldırılmasıyla kapitalizme dönüşün yolları da tıkanmış oluyor.

Aslında bu gerekçe bir yönüyle gerçeğe uygundur. Bireysel mülkiyet sisteminin bir proleter devrimiyle ortadan kaldırıldığı koşullarda, proletaryanın siyasal iktidarını tasfiye ederek devlete egemen olan ve kendi mülkiyetini kollektif biçimin özü haline getiren yeni bürokrat burjuvazi, egemenliğini sürekli kılmak için, kendi mülkiyetine rakip olabilecek her türlü mülkiyet biçimini elinden geldiği ölçüde tasfiye etmek zorundadır. Bu rakiplerden biri de, o günün koşullarında, zengin ve orta köylülüğün bireysel mülkiyetidir. Kentlerdeki rakip, yani kent burjuvazisi, zaten önceden proleter devrimi ile tasfiye edilmiştir. Geriye zengin ve orta köylülüğün bireysel mülkiyeti kalmıştır. Bürokrasinin bu mülkiyet biçimiyle uzun süre yanyana yaşaması oldukça zordur ve onun açısından sıkıntılı bir durumdur. Buna ancak zorunluluklar karşısında bir süre dayanabilir. Siyasal tekel gibi ekonomik tekel de yeni tip bürokrasinin vazgeçemeyeceği egemenlik alanlarıdır.

Öte yandan zengin köylü, iddia sahibi bir kesimdir. Bastırılmazsa, kaçınılmaz olarak piyasa ekonomisinin ve klasik kategorilerin yaygınlaşmasını sağlar. Bu da giderek bürokrat burjuvazinin endüstrideki egemenliğini tehdit etmeye başlar. İşte Stalin'i zora dayanan kollektifleştirme hareketine iten en önemli sınıfsal etken, endüstriye kırsal alandan kaynak aktarma zorunluluğunun yanısıra, budur.

2. Y. Küçük, Aynı yerde, s. 37.

3. Y. Küçük, Aynı yerde, s. 37.

1930'ların başlarında artık bir sınıf özelliği kazanma yoluna girmiş olan bürokrasi için, bir yandan emekçilerin siyasal ve ekonomik egemenliğini, diğer yandan klasik kapitalizmi temsil eden zengin köylü mülkiyetini tasfiye etmek, önünden kaçılamayacak iki temel görev haline gelmişti.

Diğer yandan, hızlı endüstrileşmeyi her ne pahasına olursa olsun, gerçekleştirmeyi Rusya'nın ulusal çıkarları açısından bütün görevlerin merkezine koyan bürokrasi, hızlı endüstrileşmeyle, dağınık ve küçük köylü işletmelerinin varlığının bağdaşmayacağını biliyordu. Böylesine amansız bir endüstriyel devrim için tarımdan sanayiye hızla işgücü ve artı-ürün kaydırma zorunluluğu, köylü işletmelerinin derhal büyük ölçekli hale gelmesini ve bürokrasinin sıkı denetimi altına alınmasını gerektiriyordu. Yalçın Küçük'ün deyişiyle «tarımla kavgaya gerekli oluyor»⁴ du. Yine Küçük'ün belirttiği gibi bu bir sınıf kavgası⁵ idi. Ama onun iddia ettiği gibi proletaryanın zengin köylüye karşı sınıf kavgası değil, bürokrasinin bütün köylülüğe karşı sınıf kavgası. Bu sınıf kavgasında proletaryanın yeri bürokrasinin değil, köylülüğün yanındı.

Hızlı endüstrileşmenin birikimini esas olarak köylünün sırtından yapmak durumunda olan devletçi düzen için, sosyalizmle yalnız biçimde benzerlik taşıyan cinsten bir kollektif çiftlik uygulaması kaçınılmazdı. Köylülerin topluca ve hiçbir hak iddia edemeden devlet hesabına çalıştırılmasını sağlayacak olan bu biçim, aynı zamanda meta ekonomisinin zıddı bir durumda, toplam üretim hesapları için son derece elverişli görünüyordu. Devlet, kollektif çiftlikler sayesinde köylerdeki üretimi kolaylıkla denetimi altında tutabiliyordu. Bunun alternatif olan, köylünün devletle pazarlığına yol açan NEP

4. Y. Küçük, Aynı yerde, s. 24.

5. Y. Küçük, Aynı yerde, s. 25.

döneminin uygulaması bürokrasiye -böyle bir hızlı dönemde- elverişli gözükmemiştir. Bürokrasi bunu sınıfsal ihtiyaçları açısından çok iyi kavramış, geçerli bir düzen olarak bugüne kadar uygulamış ve savunmuştur.⁶ Kollektifleştirme olayına her ülkenin somutunda ve sınıf ilişkileri içinde bakmak gereklidir. Nitekim ilginçtir ki, kendi ülkelerinde ve Doğu Avrupa ülkelerinde bürokratik kollektifleştirmeyi o kadar hararetle savunan bürokratik ortodoksının temsilcileri, farklı bir sınıf özüne sahip olan Çin'deki 1955-56 kollektifleştirmesini sol mace-racı ve aceleci olmakla suçlamaktan geri kalmamışlardır.⁷

1930 Kollektifleştirme hareketi zoru, yalnız zengin köylülere karşı değil, yoksul köylüleri de yer yer kapsayacak şekilde bütün köylülüğe uygulamıştır. Bu yüzden «işçi-köylü ittifakı yeni bir aşamasına»⁸ girmemiş, Y. Küçük'ün iddiasının tersine yıkılmıştır. Bunun ötesinde, bu hareket, hem işçileri hem de köylüleri sömürü altına alan yeni tip bir bürokratik rejimin temelini oluşturmuştur.⁹

6. G.P. Solus, **Sosyalizmin Ekonomi Politikası**, çev: Muzaffer S. Kabagil, Sol Yayınları, 1975, s. 34. L. Leontiev, **Markalist Ekonomi Politikasının İlkeleri**, çev: Kenan Somer, Sol Yayınları, 1976, s. 117. Kuzinen, **Mark-sizm-Leninizmin İlkeleri-IV**, çev: Nadiye R. Çobanoğlu, Yar Yayın-ları, 1979, s. 92-43-86.

M.A. Suslov, **İşçi Sınıfının Enternasyonalci Öğretisi**, s. 55-56.

V. Neznahov, **Tarihin Mantığı**, çev: H. Altay, Sorun Yayınları, 1979, s. 67.

7. Bkz: E. Korbash, **Maoizmin Ekonomik Teorileri**, çev: Engin Koçbaş, 1976, Bilim Yayınları.

8. Y. Küçük, **Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu, 1925-1940**, s. 37.

9. Aynı gelişmeyi Samir Amin şu sözlerle ortaya koyuyor: «Zorla kollektifleştirme toplum ve hattâ parti karşısında hızla özerklik kazanan polis aygıtının kurulmasına yol açtı. Bu aygıt adım adım yeni bir sınıfın ve devlet aygıtında değişikliğin billurlaştığı nokta haline

Engels'in ve Lenin'in, gerçek bir sosyalist kollektifleştirmenin yalnızca iknaya ve köylülerle dostluğa dayanması gerektiği yönündeki sözleri bilinmektedir. Üstelik onlar, yalnızca «mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmesinden» söz etmişlerdir. Kollektifleştirme yoluyla küçük-orta köylünün mülksüzleştirilmesi akıllarının köşesinden bile geçmediği gibi, bu tür eğilimlere karşı uyarılarda bulunmuşlardır.

Bütün bunlara rağmen, Rus kollektifleştirmesi bir köylü katliamı niteliği kazanmıştır.¹⁰ Böyle bir katliam,

geldi. Devlet köylüler üzerinde baskıcı bir nitelik kazandıktan sonra ücretler ile kent gelirleri arasında bir farklılaşma yaratan bir politikaya yöneldi... Köylüler üzerindeki baskıcı işlevi ile güçlenen devlet, kendisini işçi sınıfının olası direnişini kırabilecek ve sanayi sektöründe şiddetli bir ücret farklılaşması politikasını uygulayabilecek güçte gördü. Bu politika, şimdilik 'devlet burjuvazisi' denebilecek yeni bir egemen sınıfın oluşmasını kaçınılmaz kıldı.» (Asya ve Afrika'da Marksizm», Saçak, s. 55, Ağustos 1988).

10. Stalin'in zorla kollektifleştirme yolu, Glasnost hareketinin başlamasından sonra, özellikle SBKP'nin içindeki sol kanadı oluşturan Yeltsin taraftarlarıyla da açıkça eleştirilmeye başlandı. Hatta «karşı-devrimci» bir çizgi olarak nitelendi. Birkaç örnek verelim:

«Stalin'in NEP'i iptal ettiğini; tek başına değil, bütün bir toplumsal katmanın önüne düşerek, Bolşevik Partisi'ni bir ortaçağ şövalye tarikatına çevirdiğini; köylülükle ittifakı bozduğunu; işçileri bir kışla disiplinine maruz bıraktığını; aydınları ezip hakladığını; kan ve korkuyu devletimizin temelleri haline getirdiğini unutmayalım.» (Afanasiev, «Sovyetler Birliği'ni Sosyalist Saymıyorum», 2000'e Doğru, sayı: 2/34, 14 Ağustos 1988).

«Sermaye birikimi oluşturabilmek için diğer yöntemler yerine, genel bir kollektivizasyona gidelim kararını verdi. Sovyet ekonomisi için bir katestrofi, bir felaket oldu. Çünkü 1929'dan sonra tarımsal üretim hissedilir şekilde düştü. Binlerce kulak öldürüldü, zulme uğradı. Sibiry'a sürgüne gönderildi. Stalin'in kollektivizasyon kampanyası bütün olarak felaketti. Buharin, Troçki, Tomsky, Kamanev, Zinovyev Stalin'e muhalefet ettiler. Ve bu durumda o, onları tasfiye etmeye karar verdi. Hepsi halkın düşmanı olarak suçlandılar.» (A. Stepanov, «Bu Son Şansımız», Çağdaş Yol, sayı: 5, Eylül 1988).

bütün toplumun temsilcisi olan sınıfın değil, ancak başka bir sömürücü sınıfın yöntemi olabilirdi. Rus bürokrasisi aynı klasik burjuvazi gibi, mülksüzleştirilmesi gereken bir mülksüzleştirendir.

Bunları söylerken, zengin köylüye hiçbir kısıtlama getirilmemesi gerektiği ya da köylünün bu en üst kesimine karşı yoksul ve orta köylünün mücadelesine önderlik edilmemesi görüşünde değiliz. Ama yoksul ve orta köylülerle birleşerek yukardaki zengin köylüye karşı aşağıdan mücadele başka bir şeydir, yukardaki bürokrat burjuvazinin eliyle aşağıdaki köylünün tümünü ezmek yine başka bir şeydir.

Zengin köylüyü kısıtlama ve dönüştürme sorunu, özellikle geri bir ülkede sosyalizmin gündeminde olan bir sorundur. Ama ismi üstünde bu, dönüştürmedir, tasfiye değil. Bu ikisi arasında önemli fark vardır. Dönüştürmenin tasfiye ile karıştırılması, bıçağın zengin köylüden ileri gitmesine, orta köylülerin, yoksul köylülerin, aydınların, kent küçük burjuvazisinin hedef alınmasına yol açacaktır. Zengin köylü halk sınıfları içinde bir sınıftır. Köylü alışkanlıkları bu sınıfı daha da popülize etmekte ve halkın içinden kolay ayırt edilemez hale getirmektedir. Bu yüzden halk içindeki bir sınıfa, büyük toprak ağaları ya da burjuvazi söz konusuymuş gibi sert yöntemler uygulamak yerine uzun vadeli ve iknaya dayanan politikalar uygulamak yerinde olacaktır. Dönüştürme, işçi sınıfının kendisini de kapsayan uzun vadeli bir toplumsal politikadır ki, burada zor değil, ikna esastır.

Ayrıca işçi sınıfı, zengin köylüye karşı, bürokrasiden daha sabırlı davranabilir. Çünkü bürokrasinin bütün amacı, kendi yekpare mülkiyet düzenini sarsacak bir gedik bırakmamaktır. Oysa işçi sınıfı, sosyalizmin ilk aşamalarında zaten gedikleri olan bir mülkiyet düzenine sahiptir. Kamu mülkiyeti kanunca halk mülkiyeti olarak adlandırılrsa da, aslında bu kısmen böyle-

dir. Gerçekte kamu mülkiyeti de fiilen ve tam olarak emekçilerin eline geçmemiştir. Burada da halen birçok «müktesep hak sahipleri», eski sınıfsal kalıntılardan doğan gedikler ve yeni sınıf rüşeymleri vardır.

Ayrıca, Yalçın Küçük'ün Stalin'in, yanılığını tekrarlayarak ileri sürdüğü gibi, zengin köylünün tasfiyesi ile kapitalizmin kökten tasfiyesi hiçbir zaman aynı şey değildir. Zengin köylü tasfiye edilebilir ama, eğer meta üretimini ortadan kaldıracak koşullar oluşmamışsa, kapitalizm kendini başka biçimlerde ortaya koyacaktır.

İşçi sınıfı, sosyalizm döneminde, esas olarak kamu mülkiyetinin zaaflarından doğan yeni sınıfın gelişmesi tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu tehlikeler bir çırpıda kaldırılamaz. Uzun vadeli bir mücadeleyi gerektirir. İşte bu yüzden işçi sınıfı, zengin köylülüğün klasik kapitalizmi diriltmesi tehlikesi de dahil olmak üzere, her türlü tehlikeye karşı sabırlı, uzun vadeli ve topyekûn bir mücadele sürdürmek zorundadır. Kapitalizmin salt zengin köylü ile özdeşleştirilmesi, «geri dönüş»e karşı uyanıklığı ve mücadeleyi köreltecektir.

Hızlı Endüstrileşme Eşittir Hızlı Eşitsizlik

Özellikle endüstrileşmenin gerçekleştirilmesi aşamasında olan bir ülkede, iktidarların karşılaştığı sorun, emekçilerin çıkarları ile endüstrileşmenin ihtiyaçları arasındaki uyumun nasıl sağlanacağıdır. Çünkü, endüstrileşme uzun vadede emekçilerin yararlarına olmakla birlikte, kısa vadede, bir dış sömürgecinin olmadığı koşullarda, içte emekçilerin aşırı sömürülmesi önerilerini de gündeme getirebilmektedir. (Emekçilerin bilinçli özverisine dayanan bir ulusal kalkınma politikası ile hızlı endüstrileşme birbirine karıştırılmamalıdır. Hızlı endüstrileşmenin emekçileri aşağılayan, aşırı yoran ve zorlayan yöntemleri ancak sömürücü bir sınıfın bekçiliğinde gerçekleştirilebilir.)

Burjuva iktidarlar, endüstrileşme sorununu, rahatlıkla, emekçilerin sömürülmesi ve böylece kendi egemenliklerinin de pekişmesi yoluyla çözmüşlerdir. Ancak, emekçilere dayanması gereken bir sosyalist iktidar için sorun bu kadar basit değildir. Terminolojik olarak ifade edecek olursak, üretici güçlerin hızla geliştirilmesi programı sosyalist üretim ilişkilerine zarar veriyor ve emekçilerin ezilmesine yol açıyorsa, gerçek bir sosyalist iktidar, tercihini, aynı bir burjuva iktidarı gibi hızlı endüstrileşmeden yana yapamaz. Tersine, tercihin, iç ya da dış koşullar ne olursa olsun, öncelikle sosyalist üretim ilişkilerinin korunmasından, emekçilerin korunmasından yana yapılması gerekir. Bu tercih yapılmazsa, sosyalizmin o ülkedeki varlığı da tehlikeye girer ki, o zaman endüstriyel ilerlemenin ya da bu ilerlemeye dayanan başarıların sınıfsal anlamı da ortadan kalkar.

Rus bürokrasisi kendi sınıfsal durumuna uygun tercihi yapmıştır. Emekçi denetimi, dayanışma, sosyalist demokrasi, ücretlerin eşitliği, genel eşitlik, hayat koşullarının düzeltilmesi, bölgeler arasındaki dengenin korunması, kafa-kol emeği ve şehir-köy arasındaki farklılıkları azaltmaya yönelik politikaların ve sosyalist ilkelerin hepsi, bürokrasinin, artı-emeğin vahşice yağmalanmasına, yani «iç sömürge» siyasetine dayalı hızlı endüstrileşme yönelişinin önünde, derhal yıkılması gereken engellerdi. Ülke içindeki eşitsizliğin körüklenmesi, uzmanlar ve bürokrasi yararına aşırı ayrıcalıklar, işçi sınıfı içindeki eşitsizliğin, maddi dürtülerin ve rekabetin pompalanması, ücret eşitsizliğinin son sınırına kadar götürülmesi, ülke içindeki dengelerin tamamen ortadan kaldırılması, ağır sanayi uğruna bütün üretici güçlerin tahrip edilmesi, kafa ve kol emeği arasındaki farklılığın, şehir ile köy arasındaki dengesizliğin derinleştirilmesi; bütün bunların zorunlu kıldığı halk üzerinde şiddet, toplama kampları ve kalabalık gizli sivil polis örgütü vb. hızlı endüstrileşme ile zorla kollektifleştirmenin kaçınılmaz sonuçlarıydı.

Sovyetler Birliği'nde eşitsizliğin Stalin'den sonra, Krusçev döneminde geliştiği savı gerçeklere dayanmamaktadır. Y. Küçük'ün belirttiği gibi «*ücretlerde eşitlikçilik eğilimi... hızlı sanayileşmenin önüne çıkan engel olarak görülüyor*»¹¹ du. Bu yüzden «*1930 yıllarında ve Sovyetler Birliği'nde ücret makasını açmak bir pratik oluyor ve sayılıyor*»¹² du. Ancak Y. Küçük bu gerçeği belirtmekle birlikte, bunun suçunu, bürokrasinin izlediği politikalarda bulmuyor, köylü kökenli yeni işçi sınıfında buluyor. Ona göre «*işçi tulumu giymiş köylüler*» eşitlikçi ücret sistemine ve maddi kazançlar getirmediği sürece yeni eğitim olanaklarına razı olmamışlardı. Bu yüzden Stalin de ücret makasını görülmemiş ölçüde açmak ve bilgi arttırmayı, artan maddi kazanımlara bağlamak zorunda kalmıştı.¹³

Bu hiç de ikna edici bir açıklama değildir. Çünkü bilindiği gibi, «*işçi tulumu giymiş köylüler*» o sırada karar mekanizmalarından bir hayli uzağa sürülmüşlerdi ve o dönem ileri sürüldüğü gibi bu kitle yoğun biçimde «*küçük burjuva eşitlikçiliğinin*» etkisi altındaydı. Eşitlikçilik eğilimini de, eşitsizlik talebini de aynı kitleye maletmek bir hayli tutarsızlıktır. Öte yandan eğitim, alt sınıflar için maddi dürtülerinden önce genellikle toplumsal statü göstergesidir. Bu yüzden «*işçi tulumlu köylüler*» maddi olanağı az diye eğitimi reddetmezler. Maddi olanağın azlığından şikâyet ederek, toplumsal statünün ötesinde daha iyi maddi çıkarlar talep edenler, daima eğitim olanaklarına zaten sahip olan kesimler olmuştur. Üstelik, eşitsizlik, yalnızca işçiler içindeki ücret farklılıkları değildir. Bundan çok daha önemli olarak, bürokrasinin gelirleriyle topyekûn işçilerin gelirleri ara-

11. Y. Küçük, *Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu, 1925-1940*, s. 37.

12. Y. Küçük, aynı yerde, s. 43.

13. Y. Küçük, aynı yerde, s. XXIX

sında doğan büyük uçurumdur. İşçiler arasındaki ücret farklılıkları her an küçük ayarlamalarla toplumsal eşitsizliklere dönüştürülmeyecek bir olaydır. Esas önemli olan toplumsal sınıf özelliklerine yol açacak muazzam statü ve gelir farklılıklarıdır. Ve eşitsizlik denirken esas bunun üzerinde durmak gerekir.

Nitekim bu gerçeği Sovyetler Birliği'nin bugünkü sözcüleri yumuşak ifadelerle de olsa belirtmekte ve bürokrasiye verilen ayrıcalıkların doğurduğu eşitsizliği söz konusu etmektedirler. Pravda gazetesinin Türkiye muhabiri Stepanov'un şu sözleri bu açıdan ilginçtir :

«İlk kuruluş, hızlı kollektifleştirme ve sanayileşme döneminde, ağır yönetici görevleri ve yoğun çalışmaları karşılığı, yetkililere bazı kolaylıklar tanındı, konut öncelikleri, özel mağazalarda alışveriş olanakları vb. gibi. Bizim amacımız, bu kolaylıkları şimdi bütün topluma tanımak; böylece özel bir niteliğini bırakmamak.»¹⁴

Herhalde, özel mağazalarda alışveriş etmeyi talep eden de «işçi tulumlu köylüler» değildi!

Stalin döneminde işçi sınıfı ve halk içindeki ücret farklılıkları alabildiğine genişletilmiş, işçi sınıfı sömürülmüş, bunun kaçınılmaz sonucu olarak da ayrıcalıklı bir zümre, özel mağazalı, özel hizmetçili, dinlenme evli, yüksek ve gizli maaşlı, daçalı, halk tarafından asla denetlenemeyen yaşamını kurmuştur. Yeni bürokrasi bu yaşamını kurarken, bir yandan baskı ve teröre, diğer yandan Stakhanovizm hareketi vb. yoluyla işçi sınıfını bölmeye ve sınıf içinde küçük bir ayrıcalıklı zümre yaratarak geri kalan büyük bölümünü geriletme politikasına dayanmaya büyük önem vermiştir. Bu politika, bugün de esas olarak uygulanmakta, parça başına ücret sistemiyle işçiler yarıştırılmaktadır.

14. Andrey Stepanov, «Kemikleşen Üstyapı Ekonomiye Engel», 2000'e Doğru, sayı: 18, 3 Mayıs 1987.

Sosyalist toplumda mutlak eşitliği savunmak elbette yanlıştır. Emeğe göre 'bölüşüm ilkesi gerçekten yürürlükteyse toplumdan alınan payda da farklılıklar olacaktır. Ayrıca, üretici güçlerin geriliği ve dünya kapitalist sisteminin hakimiyeti koşullarında meta üretiminin kaldırılamamasından dolayı emeğe göre bölüşüm ilkesine uymayan eşitsizlikler de sürmektedir. Ama bu eşitsizlikler başkadır, kapitalizmin sömürsünden doğan eşitsizlikleri başıboş bir şekilde teşvik etmek ve kapitalist ülkelerden hiç de farklı olmayan, hatta yer yer daha da aşırıya giden bir ücret yelpazesini ve gelir farklılıklarını savunmak yine başkadır.

Sovyetler Birliği'nde 1930'lardan itibaren körüklenen ücret ve gelir eşitsizlikleri öyle bir hale gelmiştir ki, bu, kapitalist ülkelerin ücret uzmanlarını bile şaşırtacak düzeydedir. Bire on, bire otuz, bire yüze varan ücret ve gelir farklarını emeğe göre bölüşüm çerçevesi içinde savunmak mümkün değildir. Varlığıyla mücadele edilmesi gereken kalifiye-düz emek farklılığı sosyalist bir düzende ancak bire üç, bilemediniz bire beş düzeyinde bir farklılık yaratır. Bire elli farklılığı doğduğu zaman (ki burada gizli ayrıcalıkları söz konusu etmiyoruz) artık orada emeğe göre bölüşüm değil, hatta meta üretiminin doğurduğu farklılıklar da değil, doğrudan doğruya sınıfsal farklara göre bölüşüm söz konusudur. Bunu körükleyen, hızlı endüstrileşmenin doğurduğu, emekçilerin ücretlerini aşağı doğru itme, ayrıcalıklı zümreyi yükseltme politikasıdır.

Bugünkü Sovyet teorisyenlerinin bu politikayı Marks'a dayandırmaya çalışmaları boşunadır. Marks'ın *Gotha Programının Eleştirisi*'nde sözünü ettiği eşitsizliğin Rusya'daki durumla bir benzerliği yoktur. Marks'ın sözünü ettiği «burjuva hakkı»ndan doğan eşitsizlik, sosyalist toplumda alınan payların aşağı yukarı eşit olmasından doğan bir eşitsizliktir. Yoksa Marks'ın güçlü işçi ile güçsüz işçi, daha çok çocuğu olanla daha az ço-

cuğu olan arasında oluşacak olan eşitsizlikten söz etmesinin hiçbir anlamı olmazdı.

Rus teorisyenleri tarafından pek çok övgüsü yapılan Stakhanovculuk hareketi de, işçi kahramanlığı değil, bazı işçilerin geniş işçi kitlesinin sırtına basarak yükselmesi ve işçi aristokrasisi haline gelmesinden başka bir şey değildir. İşçi dayanışmasının yerine bireyciliğin konması sonucunda işçiler birbirinin kurdu haline getirilmiştir. Geniş işçi kitlesi, aradan sıyrılanların gerisinde kalır ve işçi dayanışması önemli darbe yerken, Stakhanovist işçiler kendi arkadaşlarından kopmuşlar ve geniş kitlenin yarattığı değerden pay alır duruma gelmişlerdir. Bu yüzden Stakhanovizm hareketi yeni «proleter mucitleri»¹⁵ ortaya çıkaramamışsa da, proleteryanın sömürülmesinde yeni icraatlardan biri olarak tarihe geçmiştir.

Stakhanovizm hareketi ile 1920'lerde uygulanan sosyalist cumartesilerin hiçbir benzerliği yoktur. Sosyalist cumartesiler gerçekten sosyalist bir uygulamadır. Bütün işçileri, bilinçli olarak, ücret karşılığı olmayan bir sosyalist inşa çalışmasına çağırarak hem bilinçleri yükseltir hem de emekçi ruhunu ve dayanışmasını canlandırır. Öncü işçilerle emekçi kitlesini birbirine bağlar ve geniş kitlenin öncülerden öğrenmesini, özverisini geliştirmesini sağlar. Stakhanovizm ise tersine işçilere birbirini yenmeyi öğretir. Bunun sonucunda emekçiler içlerine kapanırlar ve bireyci ideoloji ile zehirlenirler. Ya bireyci yükselme hırsları harekete geçer ya da yüzyıllardır içlerine işlemiş başarısızlık duyguları.

15. «Stakhanov hareketi, yeni teknolojik yapıdan proleter mucitleri... bulma özlemini de içermiştir.» (Y. Küçük, *Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu, 1925-1940*, s. 54).

Yeni Sınıf ve Tasfiyeler

Stalin dönemindeki sınıflaşmaları kabul eden düşünür ve tarihçilerde bile Stalin'in yaptığı kanlı tasfiyelerin niteliği ile ilgili yanlış bir kanı var. Stalin bürokrasi içinde öyle büyük bir tasfiye hareketi yürütmüş ki, bu ayrıcalıklı zümre bir sınıf haline gelme fırsatını bile bulamamış. Bürokratların mal mülk edinmek yerine ölümü boyladıklarını ileri süren¹⁶ Deutscher böyle düşünen tarihçilerden biridir.

Bir kere, Sovyetler Birliği'nde kadrolar içinde tasfiye edilip öldürülenlerin esası, yeni bürokrasiye şu ya da bu şekilde direnen eski Bolşevikler ve Parti üyeleridir. Nitekim Kruşçev, 20. Kongredeki açıklamasında Troçkist ya da Buharinci dediği yüzbinlerce devrimciyi akلامamış, çoğunlukla bürokrasinin içindeki haksızlıkları söz konusu etmiştir. Bunlar ise tasfiye edilenlerin esası değildir.¹⁷

Diğer yandan, bürokrasi içinden yine de büyük sayılara ulaşan tasfiyeler, hiçbir zaman yeni sınıfın oluşamamasının gerekçesi olarak gösterilemez. Tarihteki bir çok örnek, egemenliğini kurma dönemindeki sömürücü sınıfların yalnız rakiplerine karşı değil, kendi içlerinde de kanlı tasfiyelere giriştiklerini ve bu hesaplaşmaların sonucunda ayakta kalanların o sınıfların uzun vadeli temsilcileri haline geldiklerini ortaya koymaktadır. Kölecî ve feodal toplumların özellikle kuruluş dönemlerinde bu tür kanlı temizliklere sık sık raslamak mümkündür. Sınıfsal birliğini bireysel çıkarların ortak paydalarına bağlamış burjuvazi içinde de böyle olaylar epey-

16. İ. Deutscher, Troçki-III, Çev: Rasih Güran, Ağaoğlu Yayınevi, 1974, s. 364-365.

17. Bürokrat burjuvazi yıllar sonra da Stalin'i övmeyi sürdürdü. (Bkz: SBKP Tarihi - 1883 - 1966, Çev: Yusuf Kerim, Kızılırmak Yayınları, 1975, s. 486-487).

ce vardır. Jirondenlerin başı, Jakobbenler ve daha sonra da Jakobbenlerin başı, Thermidorcular tarafından vurulmadı mı? Burjuva kesimleri birbirinin kanına girerken burjuvazinin oluşmasını mı önlemiş oluyorlardı? Yoksa sonuç olarak sınıf egemenliğinin pekişmesine mi hizmet ediyorlardı? Faşistler, burjuva muhaliflerini öldürürken, burjuvazinin egemenliğini mi yıkıyorlardı?

Kaldı ki, Sovyetler Birliği'nde bu iş daha güçlü. Yeni tipte bir bürokrasi doğuyordu; bu ilk kuruluşu ve yeni tip bürokrasi gerçekten başka burjuva devletler tarafından sarılmıştı. Bu noktada tek tek bürokratların kişisel güvenliğinden yeni sınıfın bütünsel çıkarları çok daha hayati idi. Bunun yanı sıra, yeni sınıf, hem 1917'nin mirasını kullanmak, hem de onu tasfiye etmek gibi güç bir işi becermek zorundaydı. 1917'nin anısı hâlâ canlıydı, kurumları hâlâ yaşıyordu ve bunların tek tek bürokratları etkilememesi mümkün değildi.

Deutscher'in anlamadığı en önemli nokta, yeni bürokrasinin, klasik burjuvaziden çok temel bir noktada ayrıldığıdır. Deutscher, yeni sınıfın, tıpkı klasik burjuvazi gibi bireysel olarak sermaye biriktirmesini beklemektedir. Deutscher, bireysel mülkiyeti göremeyince yeni sınıfın oluşmadığına karar vermekte ve bunu da Stalin'in bürokrasi içindeki tasfiyelerine bağlamaktadır.

Oysa yeni sınıfın bireysel sermayedar olmak diye bir sorunu yoktur. Bürokrasi üretim araçlarının mülkiyetine kolektif olarak sahiptir. Bu araçlar üzerinde hiçbir bürokratin bireysel tasarruf hakkı yoktur. Böyle olunca tek tek kişilerin sermaye biriktirmesi mümkün olmayacağı gibi, kişisel güvenlik de, klasik burjuva ülkelerdeki kadar önem taşımamaktadır. İşte bu nedenle söylenmesi gereken tam tersidir: Stalin'in satırı, yeni bürokrasinin egemenliğini önlememiş, tersine kurmuş ve geliştirmiştir. Tek tek bürokratların canı pahasına da olsa...

Doğru Bir Kalkınma Çizgisi

Sovyet bürokrasisi kendi modelini, yani hızlı endüstrileşmeye dayanan devletçi Sovyet kalkınma modelini, üçüncü dünya ülkelerine tek sosyalist kalkınma modeli olarak sunmuş ve bu ülkelere «kapitalist olmayan kalkınma yolu» adı altında ihraç etmeye çalışmıştır.

Bu yol esasta topluma fazlasıyla pahalıya malolan, uzun vadede sağlam olmayan ve büyük sorunlara, tıkanıklıklara yol açan, temelde üretici güçleri tahrip eden bir yoldur. Ve aradan bunca yıl geçtikten sonra, Stalinist yöntemin toplumun önüne uzun vadede daha büyük sorunlar çıkarttığı bugünkü Sovyet toplumunun ve Doğu Avrupa ülkelerinin durumundan açıkça görülebilmektedir.

Oysa, bürokrasinin bu «sosyalist» kalkınma modelinin karşısında alternatif oluşturabilecek, gerçekten sosyalist niteliğe daha uygun deneyler de söz konusudur. Bu deneyler, kısa vadede endüstrileşmenin daha ağır gelişmesi sonucunu veriyor gibi görünse de, temelde, üretici güçlerin daha sağlam ve sağlıklı gelişmesini; büyümeyi daha önemli olarak gerçek gelişmeyi getirmektedir. Üretici güçleri tahrip etmeye ve insanın bastırılmasına değil, geliştirilmesine dayanmak, ağır sanayi ile hafif sanayi, sanayi ile tarım arasındaki dengeleri gözetmek, Doğu bloku ülkelerinin içine düştükleri bunalımlardan kaçınabilmeyi mümkün kılmaktadır.

Mao Zedung, köylünün sırtından birikim modeline karşı çıkarak köylüyle birleşme çizgisi izlemiş ve bu temel noktada önemli bir alternatif ortaya koymuştur.¹⁸

18. «Sovyetler Birliği, köylüleri çok sıkıntıya sokan tedbirler almıştır. Zorunlu satış adımı verdiği sistem ve diğer tedbirler aracılığıyla köylülerden çok düşük fiyatla çok fazla şey almaktadır. Bu tür bir sermaye biriktirme yöntemi köylülerin üretim konusundaki hevesini ciddi ölçüde kırmıştır. Tavuğun daha fazla yumurtlamasını istiyorsunuz ama ona yem vermiyorsunuz, atın daha hızlı koşmasını istiyorsunuz ama ona yem vermiyorsunuz. Bu ne biçim mantıktır? Köylüler konusundaki siyasetimiz Sovyetler Birliği'nden farklıdır ve hem devletin, hem de köylülerin çıkarlarını dikkate alır.» (Mao Zedung, Seçme Eserler-V, Aydınlık Yayınları, 1978, s. 331).

Mao'nun yolu ile Stalin'in yolu arasındaki temel ayrılık, aşağıdan devrim ile yukarıdan Bismarck tipi devrim arasındaki ayrılıktır. Stalin, kitleleri ezen yukardan sanayi devriminin, Mao, kitleleri seferber eden ve dönüştüren aşağıdan toplumsal devrimin temsilcisidir. Mao'nun ısrarla vurguladığı siyasetin ve ideolojinin önceliği, kitlelerin seferberliğine dayanan aşağıdan devrim anlayışıyla anlam kazanmaktadır.

«Geri Dönüş» ve Yukardan Devrim

Sovyetler Birliği'nin 1930 sonrası tarihi hakkında, özellikle hızlı endüstrileşmenin hem bir endüstri devrimi olduğu, hem de «geri dönüş»ün başlangıcı olduğu yargımız çelişkili bulunabilir. Denebilir ki, nasıl oluyor da üretici güçleri ilerleten, geri bir tarım ülkesini bir endüstri ülkesi haline getiren bir dönemin uygulamaları aynı zamanda bir «geri dönüş» olarak ele alınabiliyor.

Oysa üzerinde durduğumuz olayın kendisi çelişmelidir. Gerçek şudur ki, Sovyet bürokrasisi bir yandan işçi sınıfı iktidarını tasfiye ederek «geri dönüşü» sağlamış, ama öte yandan da endüstri atılımıyla ekonomik bir yukardan devrim gerçekleştirmiştir. Tarihte buna benzer olaylar yaşanmıştır.

Örneğin Engels, sanayi devrimini değerlendirirken, bazı sınıflar açısından ilerlemenin başka sınıflar açısından gerileme olduğunu ortaya koyan tanımlamasıyla olayın çelişmeli yanına dikkat çekiyordu.¹⁹

19. «Uygarlığın temeli bir sınıfın bir başka sınıf tarafından sömürülmesi olduğundan, bütün gelişme sürekli bir çelişme içinde oluşur.. Üretimdeki her ilerleme; aynı zamanda ezilen sınıfın, yani büyük çoğunluğun durumunda bir gerileme belirtisidir. Bazıları için bir iyilik olan şey, bazıları için kesinkes bir kötülüktür; sınıflardan birindeki her yeni kurtuluş, öbür sınıf için yeni bir baskıdır.» (Engels, *Allenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Çev: Kenan Somer, Sol Yayınları, 1967, s. 96.)

Napolyon, Fransız halk kitlelerinin bastırılması anlamında bir restorasyonun üzerine oturmuştur. O, Fransız devriminin sona erdirilmesini simgeler. Ama aynı Napolyon, burjuva devletini mükemmelleştirmesi ve düzeni oturtmasıyla sanayiın gelişmesine de önayak olmuştur.

Keza Louis Bonapart'ın iktidarı, halkı bastırır ve huzuru sağlarken, aynı iç huzur; sanayi atılımının gelişmesine yaramıştır.²⁰

Bismarck, korkak burjuvazinin, halkın hareketini bastırmak üzere, gerici junkerlerle ittifakının temsilcisiydi. Aynı Bismarck, yukardan bir devrimle Almanya'nın birliğini kurmuş ve endüstri atılımının yolunu açmıştır. Bu, «sosyalistleri yasaklayan kanun», demir diktatörlük ve halkın bastırılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Soruna sadece Almanya çapında bakmak bile, halk üzerindeki baskı vb. dolayısıyla, Bismarck'ı onaylamaya yetmemektedir. Kaldı ki, o gün de soruna, Avrupa devrimi çapında bakmak gerekiyordu. Bismarck'ın bu noktadaki rolü son derece olumsuzdu. Eğer ekonomist değilsek, bu tutuculuğun o günün Avrupa'sında ne anlama geldiğini, bunun o günkü dünya gericiliğinin kalesi Rus çarlığını nasıl güçlendirdiğini ve sonuç olarak dünyadaki üretici güçlerin gelişmesinin önünde nasıl bir siyasi gericilik barikatı yarattığını görebiliriz.

Bu konuda Rusya'da da zengin örnekler var. Rusya'nın ilk endüstriyel atılımını 1700'lerde gerçekleştiren Büyük Petro, zorla endüstrileşme programını içte feodal güçlere büyük yetkiler tanıyarak ve serfliği pekiştirerek gerçekleştirmişti. Petro, kurduğu sanayi işletmelerine emek arzını «devlet serfleri»ni, yani devlet toprakların-

20. «1851 imparatorluğunun gericiliği, bu çağın proletarya özlemlerinin olgunlaşmaktan geri kalmayacağı koşulları yaratmak zorundaydı. İç huzur, yeni sanayi atılımının tam gelişmesini sağladı.» (Engels'in Önsözü, K. Marks, Fransa'da Sınıf Savaşmaları, Çev: Sevim Belli, Sol Yayınları, 1976, s. 16-17.)

daki serfleri seferber ederek sağlamaya çalışmış, toprak beylerine ve tüccarlara serf satın almada ve işletmelerde çalıştırmada büyük yetkiler tanımıştır. Görülüyor ki, Petro, bir yandan üretici güçleri ilerletirken, diğer yandan gerici üretim ilişkilerini pekiştirerek aslında üretici güçlerin gelişmesini çok daha sıkı bir cendere içine almıştır. Rusya daha sonra bunun acısını çekmiştir.

Çarın Bakanı Stolipin, uzun yıllar sonra Rusya'da Büyük Petro'nunkine benzer bir yolu tutmaya çalışmıştır. Stolipin, köylülerin aşağıdan demokratik devrimini önlerken, bir yandan da uzun süreli bir yukardan kapitalistleşme ve endüstri çizgisini yürürlüğe koymuştur. 1905 devrimini bastıran Çarın bakanı Stolipin kuşkusuz bir karşı-devrimciydi. Ama aynı zamanda yukardan bir acılı devrim yolunun savunucusu olabiliyordu.²¹

Keza, Rusya'da, mürteci burjuvazi ve toprak ağaları, onların çarlık yanlısı partileri, köylülüğü köleleştiren, mülksüzleştiren bir yukardan devrimi, aşağıdan devrimin karşısına bir alternatif olarak çıkarabiliyorlardı.²²

Burjuvazinin çağımızdaki en reaksiyoner hareketi olan faşizme de, yalnızca ülke içindeki durumu açısından bakacak olursak, sanayii geliştirmediğini söyleyeme-

21. «Bir yanda Stolipinler, öte yanda liberaller, devrimi birinci modele... göre başarmak için düzenle, inatla ve tutarlı bir biçimde çalışıyorlar.» (Lenin, *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*, Çev: Seyhan Er, doğdu, Sol Yayınları, 1975, s. 23.)

22. «Toprak mülkiyetinin ve eski 'üstyapının' baş dayanaklarının muhafaza edilmesi; dolayısıyla, liberal-monarşist burjuvazinin ve toprak beyinin egemen rol oynaması, hali vakti yerinde köylülüğün huzla onların yanına geçmesi, geniş çapta mülksüzleştirmekle kalmayıp, buna ek olarak, Kadetlerce önerilen şu ya da bu türde, toprak tazminatı ile köleleştirilmiş ve irticain egemenliği ile ezilmiş ve köleleştirilmiş köylü yığınlarının çökmesi; böyle bir burjuva devriminin yürütücüleri, ekimcilere yakın tipteki politikacılar olacaktır.» (Aynı yerde, s. 23).

yiz. Tersine, esir ulusları yağmalama ve ucuza çalıştırma, işçileri köleleştirme siyaseti sayesinde faşizm, sanayie bir atılım bile kazandırmıştır.

Faşizmin niteliğini salt sanayii geliştirip geliştirmediğine bakarak saptamaya kalkışırsak büyük yanlışlıklara düşeriz. Faşizmin üretici güçlerin ilerlemesi konusunda oluşturduğu engel, onun sanayileşme politikasının esasta üretici güçleri tahrip ediyor olmasının yanı sıra, esas olarak, dünya ve ülke çapında yarattığı siyasi gericiliğin etkisi ve halkın bastırılmasıdır.

Geçmişte kapitalizm, dünyanın egemen düzeni durumuna gelmemişken aşağıdan halk devrimlerinin de büyük ölçüde sahibiydi ve bu yüzden aşağıdan halk devrimleriyle kapitalizmin, üretici güçleri hem tek tek ülkeler, hem de dünya çapında ilerletmesi esas olarak uyum içindeydi.

Ancak yüzyılımızda kapitalizm, dünya çapında egemen düzen olarak artık aşağıdan devrimlere karşı savaşmak durumundadır. Bu, kapitalizmin, üretici güçlerin ilerlemesinin önünde esas olarak engel haline gelmesiyle paraleldir. Ama üretici güçlerin önünde engel durumuna gelmek, mekanik biçimde anlaşılmamalıdır. Kapitalizmin üretici güçlerin gelişmesini bütünüyle engellediği ya da geliştirmedeği sanılmamalıdır.

Kapitalizmin üretici güçlerin gelişmesinin önünde engel haline gelmesi üç noktada ortaya çıkmaktadır : a. Aşağıdan halk devrimlerinin engellenmesi, b. Sosyalizmin engellenmesi, c. Emperyalist siyasetlerle, az gelişmiş ülkelerin gerçek endüstrileşme ve kalkınma çizgisinin engellenmesi ve saptırılması.

Buna karşılık kapitalizm, halkı bastıran kapitalist ve geri ülkeler iktidarlarının yukardan, zora dayanan ve uzun vadede üretici güçleri de tahrip eden endüstrileşme programlarının önünde engel değil, tersine destekler. Emekçileri ezerek gerçekleştirilen devletçi hızlı endüstrileşme siyasetlerinin önünde de engel değildir.

Kapitalizmin, genel olarak gerici bir konuma girdiği ve dünyanın feraha çıkmasını, sosyalizmin gelişip serpilmesini sağlayacak üretici güçleri tekeli ve baskısı altında tuttuğu koşullarda, eğer kapitalizmin zayıf halkasını koparıp kendi özel ekonomisini kurabilmiş ve dengeli bir kalkınma çizgisi tutturalabilmiş bir sosyalist ülke sözkonusu değilse, kapitalist ülkeler de dahil ülkelerin çoğu «büyüme» denilen olayı gerçekleştirmek için, temelde üretici güçlerin tahribine, demokrasinin yıkılmasına, emekçilerin bastırılmasına, doğanın kirletilmesine dayanan kapitalist kalkınma yolunu şu ya da bu ölçüde izlerler ki, bunun devlet kapitalizmi, bireysel mülkiyetçi kapitalizm ya da her ikisinin karışımı olması, esası değiştirmez. Burada ilerleme, yüzeydeki görünüş, engelleme ise temeldeki gerçektir. Kapitalist ülkelerde çevreciliğin, yeşilciliğin vb. bu denli taraftar toplaması boşuna değildir. Bu, kitlelerin, kapitalizmin üretici güçler üzerindeki yıkımına karşı direnişinin göstergesidir.

Stalin'in hızlı endüstrileşmesi, kapitalizm konusunda yaptığımız bu özetlemenin dışında görülemez. Sonuç olarak, bireysel mülkiyetli kapitalizmin siyasi düşmanlığı ile çevrili de olsa bir tür bürokrasi yönetiminin ülke içinde işçi iktidarını yıkarak, emekçileri sömürerek, demokrasiyi iptal ederek, üretici güçleri tahrip ederek ve doğayı kirleterek yukardan gerçekleştirdiği bir endüstri atılımıdır bu. Boyutları gerçekten devasadır. Ama bu, temeldeki gerçeği değiştirmez. Kapitalizmin gerici-lik dönemine denk düşen özelliklerle benzerlikleri çarpıcıdır.

Soruna ekonomist bir biçimde, dünyanın bütününden kopuk ve salt üretici güçlerin teknik gelişmesi açısından bakmak son derece hatalıdır. Bir kere ülke içinde yapılan iş, dünya çapında ne anlam ifade etmektedir. İkinci olarak ülke içinde siyasi, kültürel bakımdan ve üretim ilişkileri açısından ne anlam ifade etmektedir. Değerlendirme bunlara bakılarak yapılmalıdır.

Hızlı endüstrileşme programı, yalnız ülke içinde varolan sosyalist üretim ilişkilerinin ve üstyapının tasfiyesi değildi. Bunun dünya çapında da geriletici etkileri görüldü. Sovyetler Birliği'nin içteki siyasetiyle paralel gelişen dış siyaseti, geniş emekçi kitlelerin devrimci coşkusunun sönmesinde ve devrimci dalganın durdurulmasında etkili oldu. Bu da sonuç olarak kapitalizmin kendini pekiştirmesine yaradı.

Stalinist kalkınma modeli, bizzat kendisi üretici güçlerin geriliğinin ürünüdür. Stalinci bürokrasinin, işçi sınıfı iktidarını yıkmasına ve kendi egemenliğini kurmasına olanak sağlayan temel, Rusya'nın üretici güçlerinin geriliği olmuştur. Ve yine Stalinist kalkınma modelinin üretici güçleri ilerletmesinin göreceli ve kısıtlı niteliği, ilk adımdan sonra entansif üretime geçme ihtiyacı ortaya çıktığı zaman, ayakbağı olma özelliği ile hemen farkedilebilir.

Robespierre ve Stalin

Günümüzün Stalin savunucuları, Stalin'in halk üzerindeki korkunç terörünü açıklayabilmek için tarihten malzemeler bulmaya çalışıyorlar. Bunlardan biri de Yalçın Küçük. Küçük, Fransız devriminin önderlerinden Robespierre ile Stalin arasında neredeyse metafizik denecek benzerlikler buluyor. Böylece Stalin'i tarihteki benzerleri gibi bir Jakoben devrimci olarak gösterip uyguladığı terörü haklı çıkarmaya çalışıyor. Hatta işi o ölçüye vardiıyor ki, Stalin'in «tek ülkede sosyalizm»i ile Robespierre'nin görüşleri arasında bile paralellikler kurabiliyor.²³ Bu paralelliği, Jakoben diktatörlüğün model alındığı noktasına kadar götürüyor : «*Paris komünü*

23. Y. Küçük, *Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu, 1925-1940*, s. 22.

değil, Jakoben diktatoryası, proletarya diktatoryasına model oldu.»²⁴

Aslında buna benzer iddialar, Stalinist olmayan bir tarihçi tarafından, Deutscher tarafından da ileri sürülmüş ve Stalin, Robespierre'in terörünü, ya da Jakoben yolunu izlediği için eleştirilmişti. Oysa bu değerlendirmelerin gerçekte bir ilgisi yoktur. Stalin Robespierre'e benzemez, onun zıddıdır. 1930 sonrası diktatorya Jakoben diktatörlüğüne benzemez, onun zıddıdır. Jakoben diktatorya ile Paris komünü arasında yapay zıtlıklar yaratıp bunlar arasında tercih yapmak son derece anlamsızdır.

Neden Stalin Robespierre'e benzemez? Neden Robespierre'in uyguladığı terör ile Stalin'in uyguladığı terör esas olarak aynı şey değildir. Çünkü Robespierre aşağıdan burjuva devriminin temsilcisidir ve onun uyguladığı terör, doğrudan doğruya halkın gericiliğe saldırısının ürünüdür. Paris halkının, yoksul kitlelerinin terörü, Robespierre'in arkasındaki gerçek güçtü. Robespierre'nin terörü, -son dönemeleri hariç- gericiliğin tepesine inmiş, halkı savunmuştur. Oysa Stalin'in terörü bunun tam tersidir. Stalin'in terörü doğrudan doğruya halka yönelmiştir. Gerisinde halkın gücü değil bürokrasinin gücü vardır. Bu terör halkın coşkusu ve inisiyatifi kırma hizmet etmiştir. Stalin terörü, Robespierre'nin tersine, kitle hareketinin bastırılmasına hizmet etmiş, ortalığı mezar sessizliğine bürümüştür. Stalin terörü gericiliği değil, sosyalizmi ve ilericiliği hedef almıştır. Stalin, Robespierre gibi aşağıdan halk devriminin değil, yukarıdan bürokratik sanayi devriminin temsilcisi olmuştur.

Jakobenizm, burjuvazinin en soldaki temsilcilerinin kaba halk hareketinin itkisi sonucu, burjuva devriminin ötesine geçmesiyle tanımlanır. Oysa 1930 sonrası uygulamada tam tersini görüyoruz. Ekim devrimi,

24. Y. Küçük, Aynı yerde, s. 4.

burjuva devrimin sınırlarının ötesine geçilerek sosyalizme yönelmenin örneğidir. Burada artık burjuva devriminin ötesine geçen bir en sol burjuvazi söz konusu değildir. Bu «öteye» geçmeyi bizzat işçi sınıfı gerçekleştirmiştir. 1930 sonrası uygulama, Jakobenlerin tam tersine, burjuva devriminin sınırlarını aşarak sınıfsız topluma yönelmiş sosyalist devrimi yıkarak devrimi yeniden burjuva sınırları içine döndürme anlamını taşır. Jakobenler devrimin burjuva sınırların ötesine geçmesinde halkla birlikte yürümüşlerdi. Stalin ve izleyicileri ise devrimin burjuva sınırlarına geri götürülmesini gerçekleştirmek için emekçilere terör uyguladılar. Arada tam bir zıtlık var. Bu yüzden Stalin, eğer illâ bir benzetme yapmak gerekiyorsa, Troçki'nin yaptığı gibi, Thermidorculara benzetilebilir.

Stalin, Robespierre'nin olumlu yanlarına değil olumsuz yanlarına benzer. Robespierre, hristiyanlıktan çıkış hareketine kadar halkla birlikte yürümüş, yelkenlerini halkın rüzgârıyla doldurmuştu. Ama bu hareketle birlikte, Paris'in sol kitleleri ile Robespierre ve Jakobenlerin yolu ayrıldı. Robespierre, Dantonculara ve sağ kesimlere dayanarak kulüplerde toplanmış olan kitlelerin liderlerine karşı saldırıya girişti, kendisinin yıkılışından dört ay önce aşağıdan halk hareketine karşı tavır aldı. Bu tavır alışla birlikte halktan koptu ve kitle desteğini kaybetti. İşte halka karşı terör uygulamaya başlayan bu Robespierre, bir anlamda Stalin'e benzetilebilir. Ancak bu benzetme çok kısıtlı yapılabilir. Çünkü bu dönem Robespierre'nin esas niteliğini belirlemez. Belirlemediği içindir ki, Thermidorcular tarafından giyotine gönderilmiştir. Oysa Rus Thermidorcuları Stalin'i her zaman baştacı etmişlerdir.

Yalçın Küçük'ün iddia ettiği gibi «Paris komünü» ile «Jakoben diktatörlük» arasında bir zıtlık mı vardır, yoksa bir devamlılık mı? Ve Bolşevikler, Küçük'ün, hayalinde kurduğu gibi bu iki «model» arasında gerçek-

ten bir tercih yapmışlar mıdır? Jakobenizmi, salt yukardan bir azınlık devrimi olarak gördüğü, adeta bir çeşit darbeciliğe indirgediği için Küçük'ün Paris komünü ile Jakoben diktatörlük arasında zıtlık bulması doğaldır. Ancak onun hayalindeki Jakoben diktatörlük gerçektekinin zıddıdır, gerçekte Jakoben diktatörlük bir tepeden inme diktatörlük değildi, gücünü Paris halkının yoksul kesimlerinin mücadelesinden alıyordu, onun yumruğu Paris yoksullarının yumruğu idi aslında. Bu anlamda Jakoben diktatörlükle kalkan bu yumruk Paris Komünü ile tam hedefinin ortasına inmiş ve böylece burjuva devriminin burjuva sınırlarını aşan biçimiyle burjuvaziye karşı ilk proleter devrimi arasında anlamlı bir tarihi bağlantı kurulmuştur. Bu nedenle Ekim devrimi, «İki farklı model» arasında bir tercih yapmamış, arasında bütünlük olan mirası olduğu gibi benimsemiştir.

Herşey Savunulabilir

İnsan, bir kez, bir şeyi savunmaya apriori olarak karar verince ortaya getirilen aleyhte kanıtları bile lehine çevirmek için çaba gösterir. Tabii bunu yapmakta serbesttir ama, ikna edici olup olamayacağı da ayrı bir sorundur.

İşte Yalçın Küçük de, deminden beri alıntılar yaptığımız kitabında böyle bir yöntem seçmiş ve Sovyetler Birliği'ni, Stalin dönemindeki uygulamaları her hal ve şartta savunmaya karar vermiş, bu yüzden de olumsuz durumları bile olumluluğun göstergesi olarak yorumlamaya çabalamış. Örneklerini görelim.

Örneğin Stalin dönemi açısından çok sözü edilen şu ünlü Lisenko olayı. Y. Küçük bu «olumsuz sayılan» olayda «*sosyalizm biliminin geliştirilmesi için paha biçilmez bir hazine*» buluyor.²⁵ Bilim öncülerle gelişir, Lisen-

25. Y. Küçük, Aynı yerde, s. 62.

ko da, tezi doğru çıkmamış olsa da bir öncüdür! Evet ama bilim aynı zamanda özgür bir ortamda gelişir.. Li-senko'nun tezleriyle uyuşmadıkları için bilim adamları toplama kamplarını boyladıkları zaman o «öncü»nün tezleri kimler tarafından tartışılacaktır. Bu mantıkla «engizisyon»u bile «öncü» saymak ve böylece öncü kavramını burjuvazinin tam da yapmak istediği biçimde karikatürleştirmek iştenden bile değildir.

Bunu geçelim. «Yargılananların çoğu akıl almaz 'itiraflar' yaptılar. Bunların sırrı bugüne kadar çözülmüş değil. En 'düşman' kaynaklar bile herhangi bir işkencenin söz konusu olmadığına birleşiyorlar... İşkence iddiaları gibi Jasny'nin gerekçeleri de inandırıcı görünmüyor.»²⁶

Bu kez konuşan, ANAP iktidarının İçişleri Bakanı değil, Yalçın Küçük. Söz konusu «itiraflar» da 1937 Moskova yargılamalarından. Önce şunu belirtelim, acaba «fiili işkence»nin olmadığı kanıtlanırsa bile bu, itirafların doğruluğunu mu, yoksa rejimin insanlar üzerindeki baskısının sistemliliğini ve yıkıcılığını mı gösterir? Bizce ikincisini. Evet, Yalçın Küçük'ün de «aklının almadığı» o itirafların yüzde doksan dokuzunun gerçekte hiçbir ilgisinin olmadığı, tamamen uydurma ve imalat olduğu bugün biliniyor. «İşkence iddiaları inandırıcı görünmese de», bunların uydurma olduğuna Yalçın Küçük gibilerinin dışında inanmayan kalmamış gibi. O halde, geriye şu kalıyor: Eğer gerçekten bu uydurma itiraflar işkencesiz alınmışsa o zaman insanları yıkıma götüren çok daha sistemli, çok daha moral kırıcı bir baskı mekanizması, insan gücünü epeyce zorlayan bir baskı mekanizması söz konusu demektir. İşkence alt tarafı işkencedir. İki üç elektrik sarsıntısından ya da ayaklarınızın patlamasından sonra duyarsızlık bile kespedebilirsiniz. Ama şu nasıl bir şeydir ki, Kosta Gavras'ın

26. Y. Küçük, Aynı yerde, s. 60.

«İtiraf» filminde de gösterildiği gibi, koca insanlar, onca mücadelelerden geçmiş komünistler, adeta konuşmayı yeni öğrenmiş emzikli çocuklar, beyinleri çıkarılıp alınmış robotlar, uykuda gezerler gibi mikrofonların önüne gelip kendilerine ezberletilenleri tekrarlayabilmektedirler. Burada kanımızca işkencenin ötesinde çok daha korkunç bir baskı mekanizması söz konusudur.

Ayrıca «İşkence iddiaları» konusunda «kanıt» olmadığı, polisiye savunmalarına sarılanlara da inanmak mümkün değildir. Yukarda sözünü ettiğimiz baskı mekanizmasının tayin ediciliği bir yana, bu itirafların alınmasında işkence yöntemlerinin de kullanıldığı açıktır. O dönemdeki Parti Merkez Komitesinin «*düşmanlara işkence yapılabileceği yönündeki kararı*»²⁷ boşuna değildir. Üstelik iyi bilinir ki, işkencenin «kanıtsızlığı», polisin «temiz iş» yaptığıının kanıtlarından biridir. Bir rejim ne kadar kapalı ve polis ne kadar himaye altındaysa, o rejimde işkencenin izleri o kadar belirsizdir.

Y. Küçük, Troçki'nin öldürülmesi olayını da şöyle «açıklıyor» :

*«Troçki, bir 'sürekli devrim' süreci içinde ilk sosyalist iktidarın yıkılıp yerine 'daha mükemmel' bir sosyalizmin kurulacağını düşünüyor olmalı. Herhalde dışardan Hitler orduları bu yıkışı sağlayacaklar, içerden Troçkistler yenisini kuracaklar. İşte bu noktada Troçki'nin renkli yaşamı sona eriyor.»*²⁸

Yani iyi ki Troçki'nin kafasına çekiç indi, iyi ki bu suikast yapıldı demek istiyor. Çünkü Troçki «tek ülkede sosyalizmi» yıkmak için Hitler'le işbirliği yapacaktı! Ne diyelim, söz savunmanın! Bir şeyler söyleyecek elbette. Ama inandırıcı olmak ayrı sorun.

Ve Yalçın Küçük, Stalin dönemiyle ilgili son «teorik bombasını» şu sözlerle patlatıyor : «*Tarihin belli bir*

27. Kruşçev'in Anıları, Cilt: I, Milliyet Yayınları, s. 100.

28. Y. Küçük, Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu, 1925-1940, s. 13.

kesitinde eşitsiz gelişme kendisini yine koyuyor. Görkemli pratiği yaşatmak, bir ölçüde, teorik çalışmanın yoksullaşması pahasına gerçekleşiyor.»²⁹

Ve bu «teorik yoksullaşmanın» en son örneğini de Yalçın Küçük oluşturuyor. Söylediklerinin hiçbir ipe sapa gelir tarafının olmaması bunun kanıtı «Oluyor».

Neden «görkemli pratik» teorik yoksullaşmaya yol açsın? Neden Fransız devriminin, Paris komününün, Ekim devriminin, Çin devriminin görkemli pratikleri «eşit olmayan gelişme yasasına uymayıp», tersine görkemli teorik atılımların yolunu açıyor da, burada tersi oluyor? Nerde görülmüş büyük toplumsal ilerlemelerin teoriyi yoksullaştırdığı? Söylenende hiçbir mantık yok. Ama biz söyleyelim, şöyle bir mantık var : Küçük'ün «görkemli pratik» dediği hızlı endüstrileşme, kitlelerin gerçekten görkemli pratiği ile birlikte, teorik atılımı da yoksullaştırmıştır. Stalin bürokrasisinin milliyetçi yuktardan sanayileşme yolu, kitlelerle birlikte, Marksist fikirlerin ve teorisyenlerin de biçilmesini gerektirmiştir.

Küçük'ün «savunmalarına» ayrılan zaman burada sona eriyor.

V. YUGOSLAV ÖZYÖNETİMİ

Sovyet sistemine seçenek olmak savıyla ortaya çıkan Yugoslav özyönetimi, Tito ve Kardelj tarafından belli tezlere dayandırılmıştı. Bu tezlerin başında, Sovyet deneyinin gösterdiği üzere, devlet mülkiyetinin toplumsal mülkiyeti gerçekleştiremediği; fabrikaların işçilerin yönetimine geçemediği, oysa gerçek toplumsal mülkiyetin baş koşulunun bu olduğu; üstelik işçilerin, fabrikaların yönetimini ele geçirerek kendi kendilerini yönetmelerinin «devletin sönüşe gitmesi» amacının da başlangıcı olacağı fikri geliyordu.

Bu tezlere göre, işçiler fabrikaları kendileri yönetecekler ve belli zorunlukların ortaya çıkarttığı piyasa ekonomisi koşullarında, işletmeler birbirleriyle rekabet edeceklerdi. Bu rekabet ekonomisi içinde, üretimde ve verimlilikte başarılı olan, kendini yaşatabilmek için gereken kârı sağlayan işletmeler ayakta kalabilecekler ve böylece işçiler de işletmelerinin başarısı oranında kârdan kendileri için gereken payı ayırarak ücretlerini artıracaklardı. Bu gelişme, ekonomide ve giderek siyasal alanda gerçek sosyalist demokrasinin gelişmesini sağlayacaktı. Tito'nun belirttiğine göre «gerçek demokrasi yönetimi ekonomide devletin işlevlerinin kalktığı noktada» başlamaktaydı.

Bu tezlerin, Sovyet deneyinin ortaya çıkarttığı bürokratik - merkeziyetçi sistemin eleştirisinden ve Yugoslav toplumunun arayışlarından kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak bu tezler, acaba Sovyetler Birliği'nin bürokratik - merkeziyetçi sistemine karşı ne ölçüde ger-

çek sosyalist alternatifi oluşturabilmiştir? Bunun ölçüsü, tezlerin teorik içeriğinin yanı sıra Yugoslav toplumunun otuz yıldır yaşadığı deney ve ortaya çıkan sonuçlarıdır.

Tito ve Kardelj, «devletin sönüşe gitmesinin» ilk adımı olarak, devletin fabrikalardaki yönetiminin emekçi topluluklarına devrini görmektedirler. Bu, salt bu kadarıyla ve bir öneri olarak (çünkü fabrikaların gerçekten emekçi topluluklarına mı, yoksa teknokrat kadrolara mı devredildiği ayrı bir tartışma konusudur) olumlu bir demokratik önlem olarak görülebilir. Ancak bu önlemin, devletin sönüşe gitmesi eylemiyle pek fazla ilişkisi olduğu söylenemez. Çünkü teoride sözü geçen, «devletin sönüşe gitmesi» olayı, devletin ekonomik işlevlerini bırakması değil, siyasal işlevlerini bırakmasıdır; yani devlet olmaktan çıkmasıdır ki, bu da kitlelerin bugünkü devletin yaptığı işleri kendi kendilerine yapabilme ve örgütleyebilme yeteneğini kazanmalarıyla sağlanabilir.

Burada kritik nokta şudur: Devletin asli işlevleri doğrudan kitleler, toplum tarafından devralınabilecek midir? Toplum, devletin siyasal işlevlerini ortadan kaldıran kendi kendini yönetme yeteneğini ne ölçüde kazanabilecek ve insanların yönetimi yerini ne ölçüde eşyanın yönetimine bırakacaktır. Bu, toplum tarafından ne ölçüde sağlanabilirse devlet de o ölçüde sönüşe gider. Bu, emir ve talimat sorunu olmadığı gibi, devletin kendi iradesiyle kendini sönüşe götürmesi sorunu da değildir. Hele devletin, zaten asli işlevi olmayan, fabrikaların yönetimini şuna ya da buna bırakması hiç değildir.

Esas sorun, devletin fabrikaların yönetimini bırakması değil, fabrikaların devlet yönetimini ele alması, kitlelerin siyasal alanı tekrar tekrar ve her seferinde biraz daha fethetmesi, böylece toplumu yönetmek siyasal göreviyle yükümlü olan devleti görevsiz ve işlevsiz bırakmasıdır.

Bu uzun ve zorlu bir süreçtir. Uzun bir tarihi dönem boyunca hem sosyalist devlet, hem de yeni toplum, içlerinde eskinin kalıntılarını, olumsuzluklarını taşıyacaklar, hatta yeniden üreteceklerdir. Yeni koşullarda sivil toplumla politik toplum arasındaki çelişmeler de sürüp gidecektir. Gerek sosyalist düzendeki sivil toplumu idealleştirerek onu tek başına herşeyin güvencesi olarak gören anlayışlar, gerekse sosyalist düzendeki devleti, daha başından kitlelerin sapmaz temsilcisi ve «kollektif aklı» olarak idealleştiren görüşler hatalıdır. Tersinden alacak olursak, başlangıç aşamasında sosyalizme yabancı öğeler barındırıyor diye -geri kültürel öğeler, piyasa, meta üretimi, eski toplumun güçlü alışkanlıkları vb- nasıl sivil toplumu karşıt bir güç olarak görmemek gerekiyorsa, devletin içinde de sosyalizme yabancı öğeler var diye -bürokrasi, yabancılaşma vb- devleti bütünüyle karşıt ilan etmemek gerekir. Çelişme somut olarak incelenmelidir. Bu yapıldığı zaman görülecektir ki, bu çelişmede, bazan eski toplum kalıntılarına karşı mücadele eden politik toplum (devlet), bazan da eski ve yeni bürokrasi eğilimlerine karşı çıkan yeni sivil toplum olumlu rol oynamaktadır.

Özyönetim ve Toplumsal Mülkiyet

Tito, özyönetimi ilan ettiği konuşmasında Sovyetler Birliği'nin toplumsal mülkiyeti bir türlü gerçekleştiremediğini ve «fabrikalar işçilerin olacak» sloganının bir türlü hayata geçemediğini, özyönetimin amacının bu olduğunu söylemektedir. Böylece Tito, toplumsal mülkiyetin en önemli adımının işçilerin fabrikaların sahibi olması ve yönetmesi olduğunu ifade etmektedir. Elbette Tito'nun toplumsal mülkiyetin devlet mülkiyeti ile özdeşleştirilemeyeceği gerçeğini ilk vurgulayanlardan biri olması önemlidir ve bu tespit bugün sosyalizme bir katkı olarak değerlendirilmelidir.

Ancak, işçilerin fabrikaları yönetmesiyle toplumsal mülkiyetin gerçekleşeceğini, yani işçilerin kendi yaratıkları toplumsal değer ve birikimi bu yolla denetleyebileceklerini ileri sürmek oldukça abartmalıdır ve yarattığı yanılsama bakımından, işçilerin hisse sahipliği yoluyla fabrikaya ortak olacağını ileri süren sosyal demokrat tezlerden fazla farklı değildir.

Hiçbir ekonomide işçilerin yarattıkları değer, bütünüyle işletmenin bünyesi içinde kalmaz. Yaratılan değer bir bölümü işçiye çalışmasının karşılığı olarak ödenirken, bir kısmı da işletmenin yeniden üretimine ayrılır. Geri kalan kısım, kapitalist ekonomilerde yine burjuva sınıfının ortak tasarrufu altında bulunur. Sosyalist ekonomide ise bu birikim, toplumun ve emekçilerin ihtiyaçları için kullanılır. Bu bakımdan bir işletmenin işçileri istedikleri kadar fabrikalarını yönetsinler, bu yolla, yarattıkları değer bütünü denetleyemezler. Olsa olsa işletmelerinin yeniden üretimi için gerekli olan bölümü denetleyebilirler ki, bu da birikimin tamamı değildir. Birikimin önemli bir kısmı fabrikaların dışında bir yerde, bazı ekonomilerde işverenin kasasında, bankalarda; bazı ekonomilerde devletin kasasında toplanmaktadır. Sorun da, işçilerin bu toplumsal birikimi denetleyebilmeleridir ki, esas zorluk burada çıkmaktadır. Durum böyleyken, işçilerin fabrikalarını yöneterek toplumsal birikimi denetleyebileceklerini söylemek bir yanılsamaya yol açmaktan başka sonuç veremeyecektir.

Piyasa Ekonomisi ve İşçi Denetimi

Hele Yugoslav özyönetiminin öngördüğü serbest piyasanın hakimiyeti koşullarında bu hiç mümkün değildir. Böyle bir piyasa ekonomisinde işçinin yarattığı değer büyük kısmı, fabrikanın dışında bir yerde toplumsal fon olarak toplanacaktır ve yine piyasa ekonomisi-

nin koşulları gereği bu toplumsal fon, işçilerin denetlemesi mümkün olmayan, piyasa ekonomisinin ortaya çıkarttığı iktisadi güç odaklarının (teknokrat ve bankacı yeni iktisadi güç odakları) elinde toplanacaktır. Bu fon esas olarak piyasa kurallarına göre kullanılacağından, toplumun çoğunluğunu oluşturan emekçilerin çıkarları için değil, yine bu iktisadi güç odaklarının çıkarları yönünde harcanacak ve değerlendirilecek, onların gücüne güç katacaktır.

Kaldı ki, esas olarak piyasa koşullarına göre yönetilen bir ekonomide işçilerin kendi fabrikalarını gerçekten yönetmeleri de mümkün değildir ve zaten Yugoslavya pratiğinde de mümkün olmadığı görülmüştür. İşletmeler piyasa koşullarına göre birbiriyle rekabet edecekler ve azami kârı sağlayacaklardır. Bu koşullara ayak uyduramayan işletme başarısız olacak ve iflas edecektir. İflas eden işletmenin işsiz kalan işçileri böylece işletmelerini «iyi yönetememiş» olmanın ceremesini de çekmiş olacaklardır.

Piyasa koşullarında rekabet ve azami kâr demek, işletme içinde işçilerin artı-emeğinin azami ölçüde alınması ve aynı zamanda bir işletmenin olanaklarını, diğer işletmenin aleyhine azami ölçüde kullanması, açıkçası kapitalist sömürü demektir. Burada, bürokratik merkezîyetçi sistemdeki işletme içi yarışmanın yerini işletmeler arası yarışma almıştır. Bir işletmenin işçilerinin kendi kendilerinin ve başka işletmelerin emekçilerinin kapitalist sömürsünü «en iyi bir şekilde» gerçekleştirmeleri mümkün değildir. Bunun yapılamaması ise işletmelerinin piyasa koşullarına ayak uyduramaması ve iflas etmesi demektir. O zaman işsiz kalmamak için izlenmesi gereken tek yol vardır : İşletmenin kapitalist piyasa koşullarında başarısını sağlayacak teknokratları ve menejerleri -üstelik yüksek maaşlar ödeyerek seçmek, işletmenin fiili yönetimini onlara bırakmak ve işletmeyi başarılı kılmalarını onlardan istemek. İşte,

Yugoslavya'daki uygulamada, işçilerin kendilerini değil de daima mühendisleri, teknokratları, profesyonel direktörleri işbaşına gönüllü olarak getirmelerinin ardındaki gerçek neden, bilgisizlik, kendine güvensizlik vb. gibi olumsuz etkenlerden çok, budur.

Piyananın hakimiyeti koşullarında işçi ile işletmenin çıkarları birbiriyle uyusmaz, çatışır aslında. Çünkü işletmenin başarısı ve bundan da öte iktisadi güç odaklarının elinde birikecek toplumsal fon, işçinin azami sömürüsüne dayanır. İşletmenin çıkarıyla işçinin çıkarının tam bir uyum içinde olmasının tek koşulu, doğrudan üreticilerce yönetilen kollektifin, toplumsal fonu merkezi düzeyde olsun, yerel düzeyde olsun gerçekten denetleyebilmesidir. Çünkü ancak o zaman emekçiden çıkan toplumsal birikim, yine topluma ve emekçilere dönük olarak kullanılacaktır. Bu denetimin sağlanması ise öyle birdenbire olacak, kolay bir iş değildir. Sosyalizm koşullarında dahi önemli yabancılaşma unsurları kısmen devam etmektedir.

Bu bakımdan diyebiliriz ki, sosyalizmde en kritik sorunlardan biri, *emekçilerin toplum çapında ekonomik gücü ellerinde tutabilme kapasitesidir*. Emekçilerin siyasi iktidardaki etkisinin azalmaması, giderek daha da artması bunun gerçekleşme derecesine bağlıdır. Emekçilerin ekonomik gücü toplum çapında elinde tutması ve yönetmesi ise, piyananın egemen olduğu bir ekonomide de, bürokratik merkeziyetçi sistemlerde de imkânsızdır.

Tito ve Kardelj, piyasa ekonomisini, bazan koşulların dayattığı bir kaçınılmazlık, ama daha çok bürokratik merkeziyetçi modele alternatif yeni bir modelin temel unsurlarından biri olarak sunmuşlardır.

Oysa piyasa ekonomisinin bürokratik merkeziyetçi modele karşı gerçek bir sosyalist alternatif olması mümkün değildir. Çünkü her iki sistemde de işçi için aynı yabancılaşma ve sömürü öğeleri mevcut bulunmaktadır.

Bürokratik merkeziyetçi sistemde işçinin alnteri, devleti denetleyen bürokrasinin ortak kasasına akıyorsa, piyasa ekonomisinde de o meşhur «görünmeyen el» aracılığıyla fabrika teknokratlarının ve banka koordinatörlerinin, müdürlerinin kasasına akmaktadır.

Üstelik piyasa ekonomisi, ortadan kaldırılacağı düşünülen bürokrasiyi de kaldırmamaktadır. Bürokrasi emekçilerden kopuk bir biçimde toplum üzerindeki ağırlığını ve etkisini sürdürmekte, yalnızca iktidarına teknokratların ya da yeni zenginlerin ortak olması ölçüsünde ekonomik ve siyasal iktidar tekeli kırılmaktadır. Piyasa ekonomisi bürokrasiyi ortadan kaldırmıyor ama, işçilerin etkisini arttıracak gerçek özyönetimi bozuyor, zayıflatıyor, şekilsizleştiriyor.

Kardelj, bir yazısında, pazarın kalkmasının karar-namelerle mümkün olamayacağını söylemektedir. Elbette bu doğrudur. Yugoslavya gibi bir ülkenin gelişme düzeyi gözönüne alındığında piyasa kategorilerinin kısmen objektif zorunluluklar tarafından dayatıldığı gerçektir. Ancak, o zaman bu uygulamayı, bürokratik merkeziyetçiliğin karşısında biricik alternatif gibi sunmak yerine, objektif koşulların dayattığı zorunlu bir durum olarak açıklamak çok daha gerçekçi ve bilinçleri uyandırıcı tutacak bir davranış olurdu.

Merkezi Planlama ve Özyönetim

Bürokratik merkeziyetçi modelin zıddı alternatif piyasa anarşisinin hakimiyetine teslimiyet olamaz. Bürokratik merkeziyetçi sisteme alternatifler gösterilirken daha çok onun merkeziyetçiliğine zıt bir ademimerkeziyetçilik üzerinde durulmaktadır. Yaşanan dünyada ise bu tür bir «ademimerkeziyetçilik» doğal olarak piyasanın anarşik rekabetinde bulunmaktadır. Ademimerkeziyetçilik kitle insiyatifi ve kitlelerin öz örgütlenmesi olarak ele alınsaydı, doğru olurdu.

Bürokratik merkeziyetçi sistemde karşı olunması gereken, merkeziyetçilikten önce bürokratik yöndür. Çünkü bu sistemin çarpıklığını doğuran esas etken, merkeziyetçiliğinden çok, bürokratikliğidir. Emekçilerin yarattığı artı-emeğe bürokrasinin el koymasidir.

Nitekim, Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Avrupa ülkelerindeki (en aşırı örneği Macaristan) 1960 sonrası ademimerkeziyeştirmeler, piyasa kategorilerini canlandırma ve işletmelere inisiyatif verme önlemleri, bürokrat burjuvazinin sistem üzerindeki ağırlığını ortadan kaldırmamıştır.

Toplumsal eşitsizlikleri ve sömürüyü ortadan kaldırmaya ciddi olarak niyetlenen bir ekonomik sistem, toplumun bütün ihtiyaçlarını merkezi ekonomik hesaba tabi tutabilecek merkezi planlamaya dayanmak zorundadır. Bu yüzden sömürüyü ve eşitsizliği ortadan kaldıracak sosyalist toplum merkezi planlamadan vazgeçemez. Ama merkezi plan da ademimerkeziyetçilikten, merkez ile çevre arasında, merkezle kitle arasında çok sıkı ilişkiler kurmaktan vazgeçemez. Bundan vazgeçtiği an hızla bürokratik merkeziyetçi bir yapıya doğru sürüklenir. Bütün sorun, merkezi planın ve merkezi ekonomik yapının özgür üreticilerin kollektifi tarafından belirlenmesini ve denetimini, varolan koşullarda mümkün olduğunca sağlayabilecek sosyalist demokrasiyi oluşturabilmektir.

Siyasi Demokrasi ve Özyönetim

Yugoslav özyönetiminin savunucuları, uygulamalarının aynı zamanda demokrasi yolunda önemli bir adım olduğunu belirtiyorlar. Onlara göre, demokrasinin temeli, kitlelerin inisiyatif kazanmasıdır ve özyönetim de bunu sağlamıştır.

Gerçekten işletme düzeyinde baktığımız zaman işçilerin kendi temsilcilerini seçebilmeleri için çok sayıda

temsili organ kurulduğu ve bunların oluşumu için çok sayıda seçim yapıldığı görülmektedir.

Ancak toplumun genel siyasal yapısına baktığımız zaman, aynı durumu görmek mümkün değildir. Bu siyasal yapıda Yugoslav Komünistler Birliği'nin monolitik egemenliği apaçık göze çarpıyor. Gerçi burada da çok sayıda seçim yapılmaktadır, ancak yapının monolitik niteliği nedeniyle bu seçimler küçük de olsa bazı değişiklikler getirmemekte ve bu yüzden, fazla ilgi çekici de olmamaktadır. Batı toplumlarının *toplumsal alandaki* monolitikliği nasıl, seçimleri ilginç olmayan bir oyun haline getirmişse, bürokratik rejimlerde de *üstyapının* monolitikliği aynı sonucu doğurmaktadır.

Sosyalizmin tek parti düzeni olduğu, sosyalist bir düzende çok partiyi savunmanın burjuva demokrasisini savunmakla aynı şey olduğu, Stalin tarafından yerleştirilmiş bir dogmadır. Ne yazık ki, Stalin'e karşı olduklarını söyleyenler bile işlerine geldiği yerde bu dogmaya sarılmaktan geri durmamışlardır.

Muhalefet ve söz özgürlüğünün olmadığı bir yerde demokrasiden söz edilemeyeceği gibi, sosyalizmden hiç söz edilemez. Çünkü sosyalizm ancak kitlelerin eleştiri ve muhalefet haklarının olduğu yerde, yozlaşmaların, bürokratlaşmaların açıkça eleştirilebildiği yerde yaşar ve gürbüzleşir.

Muhalefetin ve muhalefet hakkının olmadığı bir rejimde Yugoslav yöneticilerin sözünü ettikleri kitlesel demokrasi de olamaz. Kitlesel demokrasi ancak farklı alternatiflerin kitleler önünde kendini açıkça ifade edebildiği ve rekabet edebildiği koşullarda anlam kazanabilir. Ekonomik alanda rekabete bu kadar önem veren Yugoslav yöneticilerin siyasal rekabet konusunda bu kadar tutucu olmaları dikkat çekicidir.

Nitekim, işletmelerde yapılan çok sayıda seçim, tekçi bir ortamda işçiler üzerinde biktırıcı bir etki yapmış ve temsili organlardan çekilmelerine yol açmıştır. Yine

böyle bir ortamda Yugoslav yöneticilerin bürokratlaşmaya karşı önerdikleri çeşitli demokratik önlemler de anlamlarını yitirmişler ve şekli uygulamalara dönüşmüşlerdir. Bu nedenle diyebiliriz ki, daha az seçim, daha çok söz ve muhalefet hakkı, demokrasiye daha yararlı olacaktır.

Yugoslav yöneticilerin, Sovyet deneyinin olumsuzluklarından hareketle ortaya attıkları önlemlerden en önemlisi, devlet-parti özdeşliğine son verme isteğinde olduklarını açıklamalarıdır. Bu, gerçekten önemli ve yerinde bir tespittir. Ancak ne yazık ki, uygulamada gerçekleşmemiş ve YKB'nin devletle özdeşleşmesi önlenememiştir. Çünkü, sınıf, devletin esas sahibi haline gelemedikçe ve dolayısıyla monolitik yapı son bulmadıkça ne kadar iradi çaba gösterilirse gösterilsin, parti, devlet görevlerine doğru çekilecek ve sonunda yine devletle özdeş duruma geldiğini görecektir.

Sonuca gelelim : Bugün Yugoslavya'daki hakim üretim tarzı, klasik piyasa ilişkileri ile bürokratik sistem karışımı olan üretim ilişkileri tarafından belirlenmektedir. Yugoslavya'daki üretim tarzının niteliği hakkında karar vermemizi sağlayan belirleyici kıstas, emekçilerin yarattığı artı-ürüne bürokratik - teknokratik bir hakim kesimin el koymasıdır. Özyönetim uygulaması sonucunda işletmelerde daha da yükselen teknokrat kesim, artı-emeğin sömürüsüne katılmış, hatta esas payı ele geçirmiş ve bürokrasiyi gerileterek hem ekonomik, hem de siyasal iktidarın başlıca ortağı olmuştur.

Yugoslavya'da bugünkü mülkiyet sistemini hukuki planda «gurup mülkiyeti» olarak görmek mümkündür. Devlet mülkiyetinde, özyönetim uygulamasından bu yana hiçbir değişiklik olmamış değildir. Ama salt hukuksal biçimler fazla anlamlı olmamaktadır. Gerçek şudur ki, üretim araçlarının mülkiyeti, bunların üzerinden kendine düşen payı alan ve siyasal plandaki avantajı dolayısıyla bankalarda da etkili olan bürokrasi ile, üretim

araçlarının kullanımını elinde tutan ve burada biriktirdiği sermaye ile bankalarda ve siyasal iktidar üzerinde etkili olan teknokrasinin ortak mülkiyetidir. Bu bakımdan Sovyet sistemi ile önemli bir farklılık ortaya çıkar. Sovyet sisteminde üretim araçları doğrudan merkezi siyasal bürokrasinin elindedir, teknokrasi ise, bürokrasinin takdir ettiği ölçüde artı-emek sömürsünden pay alır.

Bir Yugoslav yazarın belirttiği gibi, gerçekte Yugoslavya'da olan, emekçilerin emeği üzerinde gerçekleşen «*teknobürokratik gasp*»tır.¹

1. Boris Vuskoviç, «Yugoslavya'da Toplumsal Eşitsizlik», **Birikim**, sayı: 42-43-44, 1978.

VI. ÇİN KOLLEKTİFLEŞTİRMESİ¹

Mao Zedung'un önderlik ettiği Çin Devrimi, başından itibaren köylülüğe dayanma çizgisi izlediği için Sovyet yolundan ayrılmıştır. Aslında Çin'li komünistlerle Sovyetler Birliği arasındaki ayrılığın başlangıç noktası 1960'lar değil, 1920'lerin sonlarıdır.

Kominter'in 1920'lerin sonundaki çizgisi, işçi-köylü ittifakı değil, Komünist - Kuomintang ittifakıydı. Bu sağ çizgi birinci iç savaş döneminin yenilgiyle sonuçlanmasına yol açtı. Bundan sonra Çin'li komünistler kırsal alanlara sığınarak buralarda köylülüğü temel alan bir mücadele sürdürmeye çalıştılar. Ancak bu kez yine Kominter'in müdahalesiyle üç kez üstüste, köylülüğe güvenmeyen ve dolayısıyla hemen şehirleri ele geçirmeye yönelen bir «sol» saldırı çizgisi izlendi. Bu yanlış çizgi her seferinde Çin gerçeği ile çatıştı ve yenildi. Mao'nun köylülüğü temel alan uzun süreli stratejisi ancak bu çizgilerin yenilgisinden sonra hakim olabildi. Devrim bundan sonra hızla yayıldı.

1940'ların sonlarına gelindiğinde Komintern, 1920'lerin sonundaki sağ çizgiyi yeniden canlandırdı ve işçi-köylü ittifakı temeline dayanan bir halk devrimi yerine Kuomintang-Komünist ittifakına dayanan bir burjuva demokrasisi önerdi. Mao, 1949 devrimini, bu önerileri dinlemeyerek başarıya ulaştırabildi.

Mao devrimden sonra da, Stalin'in tersine, köylülüğün mülksüzleştirilmesine ve sömürülmesine dayanan

1. Bu bölüm, 1989 yılı Haziran ayında Tien An Men meydanındaki büyük katliamdan iki yıl önce yazılmıştır.

bir kalkınma çizgisi izlemeyerek köylülük konusundaki farklı yaklaşımını sürdürdü.

Mao'nun 1950'lerde gerçekleştirdiği kolektifleştirme, Sovyet tipi kolektifleştirmenin zıddıdır. Çin'deki kolektifleştirme, Rusya'daki 1930 kolektifleştirmesi gibi köylünün mülksüzleştirilmesi ve yaratılan kaymağın şehirlere akıtılması değildi. Tersine, bu bir köy kalkınma hareketiydi. Zaten mülksüz ve o günkü koşullarda bireysel üretim yapmaya kalkması açlıktan ölmeye devam etmesi anlamına gelecek olan Çin köylüsünün birbiriyle dayanışma içinde kalkınması demekti. Bu yüzdendir ki, 1956 kolektifleştirmesi, Rusya'dakinin tersine köylü kitlelerinin desteğini kazanmıştır.

O günün Çin'inde tarım henüz bireysel aşamada bile değildi. Bu yüzden köylünün talebi, bireysel mülk edinmekten çok, sefalet koşullarına son verecek toplu bir köy kalkınmasıydı. Bu da ancak dayanışma ve ortak çalışmayla başarılabilirdi. Kolektifleştirme buna hizmet etti. Elbette bu kolektifleştirme ileri bir sosyalist kolektifleştirme olarak görülemez. Ama günün koşullarında yapılacak tek şeydi. Üstelik bu yönelim ilerdeki daha gelişmiş uygulamalara beşiklik edebilirdi.

Son derece ilginç bir nokta, bürokratik ortodoksinin teorisyenlerinin, bir yandan 1930 Sovyet kolektifleştirmesini göklere çıkartırken, diğer yandan 1950'lerdeki Çin kolektifleştirmesini «üretici güçlerin düzeyini dikkate almadığı» vb. gerekçesiyle şiddetle eleştirmeleridir. Bu da bizim, Sovyet kolektifleştirmesi ile Çin kolektifleştirmesi arasındaki zıtlığa işaret eden, birinin köylüyü yıkıma, diğerinin ise kalkınmaya götürdüğünü belirten görüşlerimizin doğruluğunu düşündürmektedir.

Örneğin Sovyet tipi kalkınma çizgisinin savunucusu E. Korbash Çin'in köy kolektifleştirmesi siyasetini şöyle eleştiriyor :

«Kitleler giderek artan bir biçimde 'komünleşme'ye karşı çıkıyorlar ve 'ilk önce sanayileşme, elektrifi-

kasyon ve tarımın makineleşmesi görevleri tamamlandıktan sonra üretim ilişkilerinde bir devrime girişilebileceği'ni ve 'şimdiki aşamada halk komünlerinin kurulmasının nesnel yasalarla geliştiği'ni ve bunların 'gürültülü bir ajitasyon atmosferinde' ve 'kitlelerin özgür iradeleri ihmal edilerek' kuruldukları ve bunun 'gerekli gelişme aşamalarını atlamaktan başka bir anlam taşımadığını' söylüyorlardı.»²

«Tarımın 'ulusal ekonomik gelişmenin temeli' olarak ortaya konması, (özellikle ağır sanayideki) maddi kuruluşa bir darbe vurulması, işgücünün kırdan-kente akışının ters çevrilmesi, temel mali ve maddi kaynakların tarıma çevrilmesi ve ekonominin tüm diğer kollarının tarıma hizmet etmeye yöneltilmesi anlamına geliyordu.»³

«İki sosyalist sanayileşme yolu' olduğunu ve Çin'in izlediği yolun sanayi ve tarımın aynı zamanda ve oranlı gelişmesini olanaklı kıldığını, oysa diğer sosyalist ülkelerin üretim araçlarının üretimin geliştirilmesine verilen önceliği mutlaklaştırdıklarını, tarım ve hafif sanayie hiç veya çok az önem verip sadece ağır sanayie yöneldiklerini iddia etmişlerdir.»⁴

Çin kolektifleşmesine bu kadar net karşı çıkan Korbash, Sovyet kolektifleştirmesini ise şu sözcüklerle destekliyor :

«Sanayinin rolünü küçümseyen, büyüme hızının düşürülmesi üzerinde ısrar eden ve geçici bir tedbiri bir ilke, bir öğreti ve bir kalkınma yolu haline getiren Buharin, Rykov ve diğerlerinin sağ sapma içindeki tutumlarına, SBKP hızlı sanayileşmenin tarımın yeniden kuruluşunda bir anahtar işlemini gördüğü şeklindeki açık ve kesin önermesiyle karşı çıktı.»⁵

2. E. Korbash. *Maoizmin Ekonomik «Teorileri»*, çev: Engin Koçbaş, Bilim Yayınları, 1976, s. 19.

3. Aynı yerde, s. 31.

4. Aynı yerde, s. 93.

5. Aynı yerde, s. 91.

Sovyet tarım politikası ve kollektifleştirmesinin özü, sanayileşme için tarımın kaymağının hızla kente aktarılmasıdır. Yani teorik bir biçimde ifade edecek olursak, Stalin'de daima üretici güçlerin geliştirilmesi ön plandadır. Halihazır üretim ilişkileri, bütünüyle üretici güçlerin geliştirilmesi, yani endüstrileşmeye göre biçimlendirilmiştir. Bu yüzden tarımda amaç bızatihi sosyalist üretim ilişkilerini kurmak değildir. Amaç, hızlı sanayileşmeye kaynak aktarmaktır. Bunun için de en iyi biçim kollektifleştirmede bulunmuştur. Zorla kollektifleşme buradan çıkmıştır. Yoksa tarımda sosyalizmi kurma arzusundan değil. Ve burada kritik sorun şudur ki, bürokrasinin kendi üretim ilişkileri, bızatihi hızlı endüstrileşmenin merkezi planla kurulmasıyla özdeştir. Yani üretici güçlerin geliştirilmesi politikası aynı zamanda bürokratik üretim ilişkilerinin kurulması anlamına gelmektedir.

Görüldüğü gibi Stalin'de kollektifleştirme bir köyü sömürme hareketiyken, Mao'da tersine köyü kalkındırma hareketidir ve daha da önemlisi Mao'nun amacı kırlarda gerçekten sosyalist üretim ilişkilerini geliştirmektir. Yani, Korbash'ın da Çin'lilere atfen aktardığı gibi, Mao üretim ilişkilerini kurmak için üretici güçlere yönelmiyor, üretici güçleri geliştirmek için üretim ilişkilerine yöneliyor, ona ağırlık veriyor. Zaten Rus yoluyla Çin yolu arasındaki tarihi ayrılıkta bu temel nokta yatmaktadır.

Mao, kollektifleştirme sonrasında hasımlarına karşı, Sovyet kollektifleştirmesini örnek göstermiş ve bu kollektifleştirmenin de henüz üretici güçler temeli iyice gelişmeden kurulduğunu söyleyerek kendi yaptıklarını savunmaya çalışmıştır. Aslında Mao'nun bu noktadaki benzetmesi hatalıdır. Çünkü Rus kollektifleştirmesi, ne kadar üretici güçler temelinden önce yapılmış olursa olsun, tamamen «üretici güçleri geliştirme» mantığının ürünüdür. Oysa Çin kollektifleştirmesindeki temel bakış, üretim ilişkilerinin geliştirilmesini esas almaktır. Bu

yüzden her iki kollektifleştirme aynı safta yer almaz. Stalin'in kollektifleştirmesine karşı direnen Rusya'daki muhalefet ile Mao'nun kollektifleştirmesi aynı safta; Stalin'in çizgisini savunanlarla Mao'nun kollektifleştirmesine direnenler aynı safta yer alırlar. Nitekim Sovyet yanlısı teorisyenlerin ve Çin'deki Stalinci Kao Kang muhalefetine tutumu bu olmuştur.

Hele Korbash'in, sosyalizmde emekçilerin nesnel koşullara daha çok tabi olacakları açıklaması sosyalizm adına insanlığın taş devrinin tanımından başka bir şey değildir. Tersine, sosyalizm, insanın ekonomiye de, diğer nesnel etkenlere de bilinçli müdahalesi demektir. Bu bilinçli müdahale yoksa sosyalizm de yok demektir. Sosyalizmde objektif yasalar daha da belirleyici olarsa o zaman sosyalizm dedikleri kapitalizmden daha geri bir düzen oluyor.

Gündemdeki Sorun: Sosyalist Demokrasi

Bugünkü Çin yönetiminin en büyük olumsuzluğu, geçmiş teorik kazanımlara sahip çıkmaması, Kültür Devrimini reddetmesi, monolitik yapıyı sürdürmesi, sosyalist demokrasiye ve kitlesel katılıma gereken önemi vermemesidir.

Oysa Çin Kültür Devrimi, dünyaya verdiği devrimci mesajların ötesinde, tarihe bürokratlaşmaya karşı bir savaş olarak geçecektir. Kültür devriminin bir çok hataları tartışılabilir, ama bu yönü inkâr edilemez. Bir çok düşünürün de belirttiği gibi, Kültür Devrimi, bir rejimin başındaki kilerin aşağıdaki halk kitlelerini, rejimin olumsuz yanlarına karşı ayaklanmaya teşvik ettikleri tarihteki tek örnektir. Ve sonuç olarak bu devrim, insanlığın geri dönüşlere ve bürokratlaşmaya karşı mücadele mirası hanesine yazılmıştır.

Bugün unutulmuş ve üstü örtülmüş olsa da, Çin Kültür Devriminin getirdiği en önemli mesajlardan biri

de kitlesel demokrasinin zorunluluğudur. Sosyalizmin ancak demokrasiyle, kitlelerin yönetimi tekrar tekrar fethiyle ve yönetimin kitlelere katılımıyla hayat bulabileceğidir. Bu, aynı zamanda Sovyet modeline karşı üstyapısal alanda bir alternatif denemesidir ve bugün de sahip çıkılması gereken en önemli yönlerden biridir.

Son günlerdeki öğrenci gösterileri, Çin'deki eksikliğin ne olduğuna çok net bir şekilde işaret ediyor. 1960'larda kitlelerin şikâyetçi olduğu şey, Sovyetler Birliği'ndekine benzer bir hiyerarşileşme ve bürokratlaşmaydı. Kültür Devrimi, kitlelerin bu rahatsızlığından kaynaklandı. Bugün de kitlelerin şikâyetçi olduğu nokta, Sovyetler Birliği'ndekine benzer tarzda bir demokrasi eksikliği, fikrini ifade etme özgürlüğündeki kısıtlamalardır.

Mao, geri bir ülkede sosyalizm deneyi olarak, Sovyetlerden farklı bir kalkınma çizgisini ortaya koyarak köklü bir kopuş geliştirdi. Ancak bu kopuş, başlangıçta salt kalkınma çizgisi noktasındaydı ve siyasi sisteme de yansıyan bir alternatif geliştirilememişti. Siyasi yapıda Sovyet sistemi taklit edildi. Çin'in o günkü koşulları, demokrasi geleneğinin zayıflığı, devrimin yeniliği gibi etkenler, bu taklidi biraz da mantıklı kılıyordu.

Ancak, siyasi yapının Sovyetlere benzer biçimde monolitik bir yapıda kurulmuş olması, bürokratlaşma eğilimlerinin güçlenmesine hizmet etti. Kruşçev'in Stalin döneminde yapılanlar hakkındaki açıklaması, özellikle ilk başta Mao'yu derin derin düşündürdü. Mao o günlerde «Beria gibi adamların ortaya çıkmasını önlemek için ne yapmak gerekiyor» diye soruyordu.

«Yüz çiçek açsın» politikasının ortaya atılması nedensiz değildir. Bu, Sovyet siyasi sisteminden bir ayrılma denemesidir. Ancak bu denemelerin yaşaması için pek de olumlu koşulların varlığından söz edilemez. Bir yandan emperyalist kuşatma, soğuk savaş, bir yandan Sovyetlerle gelişen gerginlik, içte muhalefet güçlerine da-

ha rahat bakmayı, «yüz çiçeğin açmasını» önleyen önemli etkenlerdi.

Mao buna rağmen, iradi yönü ağır bassa da kitlelerin ayaklanma hakkını, yozlaşmaya karşı mücadele hakkını vurgulamaya devam etti. Sonunda Kültür Devrimine varıldı. Kültür Devriminin en büyük zaafı, diğer hataların ve olumsuzlukların yanında, Sovyet sistemine alternatif bir sosyalist demokrasinin kitlesel yönünü vurgulamakla birlikte, kurumsal yönü konusunda yetersiz kalmasıdır. Zaten bu yetersizlik değil midir, kitle hareketinin durulduğu ortamda, aynı tek partili sistemin, bu kez «devrim adına» hareket ettiğini söyleyen başka bürokratlara fırsat tanınmasına yol açan?

Sosyalist sistemde tek parti, parti-devlet özdeşliği, basın tekeli vb. gibi, Sovyetlerden devralınan monolitik kurumsal yapıların yerine alternatif bir sosyalist demokrasi geliştirilmedikçe; bir yandan kitlesel demokrasi ve katılım yönünde yeni araçlar yaratılıp, bir yandan da farklı fikir ve eğilimlerin, sosyalist düzen içinde mücadelesine ve halk önünde sınanmalarına izin veren bir kurumsal yapı denenmedikçe, demokrasi yönündeki talepler gittikçe yaygınlaşacak ve hatta giderek patlama noktasına bile gelebilecektir.

Çin'in de, sosyalizmin de bugünkü sorunu budur: Sosyalist demokrasi konusunda bugünkü Sovyet siyasi sistemine alternatif bir siyasi yapı geliştirebilmek. Bunu başarabilen bir deney, 1960'larda açılan çığır daha da ileri götürmüş olacaktır.

VII. EKONOMİST VE HUKUKİ KURUNTUCULUK

Sosyalist iktidarı içerden ele geçirerek sosyalist lafzı altında bürokratik diktatörlüğü gerçekleştiren ortodoks bürokratizmin iki temel özelliği üzerinde öncelikle durulmalıdır. Bunlardan birincisi, geçmişte «üretici güçler teorisi» diye de adlandırılan ekonomist kuruntuculuk, diğeri ise, sosyalizmi hukuki biçimlere indirgeyen hukuki kuruntuculuktur.

Üretici güçler teorisi ya da ekonomist kuruntuculuk nedir? Bu, öz olarak, sosyalist üretim ilişkilerinin üretici güçlerle özdeşleştirilmesidir. Üretim ilişkilerinin dayandığı temelin üretici güçler olduğu gerçeği, bu teori tarafından aşırıya götürülerek, üretim ilişkilerinin özerkliğini iptal etmeye ve üretici güçlerle aynı şey olarak gösterilmeye vardırılmıştır.

Bu teoriye göre, üretici güçler gelişirse, sosyalizm de bu temelde rahatlıkla gelişir. O halde sosyalizmin kurulması demek, esasen üretici güçlerin geliştirilmesi için çalışmak demektir. Üretici güçlerin geliştirilmesi için yapılan herşey sosyalizme uygun, bunu engeller görünen herşey sosyalizme karşıdır. Hızlı bir endüstriyel gelişme için yapılacak herşey aslında sosyalizmin kurulması için gereken herşey anlamına gelir.

Bu teori, Marksist lafızlar kullanmasına rağmen, burjuva modernizmine benzer öğeler taşır. Üretim ilişkilerinin altyapı içindeki özerkliğini, kendine özgü yapı-

sını, sınıf mücadelesi, insan unsuru, bilinç, kültür, üst yapı ve siyasetle çok yakın ve özel ilişkilerini inkâr ettiği ve kaba maddeci bir teknisizm ve gelişmecilik içine düştüğünden, özünde Marksizmin karşısında yer alır. Bu teoriye sahip çıkan ortodoks bürokratizm, sanayileşme aşamasına gelmiş toplumlarda hızlı gelişme programlarının uygulanmasına talip olsa bile, gerçekte sosyalist üretim ilişkilerinin statüko tarafından bastırılmasına hizmet ettiğinden, son tahlilde toplumların gerçek gelişme ve ilerlemesinin karşısındadır.

Hukuki kuruntuculuk nedir? Burada, yukarda açıkladığımız ekonomizmin tam zıddı bir eğilim göze çarpar gibidir. Ama aslında bu iki eğilim arasında bir iç bağlantı ve bütünlük vardır. Hukuki kuruntuculuk, öz olarak, sosyalist üretim ilişkilerinin hukuki biçimlerle özdeşleştirilmesidir. Üretim ilişkilerinin dönüştürülmesinde tayin edici ilk adımın mülkiyet biçiminin değiştirilmesi olduğu gerçeği, bu teori tarafından aşırıya götürülerek, üretim ilişkilerinin üst-yapıdan bağımsız varlığını inkâr etmeye ve hukuki biçimlerle aynı şey olarak gösterilmeye varırlmıştır.

Hukuki kuruntuculuğa göre, toplumdaki hukuki mülkiyet biçimlerinin değiştirilmesi ve üretim araçlarının devletleştirilmesi, kapitalizmden sosyalizme geçmek ve sosyalist toplumu kurmak için yeterlidir. Eğer bir toplumda bireysel mülkiyet biçimlerine son verilmiş ve devlet mülkiyeti kurulmuşsa, yeni toplumsal mülkiyetin hukuki biçimi gerçekleşmişse -ki onlar hukuki biçimle fiili ilişkileri tamamen özdeşleştirdikleri için böyle bir ayırım yapmazlar- orada sosyalizm kurulmuş demektir. Burada da ilginçtir ki, gerçek ve fiili üretim ilişkilerinin üstyapıdan özerkliği ve bağımsız varlığı, temeldeki insan ilişkileriyle, ekonomik yasalarla, toplumun gelişme düzeyiyle bağı kopartılmış, temelde, sivil toplumda verilecek uzun süreli bir dönüştürme mücadelesini gözardı edecek bir anlayışa varılmıştır.

Yukarda sözü edilen her iki çarpıtma da, teorinin, bürokrasinin ihtiyaçlarına uydurulmasının sonucu ortaya çıkmıştır. Bürokrasi, hızlı endüstrileşmeye ihtiyaç duyuyordu. O halde sosyalizm üretici güçlerin geliştirilmesiyle özdeşlenmeliydi. Hem de böylece dikkatler, sınıf mücadelesinden, siyasetten, ideolojiden vb. teknik alana kaydırılmış olacaktı.

Aynı dönemde yapılan şeyin, kurulan yapının sosyalizm olarak gösterilmeye ihtiyacı vardı. Yeni sınıf, önceden gerçekleşmiş kollektif biçimler altında kendi hakimiyetini kuruyor ve o andan itibaren, emekçilerin bu sınıf hakimiyetine sessizce katlanmalarını istiyordu. O halde, sosyalizmin hukuki biçimlerle özdeşliği ilan edilmeli ve bu yolla hem kollektif biçimler altındaki bürokratik mülkiyet «sosyalizm» olarak kutsanmalı, hem de sosyalizmin kuruluşunun tamamlandığını, dolayısıyla sınıf mücadelesinin de bittiğini ve artık yapılması gerekenin bütünüyle teknik gelişmeyi sürdürmek olduğunu ilan eden bu teori aracılığıyla sınıf hakimiyeti pekiştirilmeliydi.

Her iki teori de -ister altyapının bir ögesini aşırı vurgulasın, ister üstyapının bir ögesini- sivil toplumdaki fiili üretim ilişkilerinin emekçiler tarafından dönüştürülmesi zorlu mücadelesini ve «geri dönüş» tehlikesine karşı uyanık olmayı ortadan kaldırarak kuşkusuz, bürokrasinin egemenliğine önemli katkılar yapmışlardır. Şimdi ortodoks bürokrat ideolojinin ayrıntılarına girelim.

Üretici Güçler Tarihin Motoru mu?

Stalin şöyle diyor :

«Üretici güçler, üretimin en devingen ve en devrimci güçleridir. Sosyalist rejimde de bunlar, kuşkusuz üretim ilişkilerinin önünden giderler. Ancak bir süre geçtikten sonradır ki, üretim ilişkileri üretici güçlerin niteliğine uygun duruma gelir.»¹

1. Son Yazılar 1950-53, Çev: M. Gazi Turhan, Sol Yayınları, 1976, s. 109.

Bu görüşle bağlantılı olarak Stalin «herşeyi teknik belirler.»² demiştir.

Stalin'in bu görüşü, daha sonraki Sovyet teorisyenleri tarafından taş üstüne taş konmadan aynen tekrarlanmıştır : «Üretici güçler, üretimin belirleyici, en devrimci ve hareketli elemanıdır.»³ «Sosyalist rejimde de, üretim güçleri, toplumsal üretimin en hareketli ve en devrimci elemanıdır.»⁴

Sovyet ideologları, bu tespitten hareketle daha da ileri gitmekte ve üretim ilişkilerini insan bilincinden bütünüyle bağımsızlaştırarak şöyle demektedirler : «Üretim ilişkileri insan iradesinden bağımsız, nesnel olarak kurulur.»⁵

Bunun doğal sonucu, üretim ilişkilerinin üstyapıyla, ideolojiyle, kültürle, siyasetle vb. bütün bağlarını kopartan bir altyapısal kalıplaştırma içine alınmasıdır.

Önce Stalin'in ortaya attığı, daha sonra Sovyet yönetimlerinin tekrarladığı bu teoriler ne anlama gelmektedir? Stalin, sosyalizmde de üretici güçlerin bir süre önde gittiğini, üretim ilişkilerinin arkadan yetiştiğini söylerken, klasik burjuva devrimlerinin izlediği yolla sosyalizm arasında benzerlikler kurmaya çalışmıştır.

2. SBKP -B- Tarihi - 1938, Aydınlık Yayınları, 1975, s. 381.

Mao, Stalin'in bu görüşü şöyle eleştirmiştir : «Stalin sadece teknoloji ve teknik kadroyu vurguladı. Teknoloji ve kadrodan başka bir şey istemedi; siyaset yok, kitleler yok. Bu da tek ayak üzerinde yürümektir; ayrıca sanayide, hafif sanayiye değil de ağır sanayiye önem verirken de tek ayak üstünde yürüyorlar.» (Sovyet İktisadının Eleştirisi, Çev: İzzet Altan, Birikim Yayınları, 1980, s. 139-140.)

3. MM. Rosenthal - P. Yudin, Materyalist Felsefe Sözlüğü, Çev: Enver Aytekin - Aziz Çalışlar, Sosyal Yayınları, 1980, s. 513.

4. V. Afanisief, Felsefenin İlkeleri - 2, Çev: Nuri Samyeii, Yar Yayınları, 1974, s. 62.

5. Aynı yerde. Bu görüşü, Rosenthal ve Yudin, s. 491, ile G. Osipov, Toplumbilim Teori ve Yöntem Sorunları, Çev: Ünsal Oskay, Sol Yayınları, 1977, s. 154, aynen tekrarlamaktadırlar.

Böyle yapmasındaki amaç, kendi hızlı endüstrileşme programına mantıki ve teorik bir temel hazırlamaktır. Hele bir üretici güçleri geliştirelim, bu temelde ister istemez sosyalizm yeşerecektir!

Bu kendiliğindenci bir görüştü kuşkusuz, üstelik siyasal, ideolojik, kültürel vb. alanlarda bilinçli olarak ve kitlelerin seferber olmasıyla verilecek bir mücadeleyi reddettiği için sosyalizmden çok uzaktı.

Kaldı ki, Stalin'in burjuva devrimlerine bakarak oluşturduğu model burjuva devrimleri gereğine bile kısmen uyuyordu. Evet, burjuva devrimlerinde temeldeki üretici güçler üretim ilişkilerinden önce gelişmişlerdi. Ama bu, burjuva devrimleri öncesinde, feodal toplumun bağrında, uzun bir gelişme süreci içinde kendiliğinden olmuş bir olaydı. Burjuva devrimlerinde siyasal iktidar ele geçirildikten sonra, mülkiyet biçiminin değiştirilmesiyle üretici güçlerin içine girdiği cendere çözülmüş ve üretici güçlerin esas devasa ilerlemesi bundan sonra ortaya çıkmıştır. Üstelik, sosyalizmin burjuva devrimlerinden temel bir farkı vardır. Soruna tek tek ülkelerin üretici güçlerinin gelişmesi açısından bakmak hatadır. Artık sorun, uluslararası bir içerik kazanmıştır.

Sovyet görüşü, tarihin motorunun üretici güçler olduğu noktasında ısrarlıdır. Oysa bu, modernleşmeci burjuva görüşünün aynısıdır. Modernleşmeci görüşe göre, herşeyi, ekonomi ve teknik gelişme belirler. Bu yüzden insanlık, siyasetle ve «ideolojik kavgalarla» zaman yitireceğine her türlü refahı ve konforu sağlayacak teknik gelişmeye yönelmelidir. Bu görüş, ülkemizde de çeşitli yazarlar tarafından savunulmaktadır.

Üretici güçlerin gelişmesinin tarihin motoru olduğu anlayışı, yüzeydeki görüntülerle yetinmekten kaynaklanmaktadır. Üretici güçlerin büyük sıçramalarına, hatta evrimleşmesine yol açan, temeldeki sınıf mücadelesidir. Tarihe baktığımız zaman, üretici güçlerdeki büyük sıçramaların, hep büyük sınıf mücadelelerinin ve bun-

ların doğurduğu devrimlerin ardından geldiğini görüyoruz. Eğer kölelerin mücadelesi olmasaydı, yıkılan Roma imparatorluğunun gübresiyle beslenen taze Avrupa toprağında feodal ilişkiler serpilemeyecek, dolayısıyla üretici güçlerin buhar makinasına varan büyük gelişmesi olmayacaktı. Büyük burjuva devrimleri gerçekleşmeseydi, sanayi devrimlerinin önü açılmayacaktı. Avrupa işçi sınıfının mücadelesi ve 20. yüzyılın büyük proleter devrimleri olmasaydı, Avrupa burjuvazisinin, üretici güçlerin daha rahat gelişmesine hizmet eden ödünleri vermesi güçleşecekti. Dün sömürgecilğe karşı mücadele olmasaydı, geri ülkelerin nispi ilerlemesi ve kapitalizmin kendini yenileme güdüsüyle yaptığı reformların getirdiği ilerlemeler olmayacaktı. Bugün, üçüncü dünya halklarının ve ülkelerinin daha hakkaniyetli bir dünya için verdikleri anti-emperyalist mücadeleler olmazsa, geri ülkelerin nispi ilerlemesi çok daha ağır bir tempoya düşer ve kapitalist çürümenin üretici güçler üzerindeki tahribatı çok daha büyük olur.

Üretici güçler salt ilerlemek istedikleri için mi ilerliyorlar, yoksa nedensiz yere mi geliyorlar? Temelde onların ilerlemesini teşvik eden başka bir öge bulunmuyor mu? Evet, bu öge insanların yaşama mücadelesidir. Yaşama mücadelesini yönlendiren de, sınıflı toplumda sınıf mücadelesidir. Bu nedenle *tarihin motoru, sınıf mücadelesi*, sınıf çelişmesi ve bu çelişmede çok önemli bir rol oynayan *ilerici sınıflar ve halklardır*. Ve yine bu nedenle, toplumların niteliksel sıçramasında tayin edici nokta, üretim ilişkilerinin değiştirilmesi mücadelesidir. İnsanın bilinçli çabası bu nokta üzerinde yoğunlaşır. Üretici güçlerin ilerletilmesi mücadelesi bile, üretim ilişkilerinin değiştirilmesi mücadelesine tabi olarak ele alınır. Örneğin sınıflar, üretici güçlerin geçici gerilemesine yol açacağı kaygısı ile sınıf mücadelesini ve üretim ilişkilerini değiştirme mücadelesini ertelemeyebilirler.

Dolayısıyla üretici güçlerin, üretimin en devrimci

unsuru olduğu görüşü de doğru değildir. Zıtların birliği açısından bakacak olursak, üretici güçler üretimin niceliksel yanını, üretim ilişkileri ise niteliksel yanını meydana getirir. Nicelik evrimsel gelişmeyi, nitelik ise, bu gelişme temelindeki devrimsel sıçramayı temsil eder. Yani üretici güçlerin niceliksel gelişmesi evrimsel gelişmeye, bu da niteliksel sıçramaya neden olur. Bu anlamda üretici güçlerin gelişmesi bir nicelik birikimi olarak üretim ilişkilerinin devrimsel değişimini zorlar. Ama eğer üretim ilişkilerinde devrimsel bir sıçrama olmazsa, üretici güçler doğrudan kendi evrimleriyle asla niteliksel bir dönüşüm anlamına gelmezler.

Eğer, «üretimin en devrimci unsurudur» diyerek, üretimin içinde öncelikle gelişenin üretici güçler olduğu kastediliyorsa, bu da hatalıdır. Çünkü her devrimsel gelişme, kendisinden önceki bir nicelik birikiminin sonucu ortaya çıkar. Bu mantıkla bakacak olursak, tarihteki en devrimci unsurlar olarak bu nicelik birikimlerini görmemiz gerekir. Bu bakış açısı bizi, örneğin burjuva devriminin esas ögesi olarak aşağıdan yukarı siyasi hareketi temsil eden 1789'u değil, ortaçağ'daki tüccar kentlerin evrimsel gelişmesini görmeye götürür.

Esasında sorun gelip, kendiliğindencilik mi, yoksa kitlelerin tarihe bilinçli müdahalesi mi sorununa dayanıyor. Üretici güçlerin evrimi kendiliğinden gelişen bir olaydır, bu temel üzerinde gelişen üretim ilişkilerini dönüştürme, toplumu dönüştürme ve sonuçta üretici güçleri de dönüştürme mücadeleleri insani ve toplumsal çabanın esasıdır.

Bu bakış açısı bizi, Sovyet ideolojisi tarafından ileri sürülen, «sosyalist toplumda üretici güçlerle üretim ilişkileri arasında tam bir uyum olduğu» ve «zorunlu uygunluk yasası» vb. türü teorilerden de net bir şekilde ayırır. Üretici güçlerle üretim ilişkileri bir bütünün iki zıt yanındır. Bunların arasındaki çatışma mutlak, uyum ise geçici ve görecedir. Sınıfsız bir toplumda dahi üreti-

ci güçlerle üretim ilişkileri arasında tam bir uyum olduğundan söz edilemeyecektir.

Aslında Sovyet ortodoks bürokratizminin bu «uyum» teorisini ileri sürmesi nedensiz değildir. Bu, sosyalist toplumda sınıf çelişmelerinin sona erdiği ve sosyalist insanın tamamlandığı teorisiyle bağlantılıdır. Sosyalizmde varolan uyumsuzlukları reddedenler, aslında kendi sınıf politikalarının ortaya çıkarttığı uyumsuzlukları örtbas etmeye çalışmaktadırlar. Çelişmelerin reddi, çelişmelerin şiddet yoluyla çözülmesinin de başlangıcıdır.

Sovyet ortodoksisinin üretim ilişkilerinin insan bilincinden bütünüyle bağımsız olduğunu bu kadar ısrarla vurgulamasının gerisinde yatan da, aslında, sosyalist üretim ilişkilerini bir sürekli devrim anlayışı içinde kurma mücadelesini ortadan kaldırma çabasıdır.

Ne kastedilmektedir «insan bilincinden bağımsızlık»la? Eğer tek tek insanların bilincinden bağımsızlık kastediliyorsa, buna katılmak mümkündür. Ya da insanların keyfi isteklerinden bağımsızlık kastediliyorsa bu da doğrudur. Ancak bununla, toplumların gelişme aşamalarına uygun düşmek kaydıyla, insanların topluca, üretim ilişkilerinin değişmesi için sürece bilinçli bir müdahalede bulunamayacakları kastediliyorsa yanlıştır.

Bu anlamda, üretim ilişkileri, insanın, insan kitlelerinin, sınıfların iradesine ve bilincine bağlıdır. Hele hele, üretici güçlerin düzeyi yükseldikçe, insanın toplumsal gelişmeye bilinçli müdahalesi daha da artmaktadır. İlkel toplumda insanlar, yalnız üretici güçlerin, üretim ilişkilerinin değil, doğanın da kölesi durumundaydılar. Ama üretici güçler geliştikçe insanın üretim ilişkilerini düzenleme ve doğayı etkisi altına alma şansı da arttı.

Kapitalizm döneminde insan, üretim ilişkilerini büyük ölçüde bilinçli müdahalelerle düzenleyebildi, kör bir akışın önüne bentler koyup belli ölçülerde yönlendirmeler yapabildi.

Sosyalizm döneminde, bilincin ve insan iradesinin üretim ilişkilerinin belirlenmesindeki rolü görülmemiş

ölçüde artacaktır. Sosyalizm bir anlamda, kitlelerin kendi yararlarına olan üretim ilişkilerini kurmak üzere toplumsal gelişmeye bilinçli müdahaleleri demektir. Eğer bu bilinç ve etkin katılım olmazsa sosyalizm de olamaz. Sosyalizmi objektif iktisadi yasaların cansız, heyecansız, demir gibi soğuk kör akışı gibi gösteren anlayış, kendiliğindenciliğin bu alandaki ortaya çıkış biçimidir. Sovyet ortodoksisi, böylece, halk kitlelerine sosyalizmde objektif yasaların soğuk akışına karşı bilinçli çabalardan uzak durmalarını ve kendi işlerine bakmalarını öğütlemektedir.

Üretim ilişkilerini, alt yapıyla bu kadar sıkı bir şekilde özdeş göstermeleri de buradan kaynaklanmaktadır. Aslında üretim ilişkileri, esas olarak altyapının önemli bir unsuru olmakla birlikte, üstyapıya da uzanır. Özü iktisadi yapıda bulunmakla birlikte, hukuki biçimi üstyapıdadır. Ayrıca üstyapının kültürel normları, ideolojisi, bunlara yönlendirdiği insan davranışları vb. özellikle sosyalist toplumda üretim ilişkilerinin belirlenmesinde önemli etkiler yaparlar. Yani sosyalist toplumda üretim ilişkileri salt iktisadi yasalarla değil, aynı zamanda üstyapının oluşumu tarafından da yönlendirilir. Sivil toplumun kısmen üstyapıyı da kapsaması buradan gelir. Bunun görülmemesi ekonomizmin kör iktisadi yasalara tapınan tutumuna yol açacaktır.

Üretim İlişkileri, Hukuki Biçimlerle Özdeş midir?

Hukuki kuruntuculuk içinde bulunan Sovyet ideologları, hukuki biçimlerle fiili üretim ilişkilerini sık sık birbirine karıştırmaktadırlar. Bu teorisyenler, mülkiyet biçimi ile fiili üretim ilişkileri arasındaki ilişkiyi tersine çevirerek *mülkiyet biçiminin, üretim ilişkilerinin temeli olduğunu* iddia etmektedirler :

«Gerçekte, üretim araçları üzerindeki mülkiyet biçimi

mi, her türlü toplumdaki bütün ekonomik ilişkilerin temelini oluşturur.»⁶

Yine bir tersine çevirmeyle üretici güçleri tek başına öz, üretim ilişkilerini *biçim* olarak göstermektedirler :

«Üretici güçler maddi üretimin içeriği, üretim ilişkileri ise maddi üretimin biçimidir.»⁷

Bu yanlış saptamalardan yola çıkarak yine yanlış bir sonuca varmakta ve şöyle demektedirler:

«Üretim ilişkilerinin karakterini belirleyen üretim araçlarının mülkiyet biçimidir. Özel mülkiyet söz konusuysa, üretim ilişkileri de zorunlu olarak eşitsiz ilişkiler, sömürü ilişkileri olacaktır; tersine, sosyal mülkiyet söz konusuysa, eşitlik ve kardeşlik ilişkileri söz konusu olacaktır.»⁸

Böylece mülkiyet biçiminin değişmesiyle üretim ilişkilerinin otomatikman değiştiği ve sosyalizmin kesin bir şekilde kurulduğu iddia edilmektedir. Bu anlayıştır ki. Sovyet yazarlarını, «geçiş dönemi» konusunda da hatalı sonuçlara götürmüş ve bu dönemin yalnızca üretim araçlarının mülkiyet biçiminin değiştirilmesiyle kısıtlı olduğunu ileri sürmelerine neden olmuştur :

«Kapitalizmden sosyalizme geçiş, politik iktidarın emekçi halk tarafından ele alınmasıyla başlayan ve sosyalizmin kurulmasıyla sona eren bir tarihsel aşamayı oluşturur... Sosyalist yeniden -kuruculuk yoluna ilk kez geçen SSCB'de, geçiş dönemi 1917 Ekim'de başladı ve 1930'ların ortalarına dek sürdü. SSCB'nin 1936 Anayasası, sosyalizmin utkusuna meşru bir güç sağladı.»⁹

6. Boguslavski - Karpuşin - Rakitov - Çertikin - Ezrin, **Diyalektik ve Tarihsel Materyalizmin Alfabeti**, Çev: Şiar Yağın, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1977, s. 243.

7. Aynı yerde, s. 246. Aynı fikri V. Afanasiev de dile getirmektedir, s. 62.

8. M.B. Ajam-J. İbarrola - N. Pasaquarelli, **Marksist Ekonomi Sözlüğü**, Çev: B. Aren, İ. Yaşar, Sosyal Yayınları, 1977, s. 575.

9. V. Neznanov, **Tarihin Mantığı**, s. 17-18.

Biz bu görüşlerin baştan aşağı yanlış olduğu kanısındayız. Üretim araçları üzerindeki mülkiyet biçimi ekonomik ilişkilerin temelini oluşturmaz; ekonomik ilişkiler mülkiyet biçimlerinin temelini oluştururlar. Üretici güçler üretimin içeriği ve üretim ilişkileri de biçimi değildir; Üretici güçler ve üretim ilişkileri birlikte üretimin içeriği ve temeli, mülkiyet biçimi ise ismi üstünde biçimdir. Üretim ilişkilerinin karakterini belirleyen üretim araçlarının mülkiyet biçimi değildir; üretim araçlarının mülkiyet biçiminin içeriğini belirleyen üretim ilişkileridir. Kapitalizmden sosyalizme «geçiş» yalnızca iktidarın alınmasından, «sosyalizmin kurulması» olarak ilan edilen, üretim araçlarının esas olarak kamu mülkiyeti haline getirildiği zamana kadar olan aşama değildir; böyle bir aşama olmakla birlikte, geçiş dönemi çok daha geniştir. İktidarın alındığı andan, sınıfsız toplum eşğine varıncaya kadar olan uzun bir dönemi kapsar. Bu anlamda sosyalizmin kendisi bir geçiş dönemidir. Bunları biraz açalım.

Hata, öncelikle, mülkiyet biçimi ile, hukuki biçimlerle, fiili ilişkiler arasında bir fark görülmemesinden kaynaklanıyor. Bu ikisi birbirine karıştırılıyor ve daha da ileri gidilerek hukuki biçimlerin üretim ilişkilerini belirlediği ya da onun temeli olduğu ileri sürülüyor. Öz-biçim ilişkisi tersine çevriliyor. Oysa öz-biçim ilişkisi açısından ele alınacak olursa, mülkiyet biçimi yalnızca biçimden ibarettir. Onun özü, temeli üretim ilişkileridir. Öz biçimi belirler. Yani gerçek ve fiili ilişkiler mülkiyet biçiminin içeriğini belirler. Bu nedenledir ki, mülkiyet biçiminin kollektif görünümüne rağmen, üretim ilişkileri fiili olarak sömürüye dayanıyorsa biçim de öze ayak uydurur, sömürüye hizmet eder. Bugün Sovyetler Birliği'nde üretim ilişkileri, temelde küçük bir azınlığın özel mülkiyeti biçiminde tecelli ettiği için kollektif biçimler de bu öze ayak uydurmakta ve gerçeklikteki özel mülkiyeti saklamaktan başka bir iş görmemektedir.

Sovyet ideologları, Sovyetler Birliği'nde ve diğer Do-

ğu Avrupa ülkelerinde, madem ki, üretim araçları devletleştirilmiştir, tarımda kollektif mülkiyet biçimi egemen kılınmıştır, o halde sosyalizmin kurulduğundan ve hatta kesin bir zafer kazandığından kuşku duyulamaz demektelerler. Mülkiyet biçimi «toplumsal» olduğuna göre, üretim ilişkileri de kaçınılmaz olarak 'sosyalisttir' hazır yanıtını vermektedirler. Ama gerçek böyle değildir. Bir toplumun gerçek özünü öğrenmek için, hukuki görüntülere değil, temeldeki iktisadi ilişkilere bakmak gerekir. Bunu yapmadığımız zaman Osmanlı imparatorluğunda toprağın, merkezi ve yerel derebeylerine değil, «Allah»a ait olduğuna inanmamız işten bile değildir.

Hiçbir toplumsal yapıda hukuki biçimler belirleyici olamaz. Sosyalist toplumda ise hiç olamaz. Çünkü sosyalist devrim, burjuva devrimlerinden çok daha köklü bir toplumsal ve iktisadi dönüştürme içeriğine sahiptir. Burjuva devrimlerinden farklı olarak, sosyalist devrimlerde iktidarın ele geçirilmesinin devrimin sonu değil, başlangıcı olması da buradan kaynaklanmaktadır. -Oysa Sovyet ideologlarına kalsa, devrimi üç-beş yılda sonuçlandıracaklardır-. Burjuva devrimi, iktidarın ele geçirilmesinden sonra, mülkiyet sisteminin temelde zaten önceden gelişmiş kapitalist üretim ilişkilerine uyumlu hale getirilmesiyle esas olarak son bulur. Bu yüzden burjuva devriminin toplumsal yanı nispeten daha zayıf, siyasal ve hukuki yanı nispeten daha güçlüdür.

Sosyalist devrim ise, iktidarın ele geçirilmesinden sonra ileri mülkiyet biçiminin kurulmasıyla başlar -Sovyet ideologları bu başlangıca sosyalizmin «kurulması» demekte, yani aynı zamanda bir son olarak görmektedirler-. Mülkiyet biçiminin değiştirilmesinden sonra, geri üretici güçler tarafından geriye çekilen üretim ilişkilerinin, mülkiyet biçimine uygun hale getirilmesi mücadelesi ön plana geçer. Bu aynı zamanda toplumsal dönüşümün ve devrimin ön plana geçmesi demektir.

Burada burjuva devriminin tersi bir durum söz ko-

nusudur. Burjuva devriminde geri hukuki biçimin fiilen ilerlemiş ilişkilere uydurulması ön plandaydı. Bu yüzden hukuki plandaki değişiklikler ilk planda daha büyük önem taşıyordu. Sosyalist devrimde ise, mülkiyet biçiminin değiştirilmesinden sonra -ki bu sosyalist devrimin esasını oluşturmaz- geri fiili üretim ilişkilerinin ileri mülkiyet biçimine uydurulması mücadelesi ön plana geçer ki, bu, hukuki biçimlerin ötesinde devasa bir toplumsal dönüştürmecilik sorunudur.

Bu bakış aynı zamanda bize, sosyalizmin kurucusu sınıfın, burjuvazinin tersine, neden kendi devrimini yaptıktan sonra çelişmenin gerici yanını oluşturmadığını, statükoculaşmadığını, kendi devriminden sonra bile varolan ilişkileri değiştirmeye ve dönüştürmeye çalışan ilerici bir konumda olduğunu, hâlâ bir bakıma muhalefeteymiş gibi davrandığını ve neden yeni bürokrasinin varolan sosyalist lafızların bekçisi rolüne bürünerek «sosyalist» statükoyu korumaya çalıştıklarını da açıklar.

İktidarın ele geçirilmesinden sonra, mülkiyet biçiminin değiştirilmesi mücadelesi elbette son derece önemli ve o anda tayin edici bir adımdır. Ama ortodoks bürokratizmin bu aşamaya bambaşka anlamlar yüklemesi ve adeta sosyalizmin tamamlanması olarak göstermesi sorunu saptırmaktadır. Oysa gerçekte, bu adım sosyalizmin tamamlanması değil, başlangıcıdır.

Sosyalizmin kuruluşu çok uzun bir tarihi dönemi kapsar. Bu yalnızca ileri mülkiyet sisteminin kurulması değil, aynı zamanda bu mülkiyet sistemi ile temeldeki üretim ilişkileri arasındaki uyumu da sağlama mücadelesidir ki, bu çok uzun ve çetin bir mücadeledir, bir çırpıda sonuçlandırmak mümkün değildir. Bu uyum elbette hiçbir zaman tam anlamıyla kurulamayacaktır. En elverişli dönemlerde bile mülkiyet sistemi ile temeldeki üretim ilişkileri, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasında uyumsuzluklar olacaktır. Ama önemli olan, bu yolda ilerleyip ilerlememek sorunudur.

Sosyalizmin kuruluşu dönemi bu mücadelenin verildiği dönemin bütününe kapsar. Sosyalizm altında bu uyum esas olarak kurulduğu zaman, sosyalist sistemin kuruluşunun tamamlandığından söz edebiliriz ki, böyle bir durum da zaten artık sosyalist sistemin eskiyip yerini sınıfsız topluma bırakmaya başladığı bir duruma eşdüſer.

Ancak bu bakış bizi doğru bir geçiſ dönemi anlayışına götürebilir. Geçiſ dönemi, Sovyet yazarlarının belirttiikleri gibi iktidarın alındığı andan mülkiyet biçiminin değiştirilmesine, yani kamu mülkiyetinin kurulduğu ana kadar geçen kısa dönem değildir. Bu, sadece kuruluşun baſlangıcıdır. Esas geçiſ, sınıfsız toplumun eſiğine kadar sürecektir. Bu uzun evrenin de geçiſ evresi olarak görölmesinin nedeni, sınıf çeliſmelerini ve «geri dönüſ» ihtimallerini barındırması ve doğum lekelerini henüz güçlü bir ſekilde barındırıyor olmasıdır. Bu uzun evre, özellikle geri ve tek tek ölkelerde çalkantılı mücadeleleri içerecektir.

Kapitalizmden sosyalizme geçiſ kısa evresi ile -iktidarın alınmasından kamulaſtırmalara kadar olan evre- sosyalist uzun geçiſ evresi arasındaki en önemli fark, birincisinde mücadelenin proletarya ile eski sınıf kalıntıları arasında, ikincisinde ise, toplumun geriliğinden ve hazır iliſkilerden beslenerek gelişme eğilimi gösteren yeni sınıfın rüſeymi durumundaki bürokrasi eğilimleri ile proletarya arasında cereyan etmesidir. Birinci evrede eski sınıflar mülkiyetlerinin ellerinden alınmasına karşı mücadele ederler. Bu evrede mücadele hukuki mülkiyet biçimlerinin yerleſtirilmesi içindir. İkinci evrede, yeni sınıf rüſeymi durumundaki bürokrasi eğilimleri, hukuki mülkiyet biçimlerinin içini bürokrat iliſkileri çağrıſtıran iliſkilerle doldurmaya çalışır. Bu evrede mücadele, hukuki mülkiyet biçimlerinin özünün, gerçek temellükün, kimin çıkarları yönünde geliştirileceğı noktasındadır. Birinci evrede, hukuki biçimlerin yerleſtiril-

mesi proletarya açısından son derece önemliyken, ikinci evrede bununla yetinemez. Tersine burada ağırlık, gerçek üretim ilişkilerinin ilerletilmesi noktasına kaymıştır.

Sovyet yazarları, birinci evrede sınıf mücadelesini, çelişmeleri kabul etmektedirler. Ancak ikinci evreye gelindiğinde sınıfların ve sınıf mücadelesinin kalmadığını, çelişmelerin kalmadığını, tam uyumun sağlandığını söylemektedirler. Neden acaba? Çünkü birinci evrede, eski sınıfların yıkılması, yeni bürokrasinin de çıkarınadır. Bu yüzden o evredeki mücadeleyi olumlu bulmaktadır. Ama ikinci evrede, mücadele doğrudan doğruya emekçilerle bürokrasi arasında cereyan etmektedir. Bu evrede çelişmelerin ve sınıf mücadelesinin kabul edilmesi bürokrasinin kendi bindiği dalı kesmesi olurdu.

Sosyalist toplum önce siyasi ve hukuki planda «kurulur». Bu, henüz üstyapıda kısmen «kurulmuş» bir sosyalizmdir. Bundan sonra sorun, altyapıda üretim ilişkilerinin esasını dönüştürmektir ki, güçlük bu noktada başlamaktadır.

Siyasal iktidar ve hukuksal biçim henüz bir başlangıç, bir biçimdir. Esas temel oluşmamıştır. Ayağını basması gereken zemin yumuşaktır. Hukuki biçim, sosyalizmin kurulması açısından ilk adım olarak gerekli ve zorunludur, ancak yeterli değildir. Rejimin daha sonraki ve uzun vadeli niteliği açısından belirleyici olan nokta, toplumdaki gerçek üretim ilişkilerinin dönüştürülmesi ölçüsüdür ve bu, devletin sınıf niteliği üzerinde belirleyici bir etki yapar. Üreticilerin üretim araçları ve ürünleri üzerindeki egemenlik ölçüsü, sosyalizmin de gerçekleşme ölçüsünü oluşturur.

Sosyalist üretim ilişkileri, geri üretici güçlere rağmen kısmen kurulabilir. Bu geri temel içinde varolan ileri öğeler, sosyalist iktidarın varlığı, uluslararası koşullar vb. kısmi bir temelin varlığına işaret eder. Bu kısmi temel aynı zamanda uyumsuzluk anlamına gelir. Bu

uyumsuzluk, bir yandan ileri üretim ilişkilerinin geri üretici güçleri ileri çekmesiyle, diğer yandan geri üretici güçlerin ileri üretim ilişkilerini geriye çekmesiyle bir denge durumuna gelir. Denge durumu geçicidir. Ya sosyalist iktidarın çabasıyla üretimin ilişkileri yeniden ileri çekilecek ve geri üretici güçlerle yeniden bir çekişme ve çatışma başlayacaktır ya da gerileyen ve yozlaşan üretim ilişkilerinin statikleşmesine rağmen evrimsel ilerlemesini sürdüren üretici güçler, bu kez, geri üretim ilişkileriyle çatışmaya girecektir. O zaman da yeni bir devrimin yolu açılmış olacaktır.

Soruna böyle baktığımız zaman, sosyalist toplumda, söylendiği gibi bir uyum yasasının değil, uyumsuzluk yasasının yürürlükte olduğunu söyleyebiliriz. Bu uyumsuzluk ve çelişmeler hem sosyalist toplumun ilerleme dinamiğini oluşturur, hem de «geri dönüş»ün tohumunu içinde taşır.

Sosyalist Toplumda Temel ve Baş Çelişme

Sosyalist toplum da, kendinden önceki toplumlar gibi, üretici güçlerle üretim ilişkilerinin, altyapı ile üstyapının uyumsuzluğundan kaynaklanan çelişmelere sahip olduğu için, sonuçta sınıf çelişmelerinde yansımaları bulan bu çelişmeler yumağının tahlil edilmesi gerekmektedir.

Sosyalist toplumun da bir temel çelişmesi ve belli aşamalarının baş çelişmesi vardır. Dünyamızın somutunda bugüne kadar gerçekleşmiş sosyalist toplumların *temel çelişmesi* -ki bunların hepsi görece geri ülkelerdir- *mülkiyetin hukuki biçimleriyle üretim ilişkilerinin esasını meydana getiren gerçek temellük arasındaki çelişmedir*. Bu çelişme, ülke içindeki üretici güçlerin düzeyi ve üretim ilişkilerinin dönüştürülme derecesi tarafından belirlenir. Ülke içindeki üretici güçler ne kadar geriyse ve fiili dönüştürmede ne ölçüde başarısız kalınmışsa bu

çelişme kendini o kadar net bir şekilde ortaya koyar. Bu çelişme, yeni gelişen üretim ilişkilerine karşı direnen *bürokratik eğilimlerle sosyalist dönüşüme sırt veren güçler* arasındaki mücadelede, bürokratlaşmanın yeni bir sınıf düzeyine tırmandığı koşullarda *işçi sınıfı* ile *bürokrasi* arasındaki sınıfsal çelişmede ifadesini bulur.

Sosyalizm koşullarında mülkiyet biçimi ile temeldeki fiili üretim ilişkileri arasındaki çelişme şiddetlenir. Başlangıçta, mülkiyet biçimindeki değişiklikler dolayısıyla üstyapı ileri yanı, eski toplumu güçlü bir şekilde barındıran altyapı geri yanı oluşturur. Ama aynı zamanda ve giderek, işçi sınıfı üstyapının ileriliğinden yararlanarak altyapıyı dönüştürme mücadelesi verdiği, bürokratik eğilimler de üstyapının hukuki biçimleriyle yetinmek istediği için altyapının değişimi gelişmeci yanı, üstyapının hukuksallığı tutucu yanı oluşturur.

İşçi sınıfı temeldeki üretim ilişkilerini mülkiyet biçimi ile uyumlu hale getirmeye, en azından ona yakın bir hale getirmeye çalışır. Bürokrat eğilimler ise, ileri mülkiyet biçiminin içini, sivil toplumda öteden beri var olan geri üretim ilişkileri ile doldurmaya, geri üretici güçlerin yol açtığı meta üretiminden yararlanarak bürokratik sistemin rüşeymi durumundaki ilişkilerle doldurmaya çalışır. İşçi sınıfı çelişmeyi, geri üretim ilişkilerini ileri mülkiyet biçimine uygun hale getirerek, bürokratik eğilimler ise, ileri mülkiyet biçimini özünde geri üretim ilişkilerine uygun hale getirerek çözmeye çalışır.

Bu bakımdan, sosyalist toplumdaki temel çelişmeyi, ileri üretim ilişkileriyle geri üretici güçler arasındaki çelişmeden kaynaklanan, «halkın hızlı ekonomik ve kültürel gelişme isteği ile ekonominin ve kültürün halkın ihtiyaçlarının gerisinde kalan mevcut durumu arasındaki çelişme» olarak koymak¹⁰ hatalıdır. Çünkü üretim

10. ÇKP 11. Merkez Komitesinin 6. Genel Kurul Kararı (27 Haziran 1981), Nakleden, Işık Demiröz, *Saçak*, Sayı: 20, 1985, s. 43.

ilişkilerinin esasını ve özünü oluşturan gerçek temellük hiçbir zaman üretici güçler düzeyinin çok ilerisinde olamaz.

Gerçek buyken, ileri üretim ilişkilerinden söz edilmesi, hukuki biçimlerle gerçek temellükün birbirine karıştırıldığını göstermektedir. Öte yandan, sorun böyle konduğu zaman, bütün çaba ileri -dolayısıyla fazla ileri olduğu için daha fazla ilerletilmesi gereksiz bulunacak olan- üretim ilişkileri ile geri üretici güçlerin arasını kapatmak üzere sadece ve sadece üretici güçlerin geliştirilmesi noktasında toplanır.

Oysa gerçekte durum tam tersidir. Hukuki mülkiyet biçimleri ileridir ama, üretici güçler düzeyi tarafından geriye çekilen temeldeki fiili üretim ilişkileri sürekli gerilemekte ve eğer olurlarına bırakılırsa hukuki biçimlerle gerçek temellükün arası sürekli açılmaktadır. Bu durum giderek hukuki biçimleri de bir kabuk ve hatta gelişmenin önünde yeni bir engel durumuna getirmektedir. Böylece üretici güçlerin gelişmesinin önüne bir engel daha çıkarılmış olmaktadır.

Yani başlangıçta üretici güçlerin gelişmesinin önünü açan hukuki biçimler, temeldeki üretim ilişkileriyle birleşemedikleri zaman üretici güçlerin gelişmesini de engelleyen bir ögeye dönüşmektedirler. Öyleyse üretici güçlerin gerçekten sağlıklı bir ilerlemesinden yana olan tutum, üretici güçlerin önünün gerçekten açılmasını sağlayacak olan, mülkiyet biçimi ile temeldeki üretim ilişkilerini mümkün olduğunca uyumlu hale getirme çabasını onaylamak zorundadır. Üretici güçlerin ilerletilmesinde de tutulacak halka gerçekte budur. Temeldeki üretim ilişkilerinin mülkiyet biçimine doğru ilerlemesi, yaklaşması, üretici güçlerin önündeki geri üretim ilişkileri engelini aralayacak ve ilerletecek, üretici güçlerin bu açılan gedikten ilerlemesi ise temeldeki üretim ilişkilerini mülkiyet biçimine biraz daha yaklaştıracaktır. Aralarında böyle bir diyalektik ilişki vardır. Ama öncelik, te-

meldeki üretim ilişkilerindedir. Üretim ilişkilerini geliştirmek için üretici güçlerin geliştirilmesinden çok, üretici güçlerin geliştirilmesi için üretim ilişkilerini geliştirmeye ağırlık vermek, sorunun anahtarıdır.

Sorun, geri üretici güçler mi üretim ilişkilerini ve mülkiyet biçimini kendine uyduracak, yoksa ileri mülkiyet biçimi mi üretici güçleri ve üretim ilişkilerini kendine uyduracak sorundur ki, burada emekçiler, ileri mülkiyet biçimine ve siyasi iktidara dayanmak gibi bir avantaja, geri üretici güçler ve fiili temellük temelini henüz değiştirememiş olmak gibi bir dezavantaja sahiptir.

Ekonomist yorumcular, hem avantajı hem de dezavantajı abartmışlar, bu yüzden mülkiyet biçiminin herşey olduğunu ileri sürerken, üretici güçlerin geliştirilmesinin de olumsuzluktan kurtulmanın başlıca biçimi olduğunu söylemişlerdir. Böylece bu abartma ortamında kilit sorun olan üretim ilişkilerini geliştirmeyi tamamen bir kenara atmışlardır. Oysa eğer bu halka kavranmış olsaydı, hem avantaj pekiştirilmiş, hem de dezavantaj giderek avantaj haline getirilmiş olacaktı.

Bu tespitler ve dolayısıyla sosyalist toplumda uzun bir tarihi dönem boyunca temel görevin sosyalist üretim ilişkilerinin inşası olduğu yönündeki görüşler, sosyalizm altında ekonomik inşanın ve üretici güçlerin ilerletilmesi mücadelesinin hiçbir aşamada, belli dönemlerde ön plana çıkmayacağı şeklinde anlaşılmamalıdır. Üretici güçler teorisinin, üretici güçlerin geliştirilmesini stratejik olarak esas alan tutumuyla, sosyalist inşanın belli aşamalarında ağırlığı ekonomik inşaya ve üretici güçlerin geliştirilmesine verme tutumu birbirine karıştırılmamalıdır. Bu, sosyalist toplumda *temel* çelişme ile *baş* çelişme arasında ayrım yapma sorundur.

Baş çelişme, belli bir anda, siyasi, ideolojik vb. alanda olabileceği gibi, ekonomik alanda da olabilir. Yani toplumun temel çelişmesi, hukuki biçimle gerçek temel-

l k, sınıfsal planda proletarya ile bürokratik eğilimler arasında olmaya devam eder ve dolayısıyla temel görev üretim ilişkilerinin ilerletilmesi ve mülkiyet biçiminin yozlaşmasına karşı mücadele olurken, baş çelişme pekâlâ geri üretici güçlerle ileri hukuki biçim arasında olabilir ve bu da bir dönem için üretici güçlerin geliştirilmesine ağırlık vermeyi gerektirebilir. Ama bu ancak, doğru bir temel çelişme ve dolayısıyla sosyalist toplumda doğru bir sınıf mücadelesi ve inşa anlayışına sahip olunduğu zaman gerçekten sosyalizme hizmet edecek biçimde yapılabilir. Eğer temel perspektif kaybolursa, üretici güçlerin geliştirilmesi ve ekonomik inşa herşey haline gelir ve (Rusya'da olduğu gibi) sosyalizmin inşası, üretim ilişkilerinin geliştirilmesi vb. görevler, ne pahasına olursa olsun «gelişme» programlarına kurban edilir. Onun aleti haline getirilir. Halbuki tersi olmalıdır. Üretici güçlerin geliştirilmesi, sosyalizmin inşasının aleti haline getirilmelidir.

Yeni sınıfın r şeymini oluşturan bürokratik eğilimlerle sosyalizm güçleri arasındaki mücadele, bütün sosyalizm tarihi boyunca temeldir. Henüz kimin kazanacağı belli değildir. Hiçbir siyasi olay ya da ekonomik gelişme programı bu temel mücadeleyi ortadan kaldırmaz. Çeşitli güncel gelişmeler bu mücadeleyi şiddetlendirir ya da hafifletir, ama toplumun temel sürecini bu mücadele belirleyecektir. Üstelik bu temel mücadelenin doğru bir şekilde kavranması ve ona uygun davranılması, sanıldığının ve söylendiğinin tersine, sosyalist toplumda sınıf mücadelesini şiddetlendirmek yerine daha barışçı bir hale getirecektir. Sınıf mücadelesinin gereklerinin kavranmadığı, ya da örtbas edildiği yerde sınıf mücadelesi çok daha şiddetli olmaktadır.

Temel çelişme bütün bir sosyalizm dönemini belirlerken, baş çelişme, toplumun içine girdiği ara süreçleri belirler.

Temel ve baş çelişme arasındaki bu ilişkinin doğru

bir şekilde kavranmaması bir çok karışıklığa yol açmakta ve «sınıf mücadelesi artık toplumumuzun baş çelişmesi değildir.» türünden hem kavramsal, hem içeriğe ilişkin hatalı değerlendirmeler yapılabilmektedir.

Mao'nun sözünü ettiği baş çelişme, bizim kullandığımız temel çelişme anlamındadır. Bu nedenle, sosyalist toplum devam ettiği sürece, şu ya da bu sürecin değişmesiyle değişecek türden değildir. Sosyalist toplum tarihi dönemi boyunca sosyalizmle bürokratik eğilimler arasındaki mücadele temel bir çelişme olarak sürüp gidecektir.

Devlet Mülkiyeti, Sosyalizmde En Üst Mülkiyet Biçimi midir?

Ortodoks bürokratizmin hukuki kuruntuculuğunun kendisini en açık olarak ortaya koyduğu doruk noktası, devlet mülkiyetinin sosyalizmle özdeşleştirilmesidir. Devlet «sosyalizmi»nin tarihteki temsilcisi olarak Lassalle'dan söz edilir. Lassalle, Bismarck'ın devletinin yardımıyla sosyalizme doğru ilerlenebileceğini düşünmüş ve bu nedenle Marks tarafından şiddetle eleştirilmişti.

Günümüzdeki devlet «sosyalizmi»nin temsilcileri Sovyet yöneticileri ve onların ortodoks bürokratizmi kavramlaştıran ideologlarıdır. Bunlar, Lassalle'dan farklı olarak, kendilerinin ele geçirdikleri devlet aracılığıyla sosyalizmi kurabileceklerini söylemektedirler. Aslında özde bir değişiklik yoktur. Çünkü her iki devlet «sosyalizmi» de toplumun değil, devletin kuruculuğuna bel bağlamaktadır. Kaldı ki, Sovyet teorisyenleri «kapitalist olmayan yol» vb. tezlerini ortaya atarak geri ülkelerde, doğrudan milli burjuva iktidarları altında sosyalizme geçilebileceğini de ileri sürmüşlerdir.

11. Hua Gua Feng, Bugünkü Çin Hangi Yolu İzliyor, içinde, Aydınlık Yayınları, 1980, s. 39.

Ortodoks bürokratizmin devlet «sosyalizmi»ni şu satırlar çok iyi ortaya koymaktadır :

«Sosyalizmin yengisinden sonra devlet... kuruluşun başlıca aleti haline gelir.»¹²

«Sosyalizmin tüm nesnel olanaklarının ve tüm avantajlarının gerçek haline dönüşmesi ancak devletin örgütlenme ve ekonomik yönetme konusundaki çalışması sayesinde.»¹³

Ortodoks bürokratizme göre, sosyalizmin kurulması ve sömürünün kalkması, «toplumsallaştırma» diye ifade ettikleri devletleştirmeden başka bir şey değildir :

«Sovyet iktidarı, üretim ilişkileri ile üretici güçlerin niteliği arasındaki zorunlu uygunluk ekonomik yasasından güç alarak üretim araçlarını toplumsallaştırmıştır, onları bütün halkın mülkiyeti haline sokmuştur, bunu yapmakla sömürü sistemini ortadan kaldırmış ve sosyalist üretim biçimlerini yaratmıştır.»¹⁴

«Kamusal mülkiyetin ortaya çıkması, düşman, uzlaşmaz sınıflara bölünmüş olan toplumun temelini çöktür.»¹⁵

Onlara göre sosyalizmde devlet mülkiyeti, en başta gelen temel mülkiyet biçimidir. Devlet mülkiyeti demek otomatikman bütün halkın mülkiyeti demektir, aralarında hiçbir fark yoktur. Zaten devlet toplumu temsil etmektedir :

«Sosyalist rejimde ulusal mülkiyet, devlet mülkiyetidir, çünkü üretim araçlarını elinde bulunduran toplum, bu aşamada devlet tarafından temsil edilir. Devlet tüm toplumsal üretimi, toplum adına, tek bir süreç gibi yönetir... Sosyalist rejimde, insanların toplumun evrimini bilinçli olarak yönlendirdiği söylendiğinde, bundan anlaşılacak şey, onların bunu, sosyalist ekonominin yönetici

12. G.P. Solus, s. 56.

13. Kuzinen, IV, s. 118.

14. Stalin, Son Yazılar, s. 66.

15. V. Neznanov, s. 16.

ve örgütleyicisi rolü oynayan parti ve devletin aracılığıyla yaptığıdır.»¹⁶

Sorun Sovyetler Birliği somutunda incelendiğinde, yine aynı sonuca varmaktadırlar. Sovyetler Birliği'nde ekonominin sosyalist dönüşümünün tamamlanması demek, devletleşmenin tamamlanması demektir :

«SSCB'de 30 yıllarının ortalarına doğru, ekonominin sosyalist dönüşümü ana hatlarıyla tamamlanmıştı. 1937'ye doğru ülkenin üretim fonlarının % 98.7'si toplumsal mülkiyetti, yani sosyalist devlete ya da kolhoza ve kooperatiflere aitti.»¹⁷

Sovyet teorisyenlerine göre, sosyalizmde devlet mülkiyeti gittikçe yayılacak ve büyüyecektir :

«Devlet mülkiyeti, üretimin merkezileşmesinin gittikçe gelişmesi ve çalışmanın toplumsallaşması, uzmanlaşması ile güçlenecektir.»¹⁸

Ortodoks bürokratizmin teorisyenlerine göre devlet mülkiyetinin yaygınlığı ve gittikçe yaygınlaşması ile üretici güçlerin ileriliği arasında doğru bir orantı vardır. Üretici güçler ne kadar gelişmişse devlet mülkiyeti de o kadar yaygın olacaktır.

Sosyalist toplumun inşasında ilk adımın siyasi iktidarın ele geçirilmesi olduğu, ekonomik ve toplumsal kuruculukta olsun, ideolojik hegemonyanın yerleştirilmesinde olsun, ancak bundan sonra tayin edici başarılar kazanılabileceği açıktır. Ancak bu noktadan hareket edip, tam zıt bir hataya düşmek, sosyalizmin toplum ve kitleler tarafından değil de, devlet tarafından kurulacağını ileri sürmek, tam da kendi bürokratik sistemini kurmak için devlet gücünden başka hiçbir dayanağı olmayan, sosyalizmi devlet «sosyalizmi» derekesine düşüren ortodoks bürokratizmin teorisidir.

16. Kuzinen, IV, s. 115.

17. Aynı yerde, s. 108, Bu görüş bütün Sovyet teorisyenlerinin kitaplarında aşağı yukarı aynen tekrarlanmaktadır. Örneğin V. Afanasiev, s. 59.

18. V. Afanasiev, s. 73.

Devletin, elbette, gerçek anlamda reaksiyoner eylemlerin bastırılmasında, sosyalist inşa mücadelesinin gözetilmesinde, toplumun dış saldırılara karşı korunmasında, üretim araçlarının zor alımının gerçekleştirilmesinde önemli bir rolü olacaktır. Ama bunlar başkadır, sosyalist inşanın başlıca aleti olduğunu, toplumun bir-
cık temsilcisi olduğunu vb. söylemek başkadır. Hele devletle emekçi kitlelerini bütünüyle özdeşleyerek, devletin yaptığı her şeyin emekçilerin çıkarına olduğunu söylemek büsbütün indirgemeci, metafizik bir anlayıştır. Devlet emekçilerin devletidir, ama bu kısmen böyledir. Aynı zamanda devlet, bürokratik çarpıklıkları ve toplumdaki burjuva ilişkileri yansıtan yönüyle henüz emekçilerin devleti olmaktan uzaktır. Bu çelişik bir yapıdır ve sosyalist dönemin uyumsuzluklarından biri de budur. Bu yüzden ki, sosyalizmde emekçiler hem devlet içinde örgütlenmekte ve onu aşağıdan yukarı fethetme mücadelesi vermekte, hem de onun olumsuzluklarına karşı bağımsız örgütlenme ihtiyacı duymaktadırlar.

Devletin emekçilere yabancı olan yanı, uzun vadede devletin fethiyle giderilebilecektir, ama kısa vadede ve bu gerçekleşmediği sürece emekçilerin devletten ayrı bir örgütlenmeye ve öz savunmaya ihtiyaçları olduğu açıktır. Ayrıca bu bağımsızlık ve yapay bir şekilde özdeşleşmeme tutumu, emekçilerin devleti gerçekten fethetmeleri için onlara olanak sağlayacaktır.

Devlet, yalnızca zoru ve hukuksal biçimi sağlar. ama gerçek sosyalist ilişkileri kuracak olan toplumdur. kitlelerdir. Kamulaştırma mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmesidir ama otomatikman toplumun mülklenmesi olmayabilir. Bunun fiilen gerçekleşmesi için sivil toplumdaki gerçek ilişkilerin uzun bir süreç içinde nşasına girilmelidir ki, bu da ancak sivil toplumun dönüştürülmesinde en büyük menfaati olan sınıflar ve kesimler tarafından yapılabilir. Kuruculuğu devletin ellerine bırakmak, sivil toplumun yine kendi içindeki özgüçleri tara-

findan dönüştürülmesi demek olan sosyalizmden uzaklaşmak ve bürokrat sisteme yönelmek demektir.

Devlet mülkiyetinin toplumsal mülkiyetle özdeş olduğu yanılığısı teorinin dogmatikçe yorumlanmasından ileri gelmektedir. Marks ve Engels, toplumsal mülkiyetin devlet mülkiyeti biçiminde gerçekleşeceğini söylemişlerdi. Ancak onlar, sosyalizmin, Avrupa çapında, dünyanın en ileri ülkelerinde, toptan gerçekleşeceğini düşünüyorlardı.

Dünyanın en ileri üretici güçlerinin ele geçirildiği koşullarda devlet mülkiyeti ile toplumsal mülkiyet arasında bir ayırım görmemeleri doğaldı. Çünkü bu koşullarda devletin kısa bir süre içinde bir yarı-devlet haline gelmesi ve hızla sahneden çekilmeye başlaması kaçınılmaz olacaktı. Hatta zorlım işleminde bulunan devletin, toplum yararına bu ilk eyleminin, aynı zamanda onun son bağımsız eylemi olacağı düşünülüyordu. Üretim araçlarının kapitalistlerden alınmasıyla, yani toplumsallaşmayla birlikte meta üretimi de bitecek ve emekçilerin ürünlerine yabancılaşmalarının koşulları ortadan kalkmış olacaktı. Ayrıca meta üretiminin baskısından kurtulmuş emekçilerin, siyasi olarak fethettikleri devleti, toplumsal olarak ve bütünüyle fethetmeleri kısa sürede mümkün olabilecekti. Bu koşullarda devletin toplumla olan çatışması da ortadan kalkacak ve devlet mülkiyeti toplumsal mülkiyetle özdeş olacaktı ki, zaten bu andan itibaren devletin varlığı da gereksizleşmeye başlayacak ve hızla sönüşe gidecekti.

Görüldüğü gibi, Marks'ın ve Engels'in tasarımlarında, aşağı yukarı sınıfsız toplumun eşğine yaklaşmış toplumlarda öngörülen kısa bir geçiş evresi vardır ki, bu evrede devletle toplum, devlet mülkiyeti ile toplumsal mülkiyet arasında uzun boylu ayrımlar yapmaya gerçekten pek gerek yoktur.

Devlet olmayan devlet ve sönüşe giden devlet, üretim araçlarının zorlulımından hemen sonra, meta üre-

timinin yozlaştırıcı ve toplumsal mülkiyeti zedeleyici etkilerinden kurtulmuş toplumların insiyatif kazanmasıyla görevlerini topluma devredecektir. Toplum yararına ilk eylemin (zorolımın) aynı zamanda onun (toplumdan) bağımsız son eylemi olacağı yönündeki tespit de açıkça bu varsayıma dayanmaktadır.

Ancak işler pratikte böyle olmamıştır. İleri ülkelerin çoğunu kapsayacak bir Avrupa devrimi gerçekleşmemiş, bunun yerine sosyalizm, emperyalizmin zayıf halkasında, nispeten geri ülkelerde iktidara gelmiştir.

Üstelik, örneğin Rusya'da bu zayıf halkayı kırarak iktidara gelen sosyalizm, emperyalist kuşatma ve iç savaşla boğuşmak zorunda kalmıştır. Üretici güçlerin düzeyi geridir. Savaş ve iç savaş bu düzeyi daha da geriletmıştır. Emperyalist kuşatma, iktidar zaferinin kazanıldığı bu ülkede sosyalizmi büyük güçlükler içinde bırakmıştır. Bu koşullar, Marks ve Engels'in tasarımlarının tam zıddıdır. Bu durum, devletin, ilk olumlu eyleminden sonra sönüşe gitmesini önlemiştir. Devlet, bırakılm sönüp gitmeyi, dışta savunma, içte iktidarın korunması ve ekonomide oldukça kalıcı yönetim görevleri üstlenmek zorunda kalmıştır.

Burada özellikle tayin edici nokta, yine Marks ve Engels'in tasarımlarının tersine, üretim araçlarının zorolımıyla meta üretiminin yok olmasını sağlayacak ortamın doğmamasıdır. Çünkü kuşatılmış bir ülke söz konusudur ve ülkenin üretici güçleri geridir. Bırakın bu temelde sosyalizmin zaferini hemen sağlamayı, meta üretimini kaldırmayı ve dolayısıyla devleti sönüşe götürmeyi, üretimi canlandırabilmek için meta üretiminin geliştirilmesine (NEP), kitlelerin coşkusunun sönmeye başladığı koşullarda, iş disipliniyi sağlayabilmek için devlet zoruna ihtiyaç duyulmaktadır.

Meta üretimine ihtiyaç duyulan ve devlet otoritesine artan ölçüde başvurulmasına yol açan koşullar, emekçilerin ve toplumun yabancılaşma, emekçilerin ken-

di ürünlerinin denetimini tam olarak sağlayamama durumunun kısmen devam ettiği anlamına gelmektedir. Eğer toplum meta ilişkilerinin baskısından uzunca bir süre kurtulamıyorsa, kendi ürünü üzerinde tam denetime sahip değilse, yabancılaşma ortadan kalkmadıysa. devlet otoritesi işlevini bir bakıma burjuva toplumlarındaki gibi sürdürüyorsa bu, toplumun henüz kendi mülkiyetini, yani toplumsal mülkiyeti tam anlamıyla gerçekleştiremediğinin net işaretidir.

Devlet «iyi niyetle», mülkiyeti topluma aktarmak istese bile, bu tam anlamıyla mümkün olamayacaktır. Toplumun bu kısıtlılığı ve yetersizliği, devleti bütünüyle fethetme yönünde ilerlemesinin ve onu sönüşe götürmesinin de önünde objektif bir engel olarak durmaktadır. İşte bu durum, o somut koşullarda devlet mülkiyetinin tam bir toplumsal mülkiyet olamamasını, devletin sönüşe gidememesini, devlet mülkiyetinin güçlenmesini, uzamasını, hatta kalıcılışmasını, yine bu devlet mülkiyetinin, yozlaşmamış bir devletin elinde olsa bile, eksik bir emekçi mülkiyeti olduğunu göstermektedir.

Marx ve Engels'in tasarımlarındaki devlet mülkiyeti toplumsal mülkiyete ne kadar yakınsa, bu tür toplumlardaki devlet mülkiyeti, toplumsal mülkiyetten o kadar uzaktır.

Geri sosyalist ülkelerde ortaya çıkan devlet mülkiyeti, toplumsal mülkiyetin gerçekleştirilemediği koşulların ürünüdür. Yani Kuzinen'in iddiasının tersine, bu ülkelerdeki devlet mülkiyeti, üretici güçlerin ileriliğinin zorunlu kıldığı bir mülkiyet biçimi değil, üretici güçlerin geriliğinin zorunlu kıldığı bir mülkiyet biçimidir. Toplumun kendi mülkiyetini, üretici güçlerin geriliği dolaısıyla gerçekleştiremediği koşullarda, devletin toplum adına temsilciliği üstlendiği bir durumun ürünüdür. Bu durum, daha sonra ortaya çıkan «geri dönüş» olgusunun döş yatağını oluşturmaktadır.

Burada devlet mülkiyeti, sosyalizmdeki çelişmeleri aynen yansıtmaktadır. Devlet mülkiyeti bir yönüyle, yani kamusal mülkiyet olarak emekçilerin kamusal çapta ve yerel düzeyde katılımını ve denetimini ifade ettiği oranda toplumsal mülkiyettir. Ama aynı zamanda devlet mülkiyeti, diğer yönüyle, yani temsili bir mülkiyet biçimi olarak, emekçilerin yetersizliğini, emekçiler adına bir tür yerine geçmeciliği, meta üretiminin ve toplumdaki diğer kapitalizm kalıntılarının zorunlu sonucu olarak bürokrasinin üreticisi olmayı ve devlet mülkiyetinden yararlanarak palazlanma olanaklarını ifade ettiği ölçüde yarı-burjuva devletin kolektif mülkiyettir.

Burada mücadele, toplumun ve emekçilerin devlet mülkiyetini mümkün olduğunca gerçek anlamda kamusal ve toplumsal mülkiyete dönüştürme çabası ile -ki, bu fiili üretim ilişkilerini dönüştürmekle eşdüşer- bürokrasi eğilimlerinin devlet mülkiyetini emekçilerin kolektif denetiminden çıkartıp kendi tekeline alma çabası arasında geçer.

Bu mücadelede, emekçilerin çıkarı, kamusal mülkiyeti kendilerinin mümkün olduğunca daha rahat denetleyebilecekleri, daha saydam, kendilerine daha yakın bir alana çekmektir. Bürokrasinin menfaati ise, tersine, kamusal mülkiyeti emekçilerden mümkün olduğu kadar uzaklaştırmak, görünmez hale getirmek ve kendi elinin altında bir yerde tutmaktır ki, *devlet mülkiyeti*, devlet ve parti görevlileri içinde palazlanan bürokrasinin, mülkiyeti denetlemesi açısından, emekçilere göre daha büyük avantaj oluşturmaktadır. Bu yüzden, kamusal mülkiyetin emekçilere daha yakın bir alana çekilmesi zorunludur. Devlet mülkiyeti salt biçim olarak bile buna pek uygun gözükmemektedir.

Üretici güçlerin geriliği ve dolayısıyla sosyalist üretim ilişkilerinin sürekli yozlaşması ve geri çekilmesi koşullarında devlet, bir üstyapı kurumu olarak toplumda-

ki gerilemeleri olduğu gibi yansıtacaktır. Sosyalizmin kısmen inşa edildiği ve inşa edilebildiği kadarının da yozlaşma tehdidi altında bulunduğu ve kısmen geri çekildiği ortamda devlet, emekçilerin siyasi iktidarı niteliğini koruyor olsa bile, ileri ilişkilerin devleti olmanın yanısıra geri ilişkilerin de devleti olacaktır. Uzun süre bürokratik çarpıklıkları üzerinde taşıyacaktır.

Bunun yanısıra emekçilerin siyasi egemenliğinin giderek hem tam bir siyasi fetih haline gelebilmesi, hem de toplumsal fetihe dönüşebilmesi için devlete yönelik fetih hareketleri tekrarlanmalıdır. Ancak bu, varolan koşullarda yine de istenen sonucu tam olarak vermez. Çünkü kısıtlı üretim koşullarında emekçilerin boş zamanı yeterli olmayacak ve fetihler ilerleme sağlasa da tam bir süreklilik kazanmayacaktır. Bu nedenle gerek üretim ilişkilerinin kısmi yozlaşması, gerek emekçilerin siyasi ve toplumsal fetih mücadelelerinin sürekliliğinde ortaya çıkacak kesintiler, ortodoks bürokratizmin bütün idealleştirme çabalarına rağmen sosyalist devletin aynı zamanda yarı-burjuva devlet olduğunu ortaya koymaktadır.

O halde bu yeni devletin yarı-burjuva karakteri dikkate alınmamalı mıdır? «Geri dönüş»lerde bürokrasinin daima bu devletin içinden çıktığı ve özellikle elinin altında bulduğu devlet mülkiyetini tekeline aldığı görmezden gelinmeli midir? Emekçilerin yarattığı toplumsal Jeğerlerin ve birikimin devletin elinde bulunması, devleti yöneten temsilcilerin efendiliklerini ilan etmelerini kolaylaştırmaktadır. Siyasi temsilcilikle zaten bir üstünlük ele geçirmiş emekçi temsilcileri, bir de ekonomik üstünlüğe kavuştular mı «hemen havalar takınmaya» başlamaktadırlar.

İyi mi belli bir tarihi dönem için gerekli olan ve «yeni ve özgür toplumsal koşullar içinde yetişmiş bir kuşak, tüm bu devlet hurdasından kurtulacak duruma gelinceye kadar, en zararlı yönlerini budamaktan kendini

alamayacağı bir kötülük» olan bu devlet makinasının başındaki yöneticiler, emekçiler tarafından her bakımdan denetlenmenin yanı sıra böyle büyük bir ekonomik iktidar olanağından yoksun kılınsınlar, daha baştan ellerinin altında önemli bir avantaj ve adeta onları efendilik ilan etmeye kıskırtan büyük ekonomik kaynaklardan uzak tutulsunlar; devletin yaşaması için gerekli kaynaklar ona teslim edildikten sonra toplumsal birikimin geri kalan en önemli kısmı halkın daha direkt olarak denetleyebileceği, daha rahat görünebilir ve saydam, bu «kasa»nın mutemetliğine seçilen kişilerin göreve seçilip görevden alınmalarının daha doğrudan ve kolay olduğu örgütlenmelerin eline verilsin. Böylece toplum bürokrasi karşısında daha güçlü kılınabilsin.

Kamu mülkiyetinin devlet mülkiyeti olarak değil de, emekçilere daha yakın bir örgütlenme içinde gelişmesi, varolan koşullarda daha olumlu bir yönelimi ortaya koymakla birlikte, elbette, yukardan beri sözünü ettiğimiz olumsuzlukları bütünüyle ortadan kaldıracak bir sihirli değnek değildir. Geri dönüşü-önleme mücadelesi çok yönlü ve derinlemesine öğelere sahiptir. Kamusal mülkiyeti, devlet mülkiyetinin dışında gerçekleştirme önerisi¹⁹ bunlardan yalnızca biridir.

Ortodoks bürokratizm, devlet mülkiyetini fetişleştirerek, hukuki kuruntuculuğun doruğuna varmakla kalmıyor, emekçileri amansızca sömürdüğü kendi devletçi mülkiyet düzenini de kutsamış oluyor. Sosyalizm, devlet «sosyalizmi»nin ideolojik hegemonyasından kurtarılmalıdır.

19. Buna benzer bir önerinin geçmişte, Sovyet devriminin hercümerci içinde «İşçi Muhalefeti» tarafından yapıldığını biliyoruz. O günkü koşullarda gerçekleşme şansının olmaması, bu önerinin geleceğin çok önemli bir sorununa değindiği gerçeğini ortadan kaldırmaz.

VIII. «GERİ DÖNÜŞ» ÖĞELERİ

«*Geri dönüş*» tehlikesi, üretici güçleri nispeten geri olan ve kapitalizmin dünya çapında hakim sistem olmasının getirdiği kuşatmayla boğuşmak zorunda olan sosyalist ülkelerde, objektif koşulların ortaya çıkarttığı, sosyalizmin kısıtlılıklarının ürünüdür.

Bu kısıtlılıkların varlığı, yenilmesi gereken olumsuzluklara işaret eder. Ama bir bütünün kısıtlılığı, olumsuzlukların yanısıra olumlulukların da habercisidir. Yani sosyalizmin *kısıtlı varlığından* söz etmek, bir yandan *kısıtlılıktan*, diğer yandan sosyalizmin *varlığından* söz etmektir. Eğer bu bütünde geri dönüşe yol açabilecek olumsuzluklar varsa, aynı zamanda onu yenecek olumluluklar da var demektir. İkisi içiçedir ve mücadele halindedir. Kimin kazanacağı belli olmamıştır. O halde sosyalizmin mutlak zaferini ilan edip uyanıklığı köreltmek kadar, «geri dönüş»ün kaçınılmaz olduğunu ileri sürmek de metafizik ve tek yanlıdır.

«*Geri dönüş*» olgusu, ortodoks bürokratizm ideolojisi ile donanmış bürokrasinin, objektif koşulların ortaya çıkarttığı olumsuzluklara yaslanarak, bu tehlikeyi «kuvveden fiile» çıkartmasıdır. Bürokrasi bunu yaparken, objektif koşulların ortaya çıkarttığı olumsuzlukları, sanki sosyalizmin bizatihi kendisi, adeta bir olumluluk olarak göstermiş, kalıcılaştırmış, aşırıya götürmüş, teorileştirmiştir. Bazan da üzerinde durulup giderilmesi gereken olumsuzlukların varlığını inkâr etmiş, inükemmel bir sosyalizm yanılsaması yaratarak ilerleme yönündeki mücadeleyi engellemiştir.

Oysa doğru olan, objektif koşulların ortaya çıkarttığı olumsuzlukları açık seçik görmek, tanımak, bunların geçici varlığına ve hemen ortadan kaldırılamamalarına bir anlamda katlanmakla birlikte, kalıcılaşmalarını önlemek üzere sürekli mücadele etmek, geriletmeye ve giderek ortadan kaldırmaya çalışmak, en azından yayılıp bütün bünyeyi sarmalarını önlemek üzere bir bent içinde tutmaya çalışmak, bu olumsuzluklara karşı siyasi, ideolojik ve pratik uyanıklığı ayakta tutmak ve kitle çalışmasından hiçbir zaman ayrılmamak olmalıdır.

Ortodoks bürokratizmin, kalıcılaştırdığı, teorileştirdiği ya da yanılısma haline dönüştürdüğü olumsuzluklar şu ana noktalarda toplanabilir :

Üretici Güçlerin Geriliği

Üretici güçlerin geriliği bir olumsuzluktur. «Geri dönüş» tehlikesini içinde barındırır. Ortodoks bürokratizm, bir yandan bunun bütünüyle görmezden gelinmesine çalışmakta, diğer yandan bu olgunun aşırı abartılmasına dayanan ve sonunda işçi sınıfı iktidarını ve sosyalist ilişkileri tahrip edecek «hızlı gelişme» programları ortaya atıp herşeyi buna tabi kılmakta ve sosyalizmi «hızlı kalkınma» ile özdeşleştirmektedir.

Ülkemizde de sosyalizmin hızlı kalkınma stratejisi olarak algılanmasının ve hatta salt bu nedenle kimi bürokrat çevrelerde «onay» kazanmasının nedeni budur. Oysa üretici güçlerin geriliğinin ortaya çıkarttığı olumsuzlukları inkâr etmek de, bunları aşırı abartıp «ya on yılda kalkınırız, ya da mahvoluruz» demek de hatalıdır. Bu «hızlı» kalkınma programlarının uzun vadede üretici güçleri fazlasıyla tahrip ettiği ve sosyalizmin tasfiyesine yol açtığı unutulmamalıdır. Üretici güçlerin sağlıklı ilerlemesinin yolunu açacak olan, temeldeki üretim ilişkilerinin inşasıdır.

Ortodoks bürokratizmin, sosyalizmin geri dönül-

mez zaferini, dünya çapında yürütülecek mücadeleden kopartması ve dikkati üretim ilişkilerinden salt teknik alana çekmesi' sosyalizme büyük zarar vermiş ve sosyalist geleneğe yerleşen bu teknisizm uzun yıllar yanlış anlayışların giderilememesine yol açmıştır.

Oysa, sosyalizmin geri dönülmez zaferini sağlayacak şey, üretici güçlerin tek tek ülkelerde geliştirilmesi değil, üretici güçlerin esasının dünya çapında ele geçirilmesi temelinde sosyalist üretim ilişkilerinin kurulmasıdır. Tek tek ülkeler bu ele geçirme mücadelesinin öncü kaleleridir. Bu ülkelerde, varolan koşulların zorlanmasıyla kurulabildiği kadarıyla sosyalist üretim ilişkileri hem dünya çapındaki mücadeleye örnek olması, hem de ülkenin sosyalist niteliğini koruması açısından tayin edicidir.

Kapitalizmle sosyalizm hem dünya çapında, hem de tek tek ülkelerde uzun bir tarihi dönem boyunca içiçe yaşayacaktır. Bu bize, üretici güçleri geri ülkelerde de sosyalizmin tutunması için gereken üretici güçlerin kısmen varolduğunu, sosyalist üretim ilişkilerinin boşlukta sallanmadığını gösterir.

Geneldeki geriliğe rağmen, yer yer varolan büyük ölçekli işletmeler, dünya çapında yaygınlaşmış ileri teknolojiyi kullanabilme imkânı, geniş doğal kaynaklar, insana bugünün olanaklarıyla başlamanın getirdiği avantajlar ve hepsinden önemlisi sosyalizmin inşasında dayanılacak temel güç olan emekçi kitlelerin sömürü, aşağılanma ve yıkım dünyasından kurtulma, barış, eşitlik ve özgürlüğe kavuşma yönündeki iradeleri, bu temelin varlığını gösterir. Üretici güçleri geri ülkelerde -sosya-

1. «Biz eğer elektrifikasyonu geliştirirsek, sanayi, tarım ve ulaştırmayı modern teknolojik temele oturtabilirsek kapitalizmin geriye dönüş yolunu tıkayabiliriz. Ve ancak o zaman, ülkemizde kapitalizmi kökten yokedip bu tehlikeden tümüyle kurtulabileceğiz. İşte sosyalizmin başarısının kaynağı budur.» (Stalin, **SBKP'de Sağ Tehlike**, 1976, Komün Yayınları, s. 10.)

lizm tarihinin bu kahraman öncülerinde- sosyalizmi inşa mücadelesini mantıklı kılan öğelerden biri de budur.

Meta Üretiminin Varlığı

Meta üretiminin sosyalizm altında devam ediyor olması bir olumsuzluktur. Objektif nedenler meta üretiminin birdenbire «ilga» edilmesini önlemektedir.

Ortodoks bürokratizm, bu olumsuzluğun gözardı edilmesine çalışmakta, meta üretiminin sosyalizmde bambaşka bir özellik kazandığını iddia etmektedir. Böylece, sosyalizmde eğer geriletmek ve kısıtlamak için mücadele edilmezse çürümeye yol açacak olan meta üretime karşı uyanıklığı ortadan kaldırmakta ve kendi temelini sağlamlaştırmaktadır.

Oysa yapılması gereken, meta üretiminin birdenbire ortadan kaldırılamayacağını bilmek, bu nedenle küçük üretimi ve köylülüğü biçen zorlama eylemlere girişmemek, ama sosyalizm koşullarında en az zararlı hale getirmeye çalışmak, hatta bazan kontrol altında tutarak onu da olumlu bir etken haline getirmeye çalışmak ve uzun vadeli bir dönüştürme mücadelesi içinde adım adım geriletmek, onun yozlaştırıcı etkilerine karşı üst-yapıda ve altyapıda sürekli mücadele yürütmek olmalıdır.

Meta üretimi konusunda uyanıklığı körelten ortodoks bürokratizmin anlayışına göre «*ancak üretim araçlarının özel mülkiyeti mevcutsa; işgücü piyasaya emtia olarak arz ediliyorsa ve bunu kapitalist satın alıp üretim için kullanıyorsa ve netice olarak memlekette bu işçilerin kapitalistler tarafından sömürülmesi sistemi varsa, meta üretimi bizi kapitalizme götürebilir.*»²

Oysa bu «kapitalizm varsa, kapitalizm vardır» türünden bir totolojidir. Stalin'in sözünü ettiği sistem var.

² Stalin, **Sosyalist Ekonominin Meseleleri**, Sol Yayınları, 1967, s. 18-19.



sa, meta üretiminin bizi kapitalizme götürmesine gerek yoktur, zaten kapitalizmin içinde yaşıyoruz demektir. Üstelik bu açıklamanın zararı, mülkiyet biçimindeki dönüşümden sonra, bu biçimlerin sosyalizm için yeterli olduğu ve meta üretimine karşı mücadelenin gereksizliği anlayışını yaymasıdır.

Bugünkü Sovyet ideologları, meta üretimi konusunda uyanıklığı köreltmenin ötesinde, meta üretiminin propagandasını yapmaktadırlar :

«Sosyalist meta üretimi, kapitalizme özgü karşıtlıkları içermez; özü gereği, sömürü nedir bilmez. Meta ilişkileri, sosyalizmde, sosyalist üretim ilişkilerinin, her türlü sömürüden kurtulmuş emekçilerin dostça işbirliği ve sosyalist yardımlaşma ilişkilerinin somut belirtilerinden biridir.»³

Ortodoks bürokratizmin, meta üretimini göklere çıkarmasının, «reel sosyalizmin» gerçekliğini eksiksiz bir mükemmellik olarak sunma alışkanlığının ötesinde bir anlamı daha vardır. Bir yandan sosyalizmin geri dönülmez ve tam zaferi kazanıldı, artık «geri dönüş» olmaz demek, ama diğer yandan varlığını inkâr etmeleri mümkün olmayan meta üretimi, ortodoks bürokratizmin ideolojisinde önemli bir gedik oluşturmaktadır. Öyle ya, sosyalizm geri dönmeksizin zafer kazandıysa önemli bir kapitalizm kalıntısının sosyalist düzende hâlâ işi nedir? O zaman bu gediği örtmek için yapılacak şey, bu meta üretiminin başka tür bir «meta üretimi» olduğunu iddia etmektir.

Ortodoks bürokratizm, köylülüğü yaşatan ve geliştiren bir meta üretimine asla izin vermez. Çünkü o zaman bu meta üretimi, bürokrasiye rakip bir sınıfı geliştirmiş olacaktır. Bu yüzden, köylülüğü tasfiye etmek için meta üretiminin olumsuzluğu üzerinde aşırı bir vurgu yapılır, kıyametler koparılır. Ama köylülüğün tasfiyesinden sonra meta üretimi varlığını sürdürür. Ortodoks bü-

rokratizmin bu durumda hiç sesi çıkmaz, tersine meta üretimi övülmeye başlanır. Çünkü artık meta üretimi bürokrasinin olmuş, onun tekeline güçlendirmeye başlamıştır.

Biz, köylülüğün yıkıma uğratılıp meta üretiminin yaşatıldığı ve geliştirildiği bürokratik bir diktatörlükten-se, köylülüğün yaşatıldığı ve meta üretimi ile birlikte yavaş yavaş, adım adım dönüştürüldüğü bir işçi-köylü iktidarının sosyalizme çok daha yakın ve uygun olduğunu düşünüyoruz.

Temsililik ve Yerine Geçmecilik

Siyasal alandaki temsiliiliğin ekonomik alanda da yaygınlaşması bir olumsuzluktur. Meta üretiminin varlığı, emekçilerin yetersizliği vb. toplumsal mülkiyetin tam anlamıyla gerçekleşmesini engellemektedir. Emekçilerin üretim araçları üzerindeki egemenlikleri kısmen gerçekleşebilmektedir. Öte yandan mülkiyet alanında doğan bu kısıtlılık ekonomik alanda da temsililiğe yol açmakta, yani toplum adına devletin mülkiyeti gelişmektedir. Bu durumun süreklilik kazanması, eğer ters yönde bir mücadele sürdürülmezse, önemli bir «geri dönüş» kaynağıdır.

Siyasi alandaki temsillilik zaten kaçınılmaz bir zaafıtır. Bunun ekonomik alana da yayılarak kalıcılık kazanması yeni sınıfın gelişmesine olanaklar sağlamaktadır. Ortodoks bürokratizm, sosyalizm altında mücadele edilmesi gereken bu olumsuzluğu da yok farzetmekte, hatta giderek bu durumun sosyalizmin gereği olduğunu ileri sürmektedir. Böylece sosyalizm altında temsillilik olarak ortaya çıkan bu olumsuzluk, ortodoks bürokratizm tarafından «yerine geçmecilik» haline getirilmektedir. Siyasal alanda yerine geçmecilik, ekonomik alanda yerine geçmecilik vb...

Şu açıklamalar, «yerine geçmediliği» tanıtmaya açı-sından tipiktir :

*«Partinin etkinliği kitlelerin iradesini dile getirir.»⁴
«Sosyalizm, devlet şeklinde örgütlenmiş ve devrimci
Marksist-Leninist bir parti tarafından yönetilen işçiler,
köylüler ve diğer emekçiler tarafından kurulmalıdır ve
kurulur.»⁵*

Cümlelerin sonunda sosyalizmi emekçilerin kuracağı söylenmekteyse de başa dönünce onların aslında devlet ve parti tarafından temsil edildiğini, hatta bunların emekçilerin yerine geçtiklerini görüyoruz.

Bir kere, emekçilerin devlet şeklinde örgütlendikleri kısmen doğrudur. Emekçilerin, devleti fethi mücadelesi tamamlanmadığı için de kısmen doğru değildir. Bu henüz bitmemiş bir mücadeledir, bu yüzden emekçilerin devlet tarafından otomatikman temsil edildiğini ya da devletin örgütlenmiş emekçilerden ibaret olduğunu söylemek gerçeğe uymaz. Devlet hâlâ emekçilere karşı önemli bürokratik eğilimler ve karşılıklar barındırmaktadır. Eğer emekçilerin devlet tarafından tam olarak temsil edildiklerini varsayarsak, devletin bütün eylemlerinin emekçilerin çıkarına olduğu, devlete karşı her türlü eylemin emekçilere de karşı olduğu gibi metafizik bir noktaya varırız.

Diğer bir nokta ise emekçilerin parti tarafından yönetildiği şeklindeki koyuşun eksikliğidir. Evet emekçiler parti tarafından yönetilirler ama diğer yandan parti de emekçiler tarafından yönetilir. Eğer parti üzerinde gerçek bir emekçi denetimi ve yönetimi yoksa, en azından bu yönde glişmeler sağlanmamışsa, partinin emekçi yđınları yönlendirmesinde de zaafılar ortaya çıkacaktır.

Ortodoks bürokratizmin anlayışına göre herşey birbirini temsil etmekte ve işler sonunda gelip küçük bir politbüro azınlığının elinde toplanmaktadır. Devlet ve parti kitleleri temsil etmekte, Merkez komitesi partiyi

4. Kuzinen, IV, s. 177.

5. Aynı yerde, s. 103.

temsil etmekte, politbüro da merkez komitesini temsil etmektedir. Böylece kitleler adına herşeyi yöneten politbüro olmaktadır .

Oysa parti, işçi sınıfının öncü müfrezesidir ama aynı zamanda sınıfın bütününe bağlı ve tabi olmak zorundadır. Öncü kesim olmak, ayrıcalıklı olmak ya da sınıfın bütününden kopuk olmak değildir. Parti ile kitleler bir bütünün iki parçasıdır. Bunlar birbirlerinden kopartılarak birine tek yanlı ağırlık verildiği zaman bu bütünlük kopar.⁶ Partinin üstün yanları olduğu gibi kitlelerin de üstün yanları vardır. Kitlelerin partiden öğreneceği şeyler olduğu gibi partinin de kitlelerden öğrenecekleri vardır.

Parti, sosyalizmin inşasında devlet yönetiminde önemli rol oynar. Ama bu, devletle partinin özdeş olduğu anlamına gelmez. Parti biraz devletin, biraz toplumun içindedir. Devletle toplum arasındaki bağın kurulmasında önemli rol oynar. Parti salt siyasal bir aygıt değildir. Aynı zamanda ideolojik ve kültürel bir aygıttır. Bu konularda önemli yükümlülükleri vardır. Bu nedenle devletten özerk olarak kitleler içindeki ideolojik ve kültürel etkinliğini sürdürebilmelidir. Bu etkinliklerin de devlete devredilmesi, giderek herşeyin resmi hale getirilmesi, ideolojik canlılığı değil, biteviyeliği getirmektedir. Deneylerin ortaya çıkarttığı önemli bir noktadır bu.

Son bir nokta da partiyi, sınıfla özdeş görme hatasıdır. Bir kere bu hiç bir zaman mümkün olmaz, her zaman bir çelişme olacaktır. Öte yandan partinin tek başına sınıfı temsil edeceği de apriori bir gerçek değildir. Sosyalist toplumda da pekâlâ sınıfın çeşitli kesimlerini temsil ettiğini ileri süren sosyalist partiler ortaya çıkabilir. Aslına bakılırsa böyle bir rekabet, kısa vadede so-

6. «Parti önder rolü oynadığı halde her işi kitlelerin yerine kendisinin yapmasına ve böylece kitleleri partinin ikame etmesine karşı idi.» (Maö Zedung, Sovyet İktisadının Eleştirisi, s. 40.)

runlar yaratsa da uzun vadede sosyalizme yararlıdır. Her şeyden önce de kendine çeki düzen vermesine yol açacağı için partiye yararlı olacaktır.

Eşitlik ve Sınıf Mücadelesi Sorunu

Sosyalizmde, sınıfların, eşitsizliklerin ve sınıfları ortaya çıkaran zeminin birdenbire ortadan kaldırılamaması bir olumsuzluktur. Ama bu olumsuzluk, pekâlâ bir olumluluğa dönüştürülüp sosyalist toplumun gelişme ve ilerleme dinamiği haline getirilebilir. Sınıflar varsa, sınıf mücadelesi de olacaktır. Sınıf mücadelesinin tanınması, uygun ve mümkün olduğunca barışçı yöntemlerle yürütülmesi, toplumda bir dinamizm yaratabilir.

Oysa Ortodoks bürokratizm, sınıfları ve sınıf mücadelesini bütünüyle inkâr etmekte, üretim araçlarının devletleştirilmesiyle, kollektifleştirmeye ve endüstrileşmeyle sosyalizmin son zaferinin kazanıldığını belirtmekte ve artık sınıfların ve dolayısıyla sınıf mücadelesinin ortasının kalmadığını söylemektedir :

«Kapitalizmin basit restorasyonu artık imkânsızdır, çünkü bizde iktidar proleter iktidarındır, büyük sanayi proletaryasının elindedir, ulaştırma ve krediler devletin elindedir... Kulak eski gücünü yeniden elde edemez, çünkü bizde toprak millileştirilmiştir, satılamaz ve satın alınamaz.»⁷

«Bu devrim, ülkemizdeki sömürücü sınıfların en kalabalığı olan kulak sınıfını, kapitalizmin kurulmasının başlıca dayanağını ortadan kaldırdı... Böylece ülkede kapitalizmin geri gelmesine yol açabilecek son dayanaklar da yıkıldı.»⁸

«Sömürünün boyunduruğundan kurtulmuş olan

7. Stalin, *Leninizmin İlkeleri*, Çev: Muzaffer Kabagil, Sol Yayınları, 1974, s. 189.

8. SBKP -B- Tarihi - 1938-, s. 371.

Sovyet toplumunda ise bu tür çelişmeler yoktur, Sovyet toplumu sınıf çatışmalarından arınmıştır.»⁹

«Sosyalizmde... insanın insan tarafından sömürüsü geri gelmemecesine kaldırılmıştır.»¹⁰

«Sovyetler Birliği, sömürünün ortaya çıkması koşullarını ortadan kaldırmıştır ve uzun zamandan beri, başkalarını sömürmede çıkarı olan sınıflara ya da sosyal guruplara sahip değildir.»¹¹

«Sosyalizmin zaferini garantileyen, teknik ve ekonomik bağımsızlığı ve ülkenin kapitalist dünya karşısında savunma kapasitesini güçlendiren ağır endüstrinin gelişmesidir.»¹²

«Kapitalist restorasyonun sosyo-ekonomik imkânları tasfiyeye uğramıştır.»¹³

Öncelikle belirtilmesi gereken nokta şudur ki, sınıfların tasfiyesi ile sınıfların ortadan kaldırılması aynı şey değildir. Sınıfların tasfiyesi nispeten kolay bir eylemdir. Sınıfların mülksüzleştirilmesi, bir idari karar ve zorunlu sorundur. Ama bu, sınıfların ortadan kaldırılması, hele onlara can veren ortamın yok edilmesi anlamına gelmemektedir.

Ortodoks bürokratizm bu ikisini birbirine karıştırılmaktadır. Kavranamayan nokta, sınıfların tasfiyesinden daha önemli ve köklü olanın, sınıfları ortaya çıkaran zeminin kaldırılması olduğudur ki, bu yapılmadığı sürece sınıflar yeniden ve yeniden üreyecekler, dolayısıyla sınıf mücadelesi de zorunlu olacaktır.¹⁴

9. Stalin, SBKP-B.'nin 18. Kongresine Rapor -1939-, Leninizm, Londra, 1940, s. 645.

10. V. Afanisiev, s. 60.

11. M.A. Suslov, s. 103.

12. Kuzinen, IV, s. 103.

13. Rosenthal - Yudin, s. 198.

14. «Bir burjuva kuşağından temizlenmiş toprağın üzerinde, toprak onları yarattığı sürece, tarihte sürekli olarak yeni burjuva kuşakları belirir.» (Lenin, Sosyalist Üretimin Örgütlenmesi, Kor Yayınları, s. 33.)

Eski sınıfların tasfiyesinin kapitalizmin geri getirilememesinin 'güvencesi olduğu görüşü bütünüyle metafiziktir. Çünkü kapitalizmin, illâ tasfiye edilen eski sömürücü sınıflar tarafından geri getirilmesi gerekmiyor. Eski sömürücü sınıfların tasfiyesi başka şeydir, yeni düzende kapitalizmin öğelerinin yaşaması ve yeni sömürücüleri üretmesi başka şeydir.

Sosyalist toplumda bürokrasiyi üreten temel, sosyalist ilişkilerin henüz filiz halinde olması ve kapitalizmin ekonomik temeldeki hakimiyetinin ne ülke ne de dünya düzleminde sona erdirilememiş olmasıdır.

Sosyalizm, dünya çapında hakim düzen haline gelip meta üretimini ve kapitalizmin köklerini ortadan kaldırmaya kadar geçen uzun sürede;

- a) Dünya hakim sisteminin kapitalizm olması;
- b) Devrim yapılan ülkede bile kapitalistlerin tasfiyesine rağmen- hakim temelin meta üretimi olmaya devam etmesi; sosyalist ilişkilerin yeni filizleniyor olması; c) Kitlelerdeki hakim davranış biçiminin özellikle devrimin yatıştığı koşullarda- burjuva alışkanlıkları olması; d) Ülkede kapitalist ideolojinin hegemonyasının henüz kırılmamış olması ve dolayısıyla bu dört engelin, henüz filizlenmekte olan sosyalist ilişkileri dört bir yandan sıkıştırarak bir yandan emekçileri iktidardan aşağı itmesi, diğer yandan bürokrasiyi iktidar aygıtları içinde sürekli üretmesi ve yaygınlaştırması bürokrasinin ve anti-demokrasinin köküdür.

Böylece, sosyalizmde demokrasi konusunun sınırına geldik.

IX. SOSYALİST DEMOKRASİ

*Belki de kurduğumuz aygıt iyi
çalışmıyor... Yapılan ilk buharlı
lokomotif de iyi çalışmıyordu.*

Lenin

Tarihteki bütün büyük sosyalist önderler, uygulamaları mutlaklaştırmamak ve kesin, belirlenmiş bir yol, ya da model olduğu varsılmasına kapılmamak gerektiği yönünde defalarca uyarılarda bulunmalarına rağmen, nasıl olmuştur da sosyalizm bir takım «model»ler içine hapsedilmiş, geçmişteki bir takım uygulamalar vazgeçilmez kanunîyetler haline getirilmiş ve her köşe başına bir dogma dikilebilmiştir!

Burada, insanların doğal bir eğilimini hesaba katmak gerekir: Taklit. Nitekim, yapılan bir çok uyarı, bu eğilimin dikkate alınmasından kaynaklanıyor. Bir aletin gelişiminde bile taklitle değişimin zorunluluğu arasındaki çelişmeyi ve bu çelişmenin bir noktadaki dengeleşmesini izleyebiliriz. Ancak sosyalizm içindeki dogmalaştırmayı yalnızca buna bağlayamayız. Sosyalizm adına kendi ideolojik hegemonyasını ilan eden ortodoks bürokratizmin, herşeyi kendi çıkarları doğrultusunda ve bir tören ve ayin havası içinde dondurmaya çalışmasının rolü bizce tayin edicidir. Elbette insanların, dinden kurtulmalarına rağmen dinsel düşünme tarzından kolay kolay kurtulamamaları, bu noktada onlara çok yardımcı olmuştur.

Bugün sosyalizm, burjuvazi tarafından estirilen genel bir liberalizm rüzgârının saldırısı altındadır ve bu, sosyalizmin kendi iç yapısını da şiddetle etkilemektedir. İki yönlü bir etkilenme. Bir yandan liberal cereyana kapılmak ve sosyalizmin temellerini savunmaktan vazgeçme şeklinde bir eğilim. Diğer yandan bu saldırıyı fırsat bilerek her türlü gelişmeyi reddeden dogmatizm eğilimi. İç bağlantılara dikkat edilecek olursa bu iki eğilim zıttır ama birbirini besler.

Bugün, elbette, liberalizmin estirdiği rüzgâra karşı mücadele önemlidir. Ancak bu gerçek, bir bakıma burjuvazinin saldırılarından da güç alan ve uzunca süredir Marksizmin içinde esas damgasını vuran eğilimin dogmatizm olduğu gerçeğini ortadan kaldırmamalıdır. Bu, bugünkü konjonktürel durumun dışında bir tespittir. Burada Marksizmin adeta tamamen içsel ve yapısal hale gelmiş bir zaafından söz ediyoruz.

Dogmatizmin, sosyalizm saflarına, adeta tartışılması «günah»mış gibi soktuğu «önergelerden» biri de sosyalizmin monolitik olması gerektiği, çoğulculuğun bir burjuva aldatmacasından ibaret olduğu, sosyalizmin asla çoğulcu olamayacağı, işçi sınıfının yönetiminin işçi sınıfı partisinin yönetiminden başka bir şey olmadığıdır.

Biz bu «önergelerin» sorgulanması gerektiğini düşünüyoruz. Bugüne kadarki pratikler içinde ortaya çıkan yapılar kendi özgüllükleri içinde incelenmeli ve bu yapılarda görülen monolitiklik vb. değişmez bir kanuniyet gibi algılanmamalıdır.

Bizim temel tezimiz, ileri sürülen dogmanın tam zıddı yöndedir : Sosyalizm temelde çoğulcu olmak zorundadır. Çoğulculuğu önleyen koşullar, sosyalizmin bizzatı kendini önleyen koşullarla aynıdır. Yani dış baskılar, iç zorluklar, üretici güçlerin geriliği vb. vb. sosyalist inşanın önüne ne oranda zorluklar çıkartıyorsa, sosyalist çoğulculuğun önüne de aynı oranda zorluklar çıkartmaktadır. Sosyalist inşa bunları yenme yönünde ilerle-

dikçe çoğulculuğu da geliştirebilir. Konuyu tersinden ileri sürmek de mümkün. Nasıl sosyalist inşa yolunda ilerledikçe, onun önündeki zorlukları da adım adım giderilemek mümkünse, aynı şekilde, sosyalist çoğulculuk yolunda ısrar etmek, bu çoğulculuğun önündeki engelleri yenmenin bir yolu olabilir.

Aynı şekilde, işçi sınıfı yönetiminin işçi sınıfı partisinin yönetimi ile tamamen özdeşleştirilmesinin de, parti iktidarını ele geçirerek iktidarını uygulayan bürokratinin bir marifeti olduğu kanısındayız. Kanımızca işçi sınıfı yönetimi, hem doğrudan işçi sınıfının yönetimidir, hem de onun öncü partisinin yönetimi. Ve bu ikisi arasındaki ilişki belirleyici olan, sınıfın yönetimidir. Sorun öbür türlü ele alındığı zaman bu, sınıfın git-tikçe kenara itilmesini de getirebilmektedir. Bu konuya da ilerde etraflı bir şekilde değineceğiz.

Ancak önce, çoğulculuk konusunu daha netleştirebilmek için, kısaca, burjuva «çoğulculuğunu» incelememiz gerekiyor.

Burjuva «Çoğulculuğu» Gerçek Çoğulculuk mu?

Burjuva «çoğulculuğu», aslında burjuvazinin toplumsal monolitikliği temelinde kurulur. Yani, burjuvazi, toplumsal monlitikliği gerçekleştirdiği oranda üstyapısal alanda «çoğulculuğa» yönelebilir.

Kapitalizmin nispeten ilk evrelerinde burjuvazi toplumsal monolitikliği gerçekleştirememiş, dolayısıyla toplumsal ve ideolojik hegemonyasını henüz sağlam bir şekilde kuramamıştı. Kapitalizm hâlâ eski düzen kalıntılarıyla içiçeydi. Aristokrasi ve feodalizm güçlü temellerini sürdürüyordu. Kapitalizmin az gelişmişliğinden dolayı küçük burjuvazi kalabalık bir sınıf olarak varlığını koruyordu. Bu azgelişmişlik, burjuvazinin sınıf olarak birleşmişliğini ve yekpareliğini de önlüyordu. 19. Yüzyılın kapitalist toplumu ticaret, sanayi gibi kesimler-

den, büyük ve orta katmanlardan, aristokrasiyle ya da halk kesimleriyle işbirliği yapan bölüntülerden oluşuyordu. Sermaye henüz tekelleşmeden uzaktı. Bütün bunların yanı sıra, işçi sınıfı yeni doğan, ama o gün için oldukça «vahşi» özellikler gösteren bir sınıf olarak kendini neredeyse her an düzen dışı bir konumda buluyordu. Köylülük henüz tasfiye olmamıştı.

19. Yüzyılda manzara aşağı yukarı böyleydi. Bu yüzyıl, aynı zamanda burjuvazinin liberal ideolojisinin en parlak dönemidir. Piyasa mekanizmalarının işlemesi için böyle bir ideolojiye ihtiyaç vardır. Ama çoğulculuğa ihtiyaç yoktur. Hatta tam tersine, toplumun böyle çok parçalı olduğu bir ortamda çoğulcu uygulamalar burjuvazinin egemenliğini sarsıcı bir etki yapabiliyordu. Bu yüzyılda Avrupa'da çoğulculuk yönündeki kısıtlı uygulamalar, tamamen kapitalizmin dışı halk kesimlerinin dayatmalarıyla gündeme geldi. Burjuvazi, bunu, mümkün olduğunca, halk sınıflarını dışlayacak ve yalnızca kendi iç konsensüsüne hizmet edecek biçime sokmaya çalıştı. Burada ilginç olan nokta şudur ki, liberal ideolojinin en zirvede olduğu dönem, aynı zamanda burjuvazi açısından çoğulculuktan en uzak olunan dönemdir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kapitalizmin, «çoğulculuğu», 19. yüzyıldaki gibi dışlamayıp içkin bir uygulama haline getirdiğini görüyoruz. Çünkü kapitalizm, bir yüzyıl önceki toplumsal çok parçalılığını gidermiş, toplumsal ve ideolojik hegemonyasını sağlam temellere oturtmuştur. Artık onun açısından «çoğulculuktan» korkmak için pek bir neden kalmamıştır.

Kapitalizm öncesi aristokrasi ve feodalizm artık ları tamamen denebilecek biçimde tasfiye olmuş, bunların geri dönüş umutları kalmamış, kalıntılar da burjuvazinin nostalji eğilimlerini tatmin edecek bir müze eşyası olarak cam fanusun içine konmuştur. Kapitalizmin az gelişmişliği ortamında yaşayabilen köylülük ve eski tip küçük burjuvazi esas olarak tasfiye olmuş, köylüler ne-

redeyse sübvansiyonla yaşatılan birer tarih öncesi kalıntı durumuna gelmişlerdir. Burjuvazinin kendi iç parçalılığı da, tekelci burjuvazinin oluşumuyla, 19. yüzyıla göre epeyce yekpare bir duruma dönüşmüş, en azından düzen dışı güçlerle ittifaka varamayacak bir yapı içine alınmıştır. Bu dönemde burjuvazinin iç anlaşmazlıkları bile, düzen içi alternatif görünüşleri yaratmaya hizmet edecek «yararlı» bir alana kaydırılmıştır. İşçi sınıfı ise, o zamandan bu zamana bir hayli ehlileştirilmiş, başlangıçta düzene karşı mücadele araçları olan sendikalar düzeninin hegemonya aygıtlarından biri haline getirilmiş ve sınıf korkunç bir ideolojik hegemonyanın pençesinde hareket edemez hale getirilmiştir. Böylece burjuvazi, bir yüzyıl içinde, toplumsal çok parçalılığı, esas olarak toplumsal monolitiklik denebilecek bir duruma dönüştürebilmiştir. Yine ilginçtir ki, liberal ideolojiden, «bireyin özgürlüğü» söylemlerinden, muazzam mekanizmalarla bir masal kadar uzaklaşıldığı koşullarda burjuvazinin kendi isteği ile «çoğulculuk» uyguladığını görüyoruz. Çünkü artık bu aşamada, düzen içi bir oyun ve hatta düzenin yeniden üretiminin bir parçası olan böyle bir «çoğulculuktan» korkmak için bir neden yoktur. Burjuvazinin, düzen dışı alternatifleri asgariye indirgediği alan, kendi «çoğulculuk» oyununun yürürlüğe konduğu alanla aynıdır.

Bugün kapitalist düzenin yeniden üretimi için gerekli olan ideolojik ve siyasi hegemonya, «demokrasi» ve «çoğulculuk» yanılmasıyla dayanıyor. Bu yolla, birincisi, kitlelerin demokrasi yanılması içinde tutulması ve toplumsal yekpareliğin sürdürülmesi mümkün oluyor. İkincisi, parlamenter alana hapsedilmiş «çoğulcu» uygulamalar, sürekli ekonomik buhranlar içinde yaşamak zorunda olan tekelci burjuvaziye düzen içi alternatifler üretme fırsatını veriyor. Yıpranan şu politikanın ve partinin yerine, yıpranmamış -ya da yıpranmışlığı unutulmuş- şu politikanın ve partinin gelmesi, düzen dışı

şı arayışları engelliyor ve burjuvazinin buhranı ve gerilimi bir ölçüde gidermesine yol açabiliyor.

Burjuvazinin «çoğulculuğunda» kitlelerin düzen dışı alternatiflere yönelme yolları hemen hemen tıkanmıştır. Böyle bir yöneliş olsa bile getirilen partiler sisteminde düzen dışı alternatiflerin büyümesinin koşulları yok edilmiştir. Bu alternatifler, parlamenter alanda gelişmeler dahi yapabilecekleri yine de çok fazla şey yoktur. Çünkü düzenin esas üstyapısal makinası zaten «çoğulculuğun» dışında bulunmaktadır. Bu, düzenli ordusu ve polisiyle, toplumun üstünde hergünkü çarkını döndüren devlet mekanizmasıdır. Parlamentoda devrimci bir parti baskın gelse bile, çevresinin bir yandan burjuvazinin toplumsal egemenliği ile, diğer yandan devletin dokunulmaz yapısıyla sarıldığını görecektir.

Bugünkü burjuva «çoğulculuğu» yalnızca sınıflara dayanan gerçek bir toplumsal çoğulculuktan değil, aynı zamanda siyasi mekanizmanın gerçekten yönetilmesine yol açacak bir çok partililikten de arındırılmış durumdadır. Öyleyse, burjuva «çoğulculuğu» nun kapitalizmin monolitik yapısını sağlama almak ve kitlelerin kendilerini gerçekten ifade edecekleri toplumsal çoğulculuğu önlemek olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Az gelişmiş Kapitalist Ülkeler ve Çoğulculuk

Bundan 10 yıl kadar önce TV'de gösterilen *Kökler* dizisinin Kunta Kinte'si yalnız köleliğin gelişimini değil, işçi sınıfının yazgısını da temsil eder bir bakıma. İlk başta boynundan ve ayaklarından prangalanır Afrikalı köle. Daha sonraki yıllarda ise bu prangaya gerek kalmamıştır. Artık kafasının içinde, anılarında, gözlerindeki korkudadır pranga.

Az gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfı bir bakıma Kunta Kinte'nin ilk dönemlerine benzetilebilir. Belki daha bilinçsiz, daha kendiliğindenci, ama daha isyankâr...

Bu tür ülkelerde, burjuvazi, yalnız işçi sınıfını değil, diğer sınıfları da ehilleştirememiştir. Feodal kalıntılar canlıdır ve geri dönüş umutlarını korumaktadır. Bu kesimler, burjuvazinin, ilerici hareketlere karşı kendine yaslanmak zorunda olduğunu gördükçe daha da cesaretlenmektedirler. Küçük burjuvazi ve köylülük, kapitalizmin kendilerini yoketme sürecine karşı hırçın bir şekilde direnmektedir. İşçi sınıfının direnişi de süreklidir. Kapitalizmin çok az geliştiği çok geri ülkeler dışında burjuvazi, azgelişmişliğin ve tekelleşme geriliğinin getirdiği çok parçalılık içindedir ve iş kavgaları sonucunda konsensüs sık sık bozulmaktadır. Burjuvazinin görece ileriye ve geriye dönük parçaları, zaman zaman şu ya da bu sınıflar kümesiyle ittifaka girişerek düzen dışı alternatiflerin yolunu açabilmektedir. Örneğin ticaret burjuvazisinin feodal kalıntılarla girdiği bloklaşmanın kimi zaman bir feodal restorasyon hareketine, orta burjuvazinin işçi sınıfı ve köylülerle bloklaşmasının anti-emperyalist bir yönelime dönüşmesi gibi.

Bu durumda, çağımızın azgelişmiş kapitalist ülkelerindeki siyasal «çoğulculuk» daima son derece kısıtlı son derece sakıncalı, korkak ve tedirgin olmaktadır. Bu yüzden burjuvazi, ekonomik buhranların ikide bir siyasî buhrana ve düzen dışı alternatiflere dönüşmesi karşısında, devlet mekanizmasını hazır bir sopa olarak her an devreye sokmak ve sınıf diktatörlüğünün çıplak yüzünü göstermek zorunda kalmaktadır. Bu ülkelerde burjuva parlamenterizmi, son derece beceriksiz bir tulûata dönüşmekte, oyunun yarısında perde devrilip arkasından, gerçek sahneye koyucular gözükmemektedir.

Toplumsal çok parçalılık, düzen dışı alternatiflere yol açma tehlikesi taşıdığı için parlamento ikide bir tatil edilmektedir. Bu ülkelerde, devlet ve ordu, gücünü burjuvazinin toplumsal egemenliğinden almakla birlikte, aynı toplumsal egemenliği koruyabilmek için burjuvaziden de bağımsız hareket edebilmektedir. Böylece

buhran dönemlerinde burjuvazinin toplumsal egemenliğinin sürdürülebilmesi için, ordunun, onun siyasi egemenliğine ara vererek doğrudan iktidarı devralması olayı ortaya çıkabilmektedir. Bonopartizm denen olgu da buradan çıkmaktadır. Ashında, Marks'ın 19. yüzyılda Fransa'da tahlil ettiği durum, üç aşağı beş yukarı bugün az gelişmiş kapitalist ülkelerde yaşanıyor.

Şunu açıkça görüyoruz ki, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki, düzeni yeniden üretmeye hizmet eden parlamenter tahterevallili, az gelişmiş kapitalist ülkelerde parlamentarist güçlerle asker güçler arasındaki bir tahterevalliliye dönüşüyor. İngiltere'de Muhafazakâr Parti yıpranınca İşçi Partisi iktidara gelir. O yıpranınca yeniden diğeri... Bizim gibi ülkelerde ise, sivil parlamenter güçler yıpranınca askerler iktidara el koyar, askerler yıpranınca sivil parlamenter güçler devreye girer. Bu anlamda, az gelişmiş kapitalist ülkelerin «çoğulculuk» oyunu, partiler arasında olmaktan çok, burjuva siyasi düzeninin bu iki gücü arasında oynanır. Ve tabii bu durumda, toplumsal çoğulculuk bir yana, siyasi çoğulculuk da söz konusu değildir. Hatta burjuva çok partililiği bile biraz su götürür.

Ancak şu kadarını söyleyelim ki, bu toplumlar, potansiyel olarak çoğulcu alternatiflere, gelişmiş kapitalist ülkelere göre daha açıktır. Toplumsal durumun yekparelikten uzak oluşu, siyasi düzenin istikrarsızlığı, ideolojik hegemonyanın zayıflığı, gerçek bir çoğulculuğa yönelecek toplumsal güçlere daha çok şans tanımaktadır.

Bürokratik Düzenler ve Çoğulculuk

Rusya ve Doğu Avrupa'daki bürokratik düzenler, bir «çoğulculuk» görüntüsü vermekten bile uzaktırlar. Bunun bazı nedenleri vardır. Bir kere, Batı burjuvazisi -prototip olarak Amerikan burjuvazisi alınmalıdır- sivil

toplumdaki egemenliğini esas olarak içsel bir egemenlik haline getirmiştir. Yani kapitalist üretim ilişkileri, ekonomi dışı zora gerek kalmadan esas olarak işlemektedir. İnsanlar neredeyse bu ilişkilerin «gönüllü» yürütücülüğünü benimsemişlerdir. Bu, ideolojik hegemonya ile de örtüşmektedir. Bürokratik üretim ilişkileri ise başından itibaren dışsal bir dayatma biçiminde yürütülebilmektedir. Bu dayatmanın bir an için gevşetilmesi, bireysel mülkiyetçi alternatiflere ve sosyalizm özlemlerine doğru bir kaçışa yol açacaktır.

İkinci nokta, Batı burjuvazisinin parlamento çerçevesinde kurduğu konsensüs, bürokratik düzenlerde parti çerçevesinde kurulmuştur. Batı burjuvazisi, kendi ideolojik hegemonyasını kurmak için, kitlelere ne kadar «çeşitlilik görünümü» vermek zorundaysa, bürokrasi de o kadar «yekparelik görüntüsü» vermek zorundadır. Parlamento fetişizmi «çeşitliliğe», Parti fetişizmi «birlik ve bütünlüğe» dayanır.

Üçüncüsü, bürokratik düzenler, üretim ilişkilerini bütünüyle devlet aracılığıyla uygulamak zorundadırlar. Ve bu devlet, bütün siyasi yapıyla özdeş durumdadır. Siyasal alandaki herhangi bir çoğulculuk uygulaması, siyasi yapının merkezindeki devlet mekanizmasının yönetimini belirleyecek ve dolayısıyla üretim ilişkilerinin «bozulmasını» getirebilecektir. Batı burjuvazisi nasıl kendi sivil toplumunu, yani kapitalist üretim ilişkilerini ve devlet makinasını çoğulculuğun dışında tutmak zorundaysa, bürokraside kendi siyasal yapısını dışta tutmak zorundadır ki, o zaman da geriye pek bir şey kalmamaktadır. Çünkü kitlesel çoğulculuk siyasal yapının dışında mümkün değildir. Üstelik, kitlesel çoğulculuğa yönelmek de, kırılgan bir yapıya sahip düzene karşı kitlelerin eline büyük silahlar vermek anlamına gelecektir.

Ama bütün bunlara rağmen, bürokratik düzenlerin Batılı kapitalist düzenlere göre, bir bakıma çoğulcu alternatiflere daha açık olduğunu söyleyeceğiz. Aslında

baskının bizatihi varlığının bu kadar yoğun olması bile toplumun böyle bir potansiyel taşıdığını göstermiyor mu,

Sosyalizm ve Çoğulculuk

Bürokratik ortodoks ideolojinin ülkemizdeki su katılmamış temsilciliği misyonunu yüklenmek isteyen çevrelerden son zamanlarda sık sık işitiyoruz. Bunlara göre çoğulculuk bizatihi burjuvazinin bir aletidir ve proletaryaya asla «yakışmaz». Biz tam tersini ileri süreceğiz: Çoğulculuk, burjuvazi için sahtekârlıktan başka bir anlam ifade etmez ve *gerçek çoğulculuk sosyalizme yakışır*.

Eğer bugüne kadarki pratikler içinde çoğulculuk, şu ya da bu ölçüde önlendiyse, bunun «şerefi» proletaryaya değil, burjuvaziye aittir. Dıştan gelen kapitalist ablukalar, içte «geri dönüş» yönündeki kalkışmalar, iç savaşlar, proletaryayı geçici bir dönem için buna zorladıysa, bu hiç de ortodoks bürokratizmin takdim ettiği gibi, sosyalizmin olgunlaşmışlığının ve «demokrasi hayallerinden» arınmışlığının ürünü değildir, burjuvazinin bizi sıkıştırmak istediği köşedir.

Bu yüzden net bir şekilde ifade ediyoruz ki, tek parti ve kitlelerin yerine parti hakimiyeti uygulaması sosyalizmin her zaman için geçerli olan «model»i değil, emperyalist baskı ve iç savaş koşullarının getirdiği geçici bir gerilemenin ürünüdür. Denecektir ki, emperyalizm var olduğu sürece bu baskı da varolacaktır. Bu, çok kolaycı bir genellemedir. Baskı vardır, baskı vardır. 1917'den 1922'lere kadar devam eden fiili emperyalist müdahale başkadır, artık 1927'de emperyalist devletlerin Sovyetler Birliği'ni tanımaya başladıkları dönemdeki baskının niteliği farklıdır. Devrimden sonra Çin'e karşı uygulanan emperyalist abluka farklıdır, bugünkü dünya koşullarında uygulanan baskının niteliği farklıdır. İç koşullar açısından da aynı şeyi söylemek mümkündür.

Bu bakımdan sosyalizmde monolitik uygulamalar, belli zorunlukların dayattığı arzı ve geçici durumların sonucudur, genel ve esas olan ise kitlelerin katılımının tek yolu olan kitlesele sosyalist çoğulculuğun geçerliliğidir.

Once şunu belirtelim ki, çoğulculuk çok partililiğe eşit değildir. Bunun özellikle son yıllarda böyle algılanması, burjuvazinin hegemonik ideolojisinin sosyalistlerin bile zihnine yerleşmesinden ileri geliyor. Çünkü burjuvazi kendi çok parti düzenini çoğulculuk olarak takdim ediyor.

Çoğulculuk, elbette çok partililiği içermekle birlikte, ondan çok daha geniş ve kapsamlı bir uygulamadır. Sosyalist çoğulculuğun esas özelliğinin kitlesele çoğulculuk, kitlelerin katılımını sağlayan bir çoğulculuk olduğu vurgulanmalıdır.

Sosyalist çoğulculuk, sosyalist düzeni yıkmak isteyen burjuva partilerinin de dahil olduğu bir «oyun» değildir. Her düzenin olduğu gibi, sosyalizmin de kendine özgü sınırları vardır. Bununla, son derece barışçı bir ortamda, sosyalist yasallığın sınırlarını kabul eden bazı burjuva partilerinin -yine de belli kısıtlılıklar içinde- le galite kazanamayacaklarını söylemek istemiyoruz. Burada söylemek istediğimiz, sosyalist çoğulculuğun temelini, sosyalizmin içinde yer alan ve sosyalizmden şu ya da bu ölçüde yararlanma umudunu taşıyacak toplumsal bölüntülerin oluşturacağıdır.

Bunları söylediğimiz zaman önümüze sürekli, Ekim devrimini ve sonrasındaki gelişmeler getiriliyor. Kendilerinin sosyalis olduklarını söyleyen partilerin nasıl teker teker karşı-devrim kampına geçtikleri ve dolayısıyla Bolşevik partisinin dışında sosyalizmden yana parti kalmadığı belirtiliyor. Bir kere şunu söyleyelim ki, Bolşevikler başında çoğulcu bir uygulama içindeydiler. Sovyetlerde Menşeviklerin ve Sosyalist Devrimcilerin sandalyelerini bir süre korumuşlar, onlara sürekli çağrı yapmışlardı. Ancak şiddetli iç savaş ortamı çoğulculuk ko-

şullarını hızla yok ediyordu. Kaldı ki, başta Sol Sosyalist Devrimci Parti devrime katılmış ve hatta hükümette de yer almıştı. Demek o şiddet koşullarında dahi farklı sosyalist partiler Sovyetlerde ve hükümetlerde görev alabilmektedir. Evet daha sonra Sol Sosyalist Devrimciler de düzenin dışına çıkmışlar, ayaklanmaya girişmişlerdir. Ancak tam emin olmamakla birlikte bu noktada aklımıza gelen bir soruyu, bilimsel bir araştırmaya hizmet etmesi açısından ortaya atmadan edemeyeceğiz. Acaba, Sol Sosyalist Devrimciler, gerçekten karşı-devrimci oldukları için mi ayaklandılar ve düzenin dışına düştüler, yoksa koşulların zorlanmasıyla gittikçe daha monolitik ve gittikçe daha kolaycı idari yöntemlere eğilim göstermeye başlayan Bolşeviklerin başlangıçta konan ilkelerden ayrılmaları ve koalisyon ortaklarını gittikçe önemsememeleri mi, bu partiyi düzen dışına düşürdü? Bu, incelenmesi gereken bir soru olarak tarihin önünde duruyor.

Bu kısa notlardan sonra çoğulculuğun sosyalizm için neden hayati olduğu noktasına geçebiliriz.

Herşeyden önce, sosyalizme geçen bir toplumun yekparelikten uzak olduğunu saptamakla -hele bu ülkenin muhtemelen orta gelişmişlikte bir ülke olduğunu düşünürsek- başlayalım. Bu yekpare olmayış, yalnızca eski hakim sınıfların henüz tasfiye olmamasından ileri gelmiyor. Daha çok sosyalizmin desteği durumundaki halk sınıflarının çeşitliliğinden geliyor. İşçi sınıfının dışında, kalabalık bir köylülük, kalabalık bir küçük burjuvazi ve hatta burjuvazinin devrimi destekleyen kesimleri bulunuyor. İktidar büyük bir ihtimalle, bu sınıflarla kurulmuş bir sınıflar blokuyla alınmış olacak, Böyle bir sınıflar bloku clacağına ve bu sınıflar zaten toplumda da varolacağına göre bunların kendi öz siyasal örgütleriyle temsil edilmeleri diye bir sorun ister istemez gündeme gelecektir. Eğer bu sınıfların kendi öz siyasal örgütleriyle temsil edilmeleri önlenirse iki şeye yol açılır : 1. Bu sınıfların sosyalizm karşıtı güçlerin safına geçmesi; 2. Yi-

ne bu sınıfların temsilcilerinin biçim değiştirerek işçi sınıfı partisi içinde örtük bir şekilde temsil edilmeleri -ki bugüne kadar her ikisi de görülmüştür.

Burada şu ileri sürülebilir : Sosyalizm bir noktadan sonra ister istemez bu sınıfları da hedef almak zorundadır. O zaman bunların temsilcisi olan partileri de dışlamak zorundayız.

Kanımızca, bu gerekçe tam ters sonucu getirmelidir. Eğer sosyalizm, bu sınıfları bir süreç içinde dönüştürmek zorundaysa, o zaman bu sınıfların siyasal temsilcilerinin devrim içinde tutulmasına çaba göstermek daha da önem kazanmaktadır. Sizin çabanız, onları kucaklayarak tepkilerini en alt noktaya indirmektir. Bırakınız, devrim karşıtları bu sınıfların temsilcilerini tamamen karşı bir konum almaya zorlasınlar.

Ancak bizim toplumsal çoğulculuk anlayışımız yine de yukarda çizdiğimiz çerçeveye sınırlı değildir, hatta işin esası da bu değildir. İşin esas püf noktası kitlesel çoğulculuktur.

Kitlesel katılımın sağlanabilmesinin tek yolu kitleler içinde çoğulculuğu uygulamaktır. Kitleler hiçbir zaman homojen değildir. Hele sınıflı bir toplumda hiç değildir. Çeşitli sınıfların yanı sıra, çeşitli kesimler, çeşitli farklı çıkarlar ve çeşitli ideolojiler, fikirler, farklı anlayışlar kaçınılmaz olarak varolacaktır. Bütün bu farklılıkları sosyalizm kanalına akıtmak ve kitlelerin sosyalizm için gönüllü seferberliğini sağlamak ancak bu farklılıkları yaşatmakla ve kendilerini serbestçe ifade etmeleriyle mümkündür.

Eğer bu farklılıkların olumlu bir kanala akıtılması sağlanırsa kitleler hem kendi iç çatışmaları, hem de barışçı yönelimleriyle sosyalizme dengeli bir yapı kazanacaklardır.

Alalım merkezi planı ele. Eğer bu merkezi plan farklı çıkarların bir potada toparlanması ve dengelenmesiyle, farklı eğilimlerdeki kitlelerin kendi öz kitle örgütleriyle taleplerini ortaya koymasıyla belirlenmeyecekse

mutlaka bürokratik bir kuruntu haline dönüşecektir. Partinin buradaki rolü, bu farklılıkları aynı hedef etrafında birleştirebilme becerisini gösterebilmesidir. Merkezi plana kitle katılımı yalnızca ve yalnızca kitlelerin kendi öz örgütleriyle ve taleplerini açıkça ortaya koymalarıyla, çıkarlar arasında yasal bir çatışma ortamının sağlanmasıyla gerçekleşebilecektir.

Alalım yerel ve merkezi işçi-köylü konseylerini. Emekçi halkın siyasal iktidarını ifade eden bu organlar eğer bir süs olmayacak ve gerçek karar organları olacaklarsa, burada farklı kesimlerin kendi siyasal temsilcileri aracılığıyla kendilerini ifade etmelerinin yanı sıra, kitle örgütleri ve sendikaların bu alana etki yapabilmesi, emekçi temsilcilerinin seçiminde kendi görüş ve önerilerini serbestçe koymaları şarttır.

Kitlelerin halk meclisleri ve merkezi planlama içinde temsil edildiklerini *farzetmek* olmaz. Bu, hayat içinde gerçekten ete kemiğe bürünmelidir. Bu da somut pratikte halkın çeşitli kesimlerinin kendilerini ortaya koymasıyla, çıkarların çatışması ve tarafların tartışmasıyla mümkün olabilecektir. Bir mühendisle bir işçi arasında, bir köylü ile aydın arasında *çelişki* olmayacak mıdır? Bunun gibi daha binlerce *çelişki* olmayacak mıdır? Mühendisler, teknisyenler, öğretmenler, öğrenciler, hizmet işçileri, aydınlar, yazarlar, müzisyenler, tarım işçileri, memurlar, köylüler, bürokratlar -evet, sosyalizmde onlar da bir anda yok olmayacak-, yayıncılar, gazeteciler, hademeler, sağlık işçileri, maden işçileri, askerler, milisler, küçük satıcılar -onlar da uzun süre varolacak-, temizlik işçileri kadınlar, çocuklar ve daha başka sayılmayacak kadar çok meslek ve kesim, toplumsal gurup vb. kendilerini o sonsuz çeşitlilik içinde ve herbiri kendi kesimsel menfaati çerçevesinde, kendi kitle örgütü içinde örgütlenerek ve bağımsızca ifade etmedikçe sosyalizmde kitlelerin temsili son derece eksik ve yetersiz olacaktır. Hele partinin bu menfaatlerin hepsini birden temsil

ettiğini ileri sürmek tamamen yanlıştır. Parti, işçi sınıfının öncüsünü temsil eder, ama bunun gerçek olabilmesi bile, bu kesimlerin kendilerini düzen içinde serbestçe ortaya koyabilmeleriyle mümkündür. Yoksa hiçbir örgütün kerameti kendinden menkul olamaz. Tam tersine bu tür «muhayyel» temsililikler, gerçekten temsil edilmeyi ortadan kaldıracaktır.

Sosyalist çoğulculuk, halk içindeki çelişkileri doğru olarak çözmenin de biricik yoludur. Herşeyi bilen bir partinin bu çelişmeleri doğru bir şekilde çözeceğini varsaymak yerine, en iyisi, bu çelişmelerin bizzat sahipleri tarafından serbestçe ortaya konmasını sağlamaktır. Parti ve sosyalist devlet, bu çelişmelerin barışçı bir şekilde çözümünü sağlayacak yasal ve ideolojik çerçeveyi çizerler, o kadar.

İdeolojik ve toplumsal hegemonyanın gerçekleştirilmesinde geçerli yöntem, devrim karşıtı güçlerin etkisini azaltmak ve en geniş çoğunluğun sosyalizm içinde kendini ifade etme şansını kanıtlamaktır. Bu yapılmadığı zaman zor, iknanın önüne çıkacak ve giderek yalnızca zora dayanan, dolayısıyla işçi sınıfına da yabancılaşan bir rejim ortaya çıkacaktır. Kaldı ki, işçi sınıfının kendi içinde de farklılıklar ve farklı ideolojiler olacaktır -bu noktaya daha sonra değineceğiz.

Bunları söylediğimiz zaman bize, barışçı bir devrim hayali içinde olduğumuz söyleniyor. Sınıflar mücadelesi içinde çatışan taraflardan birinin mutlaka devrimin dışına düşeceği ve tekçi bir yapının yeniden kaçınılmazlaşacağı belirtiliyor. Bu kesimlerden biri sosyalizmi açıkça yıkan bir konuma gittiği zaman barışçı yöntemlerin hiçbir işe yaramayacağı ileri sürülüyor.

Önce açıkça belirtelim ki, sosyal pasifizm yanlısı değiliz. Devrimin elbette bir çok güçlüklerle karşılaşacağını ve zorun kaçınılmaz olarak devreye gireceğini biliyoruz. Ancak şurası da bir gerçektir ki, hiçbir sınıf zoru gelişigüzel yaygınlaştırmak istemez. Çünkü sonunda bu-

nun kendisine de dönen bir silah olduğunu bilir. Ve her aşamada, mücadelenin şiddetiyle orantılı olarak bunu en alt noktada tutmak için çaba gösterir. Şimdi gelelim soruya : Sosyalist çoğulculuğun amaçlarından biri de zaten sosyalizmin yıkıcı muhaliflerinin sayısını en alt noktaya indirmektir. Bu çabalara rağmen bir keşim düzeni açıkça yıkmaya kalkıştığı zaman ne mi yapacağız? Elbette seyretmeyeceğiz. Ne yazık ki, yanıtlayacağız. Ama burada da halk içindeki ikna çalışmasında haklı konumda olacağız ve bizim bütün barışçı çabalarımıza rağmen bu işe kalkışanların halk içinde bulacakları desteği en alt sınırına indireceğiz. O zaman halka rahatlıkla şunu söyleyebileceğiz. Bakın, biz onlara kendilerini legal olarak ifade edecekleri, sosyalizm sınırları içinde kalmak koşuluyla fikirlerini açıklayabilecekleri şu şu olanakları sağlamıştık. Ama onlar şiddet yolunu seçti. Bu durumda bizim sosyalizmi korumak için yasal bütün yollara başvurma hakkımız doğmuş demektir.

Peki sosyalizme karşı oldukları bilinen ama açıkça karşı-devrime girismeyen bazı kesimlere yasal olanaklar tanınırsa, bu sosyalizmi zayıflatır mı? Hiç de değil. Tersine güçlendirir. Bir kere onların içindeki aşırılık yanlılarının silahlarını elinden alır. İkincisi, bu fikirlerin açıkça bazı noktalarda odaklaşması, halkın önünde açık bir mücadele verilebilmesine olanak tanır. Burada kitlelere güvenmek esas olmalıdır. Buna rağmen bu görüşler kitlelerin içinde güç topluyorsa, bu da bir bakıma size kendi zaaflarınızı görme fırsatı verir.

Öte yandan uyguladığınız çoğulculuk, daha fazlasıyla halkın içindeki çeşitli güçlerin sosyalizmi sevmesine, kendini orada açıkça ifade ettiğini görüp benimsemesine yol açar. Yani, diyelim ki, açık bir ortamdan karşı-devrim bir kazanıyorsa, siz on kazanacaksınız. Unutmamak gerekir ki, her girişim, belli riskleri, her yatırım, başlangıçta bazı kayıpları göze almayı getirir. Hiç risksiz ve hiç kayıpsız kazanç görülmemiştir dünya yüzünde.

Herşeyi bir yana bırakalım, her zaman tekrarlanan diyalektik dersleri bile eğer mantıklı olursak, çoğulculuk yolunu gösteriyor. Teke varmaya çalışmak aslında sonsuza kadar bölünmekle eş anlamlıdır. Bir, daima ikiye bölünür. Tekçi olduğunu iddia edecek her rejim daha şimdiden ikiye ve daha sonra sonsuza kadar bölünmeye hazır olduğunu kabul etmelidir. Çoğulculuğu benimsemek ise, hem hayatı kabul etmek, hem de böyle çoğulcu bir yapı içinde birleşmesi mümkün olan güçlerin birleşmesi yolunu açmak anlamına gelir.

Son bir nokta daha. Çok bilmiş ekonomi politik kitaplarını bir yana bırakırsak, sosyalizm bilinmeyene doğru bir yolculuktur aslında. Bu yolculukta hiç beklenmeyen sayısız sürprizle karşılaşmaya hazır olmak gerekir. Sosyalizm, keşiftir, icattır, geleceğin fethidir. Bilinmeyene yolculuk yanılgılarla doludur aynı zamanda. Yanılgıları en aza indirmenin yolu, toplumun kolektif zekâsını ve yeteneklerini harekete geçirmektir. Bu da ancak insanların, sınıfların, zümrelerin, kesimlerin farklı düşüncelerini, kaygılarını, önerilerini serbestçe ortaya koyabilmeleriyle mümkündür. Çoğulculuğun olmadığı yerde fikrin ve zekânın gelişmesini beklemek, çetin tartışmaların olmadığı yerde gerçeğe yaklaşmayı ummak boşunadır. Çoğulculuğun kapısını kapadığınız an gelişmenin de yolunu kapıyorsunuz demektir. Aynı zamanda bu, partinin öncü karakterini korumanın da yoludur. Parti ancak farklılıkların çatışabildiği bir ortamda öncülük sentezine ulaşabilir, yoksa «öncülük» boş bir böbürlenmeye, bürokratik bir hava basma aracına dönüşür. İşte Polonya'daki Parti'nin kuruluşu ve kabuklaşmışlığı ile Dayanışma'nın canlılığı arasındaki fark buradan doğmaktadır.

Monolitik Savunmaların Boşluğu

«Örgütlenme özürtlülüğünü teke indirmiş olan bir yapının nasıl demokrasi olabileceği ve sınıf muhtevası-

nın bunu nasıl zorunlu kıldığını anlatabilen şimdiye kadar ortaya çıkmamıştır. Örgütlenme özgürlüğünden söz edildiğinde bunun burjuva demokrasisine tekabül ettiğini söylemek, sosyalizmi aşağılamak, burjuva demokrasisini de hak etmediği ölçüde yüceltmek demektir.»¹ diyor Yeni Öncü'nün yazarlarından Tekin Yılmaz.

Tamamen katılıyoruz. Bunu anlatma girişimlerinin tamamen başarısız olduğunu ve kimseyi ikna edemediğini de ekleyelim.

Şimdi bunlardan bazılarını görelim.

H. Momjan «Çoğulculuk dünyayı eşit değerde, birbirinden kopuk özlerin, çoğunlukla manevi nitelikte tek bir ilkeye indirgenemeyen özlerin toplamı olarak görür.»² diyor.

Anlayan varsa beri gelsin! İşte böyle! Ortodoks bürokratik ideolojinin sözcüleri birbiri peşi sıra «öz» sözcüğünü sıralarlarsa, herkesin korkup bir şey diyemeyeceğini sanıyorlar. Oysa cümle tamamen boştur. Örneğin şu ne olduğu belirsiz «özler» nasıl «manevi nitelikte tek bir ilkeye indirge»necek, anlamak mümkün değil. Fazla oyalanmadan bunu geçelim.

İtalyan Komünist Partisi'nin önderlerinden ünlü Togliatti de çoğulculuğa karşı şöyle bir savunma getiriyor :

«Partinin mücadele ettiği muhalefet, yenilmesi gereken nesnel güçlüktür, çalışarak yok edilecek farklılıktır, hakim olunması gereken gerçektir, yenin ilerlemesi için eskinin yok edilmesi gereken kalıntılardır ve bunlara benzer şeylerdir. Toplumun gelişmesi için şart olan çatışma diyalektiği artık hükümetin içindeki çeşitli hizipler ya da muhalefetin çeşitli partileri arasındaki mücadelelerde belirmiyor; çünkü bu çeşit mücadele için

1. Tekin Yılmaz, «Sosyalizm Örgütlenme Özgürlüğüne Karşı mı?», Yeni Öncü, Sayı: 4, Haziran 1987, s. 35.

2. H. Momjan, Marksizm ve Dönek Garandy, Bilim Yayınları, s. 35.

nesnel (eşyalar için).ya da öznel (insanların kafasında) bir temel, bir sebep yoktur.»³

Toplumun gelişmesi için çelişme gerekli. Ama ortodoksinin ortaya koyduğu toplum modeli bütünüyle monolitik ve çelişme tanımıyor. Zaten son cümlede Togliatti bunu açıkça belirtiyor. Çatışmanın temeli yok diyor. O zaman ne yapmalı! Diyalektiğe aykırılığı gidermenin bir yolu var, o da objektif güçlüklerle olan çelişmeye sarılmak.

Ama bu, temelden yanlıştır. Bir kere bu içsel değil dışsal bir çelişmedir. Yani toplumun bütünüyle, bu bütünün dışındaki bazı güçler arasındaki çelişme söz konusu edilmektedir. Togliatti, bu çelişme yerine diyelim ki, dış düşmanlarla olan çelişmeden söz etseydi pek fark etmezdi. Evet bu tür çelişmeler vardır, doğayla, toplum; eski üretim ilişkileriyle yeni toplum; dış güçlerle ülke arasındaki çelişmeler vb. Ama bunlar dış çelişmelerdir ve tek başına gelişmeye yol açmazlar. Bunların mutlaka içte yansımaları olacaktır. Ve bu içteki yansımalar mutlaka kendilerini siyasal ve ideolojik düzlemde ifade edeceklerdir. Örneğin doğa ile toplum arasındaki çelişmenin içteki ortaya çıkışı, bu çelişmenin giderilmesi için ileri sürülecek politikalardaki farklılık olacaktır. Bu politikalardan hatalı olanlar objektif olarak doğanın toplumu yenmesine, bunlara karşı olanlar da toplumun doğayı yenmesine hizmet ederler. Yine eski üretim ilişkileriyle yeni toplum arasındaki çelişme kendini sınıf mücadelesi alanında eski sınıflar ve onlarla uzlaşanlarla yeni toplumun ileri sınıfı arasındaki çelişmede ortaya koyar ve bu kaçınılmaz olarak gizli ya da açık bir ideolojik ve siyasal mücadeleye yol açar. Keza dış güçlerle ülke arasındaki çelişme kendini, toplumun içinde bu dış güçlerle işbirliğine yönelecek güçler aracılığıyla ifade eder.

3. W. Mills, Marksistler - II içinde, çev: T. Hasan, Ağaoğlu Yayınevi 1966 s. 104.

Dolayısıyla bütün dış çelişmelerin bir iç çelişme yönü vardır. Her çelişmenin düşünsel planda yansımaları kaçınılmazdır. Tabii hayvanlar aleminden söz etmiyoruz.

Farklı eğilimler, hizipler ve guruplar arasında mücadeleyi doğuran tek başına sınıf ve zümre farkları değildir. Daha doğrusu bu mücadele çok ana farklılıkları açıklar. Ama aynı sınıfın içinde, hatta aynı sınıf bütünü içinde de farklı politikalar, izlenecek yol hakkında farklı düşünceler çıkacak ve bunlar, aralarında mücadele edeceklerdir. Marksizmin ortaya koyduğu sınıf temeli gerçeği, kanımızca daha sonraları vülgarize edilmiş, her ayrılığın temelinde sınıf farklılığı aranmış ya da sınıf birliği olduğu farzedilen yerde ayrılıklar yok sayılmış ve bastırılmıştır.

Çoğulculuğu reddetme yönündeki son başarısız girişim *Gelenek* çevresi yazarlarından Yusuf Gezgin tarafından yapıldı. Ne yazık ki, Gezgin'in söyledikleri hiç de ikna edici değildi. «Bu böyledir, çünkü böyle olması gerekir» türü totoloji bile olmayan genellemeleri içeriyordu :

«Tarihsel çıkarlar söz konusu olduğunda bu sınıfı ancak sosyalistler temsil edebilir; teorik olarak ve belli bir süreçte (an değil), bu sınıf tek bir partiyle temsil edilebilir.»⁴

Neden? Pek net bir açıklama yok! Aslına bakılırsa, Gramsci'nin de belirttiği gibi, yalnız işçi sınıfı değil, bütün sınıflar tek bir partiyle temsil edilir. Örneğin, burjuvazinin bir tek partisi vardır sonuçta : **Düzen partisi**. Ama bu, sınıfın belli bir anda ayrı ayrı kesimler ve partiler olarak temsil edilmesine aykırı değildir. Bu ayrı partiler, şu ya da bu kesimin çıkarlarına öncelik verirler, şu ya da bu politikaya ağırlık verirler. Ama düzen sözkonusu olduğu zaman «düzen partisi»nin etrafında birleşirler. Ve aslında bu ayrı ayrı partiler olgusu bile «düzen partisi»ne hizmet eder.

4. Yusuf Gezgin, «11. Tez ve Sosyal Demokrasi», *Gelenek* Kitap Dizisi 3, Ocak 1987, s. 91.

Bu bakış açısından, işçi sınıfı içinde de farklı kesimlerin varlığından dolayı farklı partilerin varolabileceğini, ama bunların sonuçta sosyalizmin savunulmasında ortak bir tutum alabileceklerini, bir tek «sosyalizm partisi» gibi hareket edebileceklerini düşünmek mantıktır.

Kaldı ki, Gezgin, çoğulculuğu yalnızca birden çok işçi sınıfı partisi sorunu ile özdeşleştirerek çoğulculuk anlayışının kısırlığını da ortaya koymaktadır. Diyelim ki, işçi sınıfı, başından itibaren tek bir parti içinde birleşmiş olsun. Bunun böyle olması çoğulculuğu ortadan kaldırmaz. Birincisi, toplumda ve halk içinde yalnızca işçi sınıfı olmadığı, sosyalizm çerçevesini kabul eden başka sınıflar da olduğu için çoğulculuk yine gereklidir. İkincisi, kitlelerin katılımının, kitlelerin kendi özörgütlenmeleriyle sağlanmasından başka bir yolunun olmaması, bir kitle örgütleri çoğulculuğunu gerektirdiği için çoğulculuk gereklidir. Üçüncüsü, konseyin bir süs haline gelmemesi için farklı eğilimlerin temsili gerektiği için çoğulculuk kaçınılmazdır. Dördüncüsü, işçi sınıfının gerek toplumla, gerekse sınıfla ilişkilerinde çoğulcu bir yönelim, fikri zenginliği getireceği için çoğulculuk istenen bir şeydir. Beşincisi, işçi sınıfı partisi içinde farklı eğilim ve görüşlerin serbestçe ortaya çıkarak son tahlilde güdülecek politikaları etkilemesi, doğruya en yakın yönelimi bulmaya hizmet edeceği ve bunu sağlamanın da çoğulculuktan başka bir yolu olmadığı için bu böyledir. Bunlar Gezgin'in umurunda değil.

Devam ediyor :

«Statükoyu ve bizzat işçi sınıfını değiştirmek için, sınıfın içinden farklı seslerin yükselmesini değil, sınıf içi eşitsizliklerin en ileri unsurları ve sosyalist aydınları bünyesinde toplayan bir aygıt aracılığıyla etkisizlenmeleri gerekir.»⁵

Burada görüldüğü gibi, Gezgin, sınıf içi bölüntü ve hiziplerin giderilmesini, çoğulcu bir ortam içinde olgunlaşacak olan işçi sınıfının kendi öz gelişmesine değil de, doğrudan doğruya bir «aygıt»a bağlıyor. Bu, sınıfların hercümerci ve yığınların yaratıcı hareketi yerine, kendi düzenli çalışan oyuncaklarını, örgütlerini koyan bürokratların yapay dünyasının yansıması değildir de nedir? «Farklı seslerin» ortadan kalktığı bir «eşitlik» ancak öbür dünyada bulunabilir. Ölüler sessizdir ve bu yüzden «eşitlik» de sağlanmıştır!

İşçi sınıfının öncü partisi, farklı sesleri ve eşitsizlikleri yok etme aygıtı değildir. İşçi sınıfı öncüsünün becerisi, bütün bu farklılıkları ve eşitsizlikleri aynı ideolojik potada birleştirebilme yeteneğindedir. Bu birleştirme de, farklılıkların yapay bir şekilde «yok edildiği»nin farzedilmesiyle olmaz. Farklılıkların kendilerini açıkça ortaya koymalarıyla olur.

İşçi sınıfının içindeki farklılıkların, farklı seslerin yok edildiği bir aygıt «satatükoyu değiştirmek» şöyle dursun, statükonun ve bürokrasinin bekçisi olur.

Biz, geçmişte sosyalizm içinde ortaya konmuş şu anlayışların gerçeği daha iyi ortaya koyduğunu düşünüyoruz :

«Gerçekte ise sınıflar türdeş değildir; iç uzlaşmazlıklarla kaynarlar ve ortak sorunlarında çözüme varmaları, eğilimler, gruplar, partiler arasındaki iç mücadeleden başka bir yolla değildir. Belli nitelendirmelerle 'partinin sınıfın parçası' olduğunu teslim etmek olanaklıdır. Ama sınıfın bir çok 'parçası' -kimi geriye bakan kimi ileriye- olduğuna göre hep aynı sınıf birden fazla parti yaratabilir. Aynı nedenle bir parti değişik sınıfların parçalarına da dayanabilir. Bir sınıfa tekabül eden bir partinin siyasal tarihin tamamında örneği yoktur.»⁶

6. L. Troçki, *İhanete Uğrayan Devrim*, çev: Ayla Ortaç, Köz Yayınları, 1980, s. 213-214.

«Hangisi daha iyidir, bir tek parti mi, yoksa birçok parti mi? Şu anda gördüğümüz gibi belki de bir çok partinin olması daha iyidir. Bu, geçmiş için olduğu kadar gelecek için de doğru olabilir; uzun vadeli bir arada yaşama ve karşılıklı denetim anlamına gelir.»

Sosyalist Demokrasinin Kurumları

Şimdi artık, çoğulculuk konusundaki bu genel elealıştan sonra, sosyalist demokrasinin kurumlarının somut olarak incelenmesine geçebiliriz.

Konseylar : Sosyalizmde belirleyici iktidar aygıtı, emekçi konseyleri ve merkezi emekçi konseyidir. Bu konseylerin burjuva parlamentosundan belirleyici farkı, gerçek iktidar aygıtları olmaları ve üretim birimlerine dayandıkları için emekçilerin inisiyatif, denetim ve katılımına olanak vermeleridir.

Gerçek iktidar aygıtları olmaları dedik. Evet, burjuva parlamentosu gerçek iktidar aygıtı değildir. Bir kere ekonomik iktidara sahip değildir, ekonomik ve toplumsal iktidar doğrudan doğruya burjuva sınıfının elindedir ve parlamentonun bu alanı yönlendirmesi söz konusu değildir. İkincisi, gerçek yönetici mekanizma, parlamento değil, parlamenten alanın dışında tutulan ve işlerin yürütme kurullarında vb. belirlendiği devlet mekanizmasıdır. Parlamenta bir tek, hükümeti belirlemek kalmaktadır ki, burada da hükümetin parlamentodan önemli ölçüde bağımsızlaşması mekanizmaları yaratılmıştır. Bunun için burjuvazinin gerçek toplumsal ve siyasal iktidarının, parlamentoda esas olarak vücut bulmadığını söyleyebiliriz.

İşçi sınıfı iktidarında ise durum bunun tam tersidir. İşçi sınıfının esas iktidar organı sosyalizmin «parlamentosu» olan emekçi konseyidir. Bu iktidar altında güçler bölünmemiş, birleştirilmiştir. Herşeyden önce

ekonomik iktidarla siyasai iktidar birleştirilmiştir. Bunun anlamı, ekonomik yönlendiriciliğın, merkezi plan mekanizmalarının ve «merkezi kasa»nın emekçi temsilcilerinden oluşan konseyin denetiminde olmasıdır. İkinci, siyasal iktidar içinde devlet mekanizmasıyla fiili yürütme birleşmiştir. Yani günlük işleyen devlet mekanizması, emekçi konseyinin denetim ve yönetiminin dışında tutulmamıştır. Tam tersine amaç, bu mekanizmayı her geçen gün basitleştirerek ve ehlileştirerek konseyin denetimine daha çok tabi kılmaktır. Üçüncüsü, yasama ile yürütme ayrılığına son verilmiştir. Böylece hükümet tamamen konseye tabi kılınmış, onun bir aleti, gerektiğ i her an azledebileceğ i görevlileri haline getirilmiştir. Konseyin hükümetten hesabını sormayacağ ı hiçbir şey yoktur.

Konsey demokrasisinde birleştirilmesinde sakınca olan bir tek şey vardır. Ekonomik iktidar, merkezi planlama ve «merkezi kasa» ile günlük işleyen devlet mekanizması, yani bir anlamda işçi sınıfı bürokrasisini birbirinden ayrı tutmak gereklidir. Kamusal mülkiyet, «işçi sınıfının devleti»dir. denerek bu devlet mekanizmasının eli altına konduğ u zaman, bu, bürokrasinin, keyfi yönetim ortamının da geliştiğ i koşullarda, palazlanarak yeni sınıfa dönüşmesinde çok önemli bir etken olabiliyor.

Stalinizm, Sovyetler Birliğ i'nde emekçi demokrasinin temel organı olan Sovyetleri tamamen göstermelik bir hale getirmiştir. Sovyet iktidarının yerine Parti politbürosunun iktidarını koymuştur. Ülkenin en hayati sorunları, Sovyette değ il, politbüroda, hatta Stalin döneminde Stalin ve çevresindeki bir kaç kişi tarafından karara bağlanır olmuştur. Ve bu düzen böylece yerleşerek bugüne kadar gelmiştir. Bugün Sovyetler Birliğ i'nde Sovyetler, Parti Politbürosunun belirlediğ i kararları el kaldırarak onaylamaktan, yani parti iktidarına meşruiyet kazandırmaktan başka bir işleve sahip değ ildir. Y.S.

Varga'nın belirttiği gibi «*oturumlara katılırlar, konuşmalar yaparlar ama bu konular daha önce parti çevrelerinde ele alınmış ve karara bağlanmıştır.*»⁸ Bu anlamda, burjuva parlamentoları kapitalist düzende çok daha işlev ve söz sahibidirler.

Aslında bu süreç, Sovyetler Birliği'nde 1920'lerde, Lenin'in ölümünden önce başlamıştır. Devrimin olumsuz koşullarla karşı karşıya kalması sonucu kitle hareketi geri çekilmiş ve bu zor koşullarda herşeyin dar bir komuta merkezinin diktatörlüğü altında sevki bir kaçınılmazlık olarak ortaya çıkmıştır. Bu, iç savaşın getirdiği olağanüstü bir yönetim tarzıdır. Fakat bu «yetki devri» giderek kalıcılaştırmıştır.

Herşeye rağmen, o zamanki Bolşeviklerin başlangıçtaki çabası Sovyetleri işletebilmek yönündedir. Ortaya çıkan olumsuz duruma rağmen, o koşullarda bile Sovyetlerin ilk başlarda epeyce söz sahibi oldukları gözlenir. Brest-Litovsk barışının imzalanması konusunda parti içinde azınlıkta kalan Lenin, barışın imzalanması yönündeki görüşünün Sovyetlerde oylanmasıyla başarı kazanır. Fakat süreç içinde Sovyetler gittikçe zayıflar, parti iktidarı gittikçe ön plana çıkar. Örneğin 1918 yılında beş kez toplanan Sovyet kongresi daha sonraki yıllarda gittikçe daha az toplanmış ve salt onay mercii haline gelmiştir.

Sosyalizmde bir geri çekilme ve bir olağanüstü hal anlamına gelen bu durum, daha sonraki yıllarda Stalin tarafından olağan yönetim tarzı haline getirilmiştir.

Burada şu nokta netleştirilmelidir : Sosyalizmin gerçek iktidar aygıtı, emekçi kitlelerinin doğrudan yönetimine en yakın nokta olan temsili emekçi demokrasisinin ortaya çıkarttığı emekçi konseyleri mi olacaktır, yoksa işçi sınıfının öncü örgütü olan parti mi? Bu nokta artık aydınlığa kavuşturulmalıdır.

Kanımızca parti iktidarı teorisi, çeşitli pratikler içinde emekçilerin insiyatifine uygun olmadığını kanıtlamıştır. Hatta diyebiliriz ki, bu yol, gerçekten işçi sınıfının öncüsü olan bir partinin bu niteliğini yitirmesine ve kitlelerden kopmasına da neden olabilmektedir.

Evet, hiçbir sınıf doğrudan yönetmez. Ama hiçbir sınıf, yönetimi kendi adına ilelebet şu ya da bu temsilcisine emanet etmez. Geçici ve olağanüstü durumlarda böyle bir emanet olabilir. Ama hep geçicidir. Hiçbir sınıfın temsilcileri ya da öncüsü kerameti kendinden menkul olamaz. Sınıfla sıkı bağlar, sınıfın denetim ve seçimi belirleyicidir. Emekçilere hesap verme zorunluluğu olmayan partinin salt ideolojik tutumuna güvenmek gerçekçi olamaz. İdeolojik sağlamlığın da güvencesi, yine alttan denetim ve gerekirse emekçiler tarafından silkelme koşullarının olmasıdır.

Bugün parti iktidarı olan ülkelere bakalım. Emekçilerin o partiyi denetlemesi için nasıl bir mekanizma var. Hiç. Emekçi konseylerinde sınanması ve gerekirse adaylarının seçilmemesi yoluyla cezalandırılması mümkün olmayan mutlak iktidara sahip bir partinin denetlenebileceğini ileri sürmek salt bir faraziye'dir ve bu konuda gerçek bir kuramsal mekanizma gösterilememektedir.

Peki emekçi konseylerini gerçek iktidar organları haline getirdiğimizde, emekçilerin yanlış bir kararla, diyelim ki, burjuva ideolojisinin etkisine kapılarak yanlış kişileri seçmeleri, sosyalizmi gerçekten temsil eden bir partiyi de cezalandırmaları söz konusu olamaz mı? Böyle bir ihtimal yoktur denemez. Kitleler her zaman doğru seçim yapar fetişizmi içinde değiliz. Ama böyle bir ihtimalin getirdiği sakıncaları göze almak, gerçek emekçi iktidarını iptal etmenin getireceği riskten çok daha azdır.

Eğer emekçi konseylerinin gerçek iktidar organları olmalarını kabul edecek olursak, o zaman bu organ-

ların, en az burjuva parlamentoları kadar toplanan, sürekli işleyen organlar olması gerekir. Geçmişte bürokratlasmaya karşı bir önlem, sonradan bürokrasinin silahı olmuştur. Yani, profesyonel politikacı olmasının denirken, bu kez ipler bürokrasinin eline geçmiş, emekçilerin doğrudan temsilcileri kukla haline gelmiştir. Şimdi durumu yeniden gözden geçirmek gerekir. Evet, profesyonel politikacıya karşıyız. Ama bunun yolu konseyi işletmemek olmamalıdır. Bunun yolu emekçilerin görevden çağırma mekanizması olabilir. Ama konseyde görev yapan emekçi temsilcisi bu görevini sürekli ve layıkınca yapabilmek için mütevazı bir temsilci maaşı alabilmelidir ki, gerçekten bir iktidar organı olan konseyin toplantılarına katılabilsin, orada aldığı görevleri layıkınca üslenebilsin.

Üretim birimlerine dayanan bir seçimin, hâlâ bizim gibi ülkelerde bütün vatandaşları kapsamayacağı ileri sürülüyor. Dolayısıyla da bütün vatandaşların eşit seçmenliğinin bu sistemde iptal edildiği kaygısı öne çıkıyor. Öncelikle şunu belirtelim ki, burjuva vatandaş eşitliği bir iki yüzlülüktür ve gerçek eşitsizliğin üstünü örtmeye yarar. Emekçi konseyleri sisteminde eşitsizlik gibi görünen durum aslında gerçek eşitliğin kapısını açacaktır. Yani üretim birimlerinin merkezi emekçi konseyinin oluşumunda ağırlığa sahip olmaları emekçi iktidarın bir gereğidir ve yüzyıllardır siyasal bakımdan mülksüzleşmiş emekçilerin siyasal mülklenmesinin yoludur. Kaldı ki, merkezi emekçi konseyi, yalnızca üretim birimlerinde yapılan seçimlerin sonuçlarıyla belirlenmeyecektir. Emekçi konseyi ağırlıklı olarak üretim birimlerinden seçilen delegelerden, ama aynı zamanda, kitle örgütlerine, farklı cinsiyetlere, farklı milliyetlere, farklı toplumsal kesimlere ayrılan kontenjanların ve vatandaş olarak herkesin kendi bölgelerinde seçecekleri milletvekilleri'nin katılımından oluşacaktır. Burada örneğin bir emekçi, hem kendi üretim birimiyle, hem sendikasına ayrılan

kontenjan seçimiyle, hem de vatandaş olarak katıldığı seçimle temsil edilecektir. Azınlık milliyete mensup bir kadın emekçi, hem üretim biriminden, hem kendi kitle örgütünden, hem de kadınlara ve azınlık milliyetlere ayrılmış kontenjanların seçiminden yararlanarak temsil edilecektir. Böylece en ezilen kesimlerin merkezi konseyde en fazla temsil edilmeleri olanağı doğmuş olacaktır. Aynı durum, seçilme şansı açısından da söz konusudur.

Öncü Parti: Emekçilerin öncü partisi, konseyler arasında seçimlere katılarak, çoğunluğun güvenini kazanarak iktidarı almalıdır. İktidarını bu kanaldan hayata geçirmelidir.

Parti-devlet özdeşliğine kesinlikle son verilmelidir. Bugüne kadarki uygulamada partinin kararları devletin kararlarından ayırdedilemez olmuştur. Bir alanda partinin bir ataması, aynı zamanda devlet içi bir atamayla aynı anlama gelmiştir. Örneğin bugün 'Sovyetler Birliği'nde ve başka ülkelerde kimse, devlet başkanı ya da hükümet başkanı kim oldu diye merak etmiyor, parti genel sekreteri kim oldu diye merak ediyor.

Parti-devlet özdeşliği, partinin emekçi kitlelerle bağını ve onun öncü niteliğini büyük ölçüde kemiren bir durumdur. Sürekli devlet makinası, hele bir de olumsuz koşullarla birleştiği zaman, emekçi kitlelere karşı bir yabancılaşmayı geliştirebiliyor, bürokratik çarpıklıkları üretebiliyor. Yine, emekçi kitlelerle sürekli devlet mekanizması arasında bir çelişmenin her zaman olacağını farzetmek yanlış olmaz. Bu durumda partinin devletle özdeşliği partinin aynı yabancılaşmayı paylaşması ve emekçilerden kopması tehlikesini getirebiliyor. Ve bu, doğrudan doğruya partinin devletçi bir konuma geçmesine yol açabiliyor. Devletin kitlelerden kopmasıyla partinin kitlelerden kopması özdeşleşiyor ve parti öncü niteliğini gerçekte yitirmeye başlıyor. Artık partililer, doğrudan emekçilerin yanında ve onların öncüsü olarak

emekçi çıkarlarının temsilciliğini değil, dar devlet mekanizmasının günlük işleyişinin ve çıkarlarının savunuculuğunu yapmaya başlıyorlar. Emekçilerin bürokratik çarpıklıklara karşı mücadelesinin yanında değil, tersine, sürekli devlet mekanizmasının emekçilere yabancılaşmaya uygulamalarının yanında yer alıyorlar. Bu, partiyle kitlelerin arasını açarken, partinin devlet mekanizması içinde bürokratik çarpıkları düzeltme yönündeki müdahalelerini önüyor. Aynı salonda saatlerce oturan bir kişi, artık oradaki kirli havaya alışır ve kokuyu almaz olur. Parti de devletle bu kadar içli dışlı olursa kirli havayı hissetmeye başlayacak ve «pencereleri açma» gereğini duymayacaktır.

Elbette bununla, parti devlet mekanizmasından tamamen bağımsız olsun, oradaki işlere hiç karışmasın demek istemiyoruz. Bu, çok yanlış olur. Parti aslında, sosyalizmin birleştirici dokusudur. O, hem kitlelerin içinde, hem devletin içinde, hem konseylerde, hem merkezi planlamada, hem yerel insiyatiflerin içinde olmalıdır. Bütün bunların içinde birleştirici dokuyu, bağı oluşturmalıdır. Her birinin içindeki olumlu havayı diğerine taşımalı, her birinin içindeki eleştiriyi diğerine götürmelidir. Devletin olumlu yönlendirici işlevlerini kitlelere taşımalı, kitlelerin katılım ve eleştirilerini devlete iletmelidir.

Diğer yandan öncü partinin, sosyalizmdeki çok önemli ama çoğunlukla unutilan bir işlevinden söz etmeliyiz. Bugüne kadar parti-devlet özdeşliği, toplumdaki ideolojik görevlerin de parti-devlet tarafından yönlendirilmesine yol açmıştır. Oysa bu konuda en önemli işlevi devletten görece özerk durumda bulunan parti üstlenmelidir. Sosyalizmde ideolojik-kültürel şekillendirmede parti birinci rolü oynamalıdır. Ama bunu devlet aracılığıyla değil, kendi özerk varlığıyla ve kendisinin yaratacağı özerk kurumlar aracılığıyla yapmalıdır. İdeolojik aygıtlar devletin değil, toplumun ve toplumun bir parçası olan partinin yönlendirmesinde olmalıdır. Böy-

lece devlet de, bir işlevi daha yüklenmekten -elbette tamamen mümkün olamaz bu- kurtarılmalıdır.

Sürekli devlet makinası : Toplumun bütün toplumsal işleri doğrudan doğruya devralacak bir aşamaya gelmesine kadar sürekli devlet mekanizması da kaçınılmaz olarak çalışacaktır. Bu, aynı zamanda işçi sınıfı bürokrasisinin, gittikçe zayıflasa da varolacağı anlamına gelir.

Elbette çaba, sürekli mekanizmaları mümkün olduğunca azaltmak, yerel halk yönetimlerine devretmek ve bürokrasiyi budamaktır. Yapılması gereken, sürekli devlet görevlilerini mümkün olduğunca azaltmak, diğer yandan kitle katılımını arttırmaktır.

Bütün devlet memurlarının halk tarafından seçilmesi bize gerçekçi gelmiyor. Geçmişte yapılan bir hata da bu konularda fazla ileri ve gerçekleştirilemeyecek öneriler ortaya atılması, bunlar yapılamayınca da bu kez fazlasıyla geri çekilmek olmuştur. Emekçilerin her devlet memurunu seçmesi ayrıca gereksizdir de. Üstelik bu oldukça külfetli ve bıkıtırıcı bir iştir. Bunun yerine tayin edici mevkilerdeki yetkililerin halk tarafından seçimi yolunu açmak hem daha gerçekçi, hem de daha sağlıklıdır. Örneğin halk her yargıcı seçmek yerine, yalnızca yüksek yargıçlar kurulunu seçmelidir. Ondan sonra diğer yargıçların seçimi ve atanması bu organa bırakılmalıdır.

Kitlelerin, sürekli devlet mekanizmasına katılımı konusunda da gerçekçi olmayan önerilerden kaçınmak gerekir. Çok büyük kitlesel yükselişler olmadıkça, kitlelerin her an, sürekli devlet görevlerine katılmalarını beklemek gerçekçi olmaz. Bu, elbette teşvik edilmelidir. Ama günde 7-8 saat çalışan emekçiden bir de devlet dairesinde dosya doldurmasını istemek biraz fazla kaçıyor. Bunun yerine, sürekli devlet makinasının her alanının emekçilerin denetimine ve eleştirisine açılması, emekçilere açık denetleme ve eleştiri toplantılarının yürür-

lûge konması, hesapların bütün emekçiler tarafından gözden geçirilmesi hakkının yasal olarak tanınması vb. katılım ve denetimin daha somut yolları olarak görünüyor.

Sürekli ordu ve polis : Profesyonel polis, iddia ediyoruz, asla proletaryanın aleti olamaz. Başından lağvedilmelidir. Bunun yerine yerel emekçi milisleri geçirilmelidir. Bugün çeşitli ülkelerde polis, milis adını alarak yine profesyonel görevler yüklenmiştir. Polonya'lı emekçinin üzerine uzun coplarla ve sopalarla saldıran polisin adı, sözde milistir. Bu durum tekrarlanmamalıdır. Polis, adı ister Çeka, ister NKVD, ister KGB olsun, her zaman sopasını halkın kafasına indirmekten başka bir işlev görmeyecek zorba bir güçtür. Polislik mesleği biza-tihi bu işleyle özdeşdir.

Peki, bu durumda karşı-devrimci faaliyetler nasıl önlenecektir? Halk milisleriyle, emekçilerin uyanık bilinciyle vb. Sadece sınırlanmış ve özel bir alan için özel bir polis faaliyeti kabul ediyoruz. O da dıştan gelecek casusluk faaliyetinin izlenmesi için oluşturulacak özel bir karşı-casusluk gücü. Bu gücün alanı, tamamen tanımlanan alanla kısıtlı olmalı, casusları izliyoruz bahanesiyle halk içinde gizli istihbarat çalışmasına girişilmesine izin verilmemelidir. Varsın, dış devletlerin casusluk faaliyetleri halk içinde bazı aletler bulsun. Bu, profesyonel polise katlanmaktan daha az tehlikelidir.

Sürekli ordu bir süreç içinde ortadan kaldırılmalıdır. Dış tehdit karşısında bütün halkı silahlandırarak bir mekanizma oluşturulmalıdır. Bir de profesyonelliği giderilmiş ordu içinde her zaman sözü edilen demokratik uygulamaları gerçekten hayata geçirmek zorunludur.

Kitleler örgütleri ve sendikalar : Sendikaların ve kitle örgütlerinin birer devlet aygıtı haline getirilmesine karşı çıkmak gerekir. Devletle emekçiler arasında tam bir özdeşlik olamayacağına ve devlet belli bürokratik çarpıklıkları taşıyacağına göre, kitle örgütleri ve sendi-

kalar kitlelerin öz savunma örgütleri olarak devletten bağımsızca çalışmalarını sürdürmeli ve grev hakkına da sahip olmalıdırlar.

Kitle- örgütleriyle ve sendikalarla partinin ilişkileri asla emir-kumandaya dayanmamalıdır. Parti, bu örgütler içinde kendi bileğinin hakkıyla önderlik mevkilerine yükselmeye çalışmalı, partiler buralardaki kitleye gerçekten önderlik ederek ve onların güvenliğini kazanarak yönetici olabilmelidir. Buralarda partinin önderliği daha çok ideolojik ve siyasi önderlik olmalı, örgütlerin bağımsızlığına saygı gösterilmelidir.

Bu sorun, genellikle teoride de doğru konmuş, fakat pratikte olumsuz ve mekanik tavırlar ön plana geçebilmiştir. Lenin ve Mao'nun aşağıdaki bakış açıları sorunun doğru konuşunu açıkça yansıtıyor :

«Sendikalar artık sınıfsal bir iktisadi mücadele ile karşı karşıya değildirler ama sınıfsal olmayan bir 'iktisadi mücadele' ile, yani Sovyet aygıtının bürokratik çarpıklaşmasına karşı koymak, emekçi halkın maddi ve manevi çıkarlarını bu aygıtın baş vuramayacağı yöntem ve yollarla korumak anlamına gelen bir mücadele ile hâlâ karşı karşıyadırlar ve bu mücadele ile maalesef daha uzun yıllar boyunca yüzyüze bulunacaklardır.»⁹

«Parti Programımız devletimizin, bürokratik bir çarpıklık içeren bir işçi devleti olduğunu göstermektedir. Öyleyse bu somut şartlarda kurulmuş bir devlette sendikaların koruyacağı hiç mi bir şey kalmamıştır.»¹⁰

«Yürüyüş ve gösterilerin Anayasamızda yeri vardır. İlerde Anayasamız gözden geçirildiği zaman, işçilerin grev yapabilmeleri için, grev yapma özgürlüğünün Anayasaya eklenmesini öneriyorum. Bu, devlet ve fabrika yöneticileriyle işçi kitleleri arasındaki çelişmelerin -ki

9. Lenin, Sendikalar, Bugünkü Durum ve Troçki'nin Hataları Ekim Yayınları, s. 72-73.

10. Aynı yerde, s. 13.

bunlar çelişmeden başka bir şey değildir- çözümlmesine yardımcı olacaktır.»¹¹

Fikir Özgürlüğü : Sosyalizmde gerçek anlamda bir fikir özgürlüğü olmalıdır. Emekçiler serbestçe fikirlerini beyan edebilmeli, yayabilmeli ve tartışabilmelidir. Aykırı bir fikirden dolayı suçlanma korkusu toplumun üzerinden ilelebet kaldırılmalıdır.

Sosyalist düzeni zor yoluyla yıkmaya kalkışanların dışında kalan herkes fikrini serbestçe ileri sürebilmeli ve bundan dolayı suçlanmamalıdır. Kapitalizmi savunanlar da sosyalizm altında fikir özgürlüğü güvencesine sahip olmalıdırlar. Bu güvence, kapitalizme geri dönme yanlılarından çok, emekçi halka yarayacaktır. Çünkü bu sayede, kapitalistlerin «fikir özgürlüğü» silahı ellerinden alınacaktır, hatta bu yolla onların bir kısmı sosyalizmin üstünlüklerini kabul etmek durumunda bile kalacaktır. Daha da önemlisi toplum önündeki açık tartışmalardan mutlaka sosyalizm üstün çıkacaktır. Sosyalistlerin fikir tartışmasından korkmaları için hiçbir neden yoktur. Tersine bu, halkı eğitmenin en iyi aracıdır. Kaldı ki, sosyalizm ancak çetin fikir çatışmaları ve hararetli tartışmalar ortamında yeşerip serpilir. Geçmişte ne zaman fikir tartışması önlenmişse, bu sosyalizmde de bir durgunlaşmaya yol açmıştır.

Fikir özgürlüğünü tanımanın ve bu yolla halkın bilincini yükseltmenin en önemli yararlarından biri de, kapitalizmi savunanların fikirlerini söylemeleri yoluyla bu fikirlerin açıkça görülebilmesi ve mücadele olanağının olmasıdır. Bu olmadığı zaman, kapitalist yolcu fikirler kendilerini sosyalizm kisvesi altına sokuyorlar ve hatta zamanı geldiğinde öncü parti içinde bile etkili olabiliyorlar. Herşeyin açıkta, günışığında cereyan etmesi her zaman hayırlıdır.

Fikri tartışmanın, yayın özgürlüğünün ortadan kaldırıldığı bir ortam, toplumsal durgunluk, ilgisizlik, kit-

lelerin bilincinin ve ilgisinin gerilemesi, zekânın durgunlaşması, sallabaşçılık ve riyakârlık gibi olumsuz durumlara yol açar ve bürokrasi egemenliği için bulunmaz bir ortam yaratır. Durgun ortamda fikir gelişmez, fikrin gelişmediği ortamda ise sosyalizmin yeni yeni açılımlar yapması mümkün olmaz, kitlelerin eleştirisi duracağı için sosyalizmin kendi hata ve zaaflarını tespit etmesi zorlaşır. Böyle durumlarda Parti, yalnızca kendi sesinin yankısına kulak verir ve bu en büyük yanılgılara yol açar. Bu yüzden şunu açıkça belirtmek gerekir ki, sosyalizmde fikir özgürlüğünü, liberal saplantılardan dolayı değil, herşeyden önce sağlıklı bir sosyalist inşa, gürbüz bir emekçi seferberliği için istiyoruz.

Basın Özgürlüğü : Basın özgürlüğünden ne anlıyoruz? Bir kere basın özgürlüğü yolundaki en önemli adımın, basının, sermayenin ve tekellerin denetiminden kurtarılması olduğunu düşünüyoruz. Diyelim ki, o günün koşullarında, sermayenin kamulaşması gecikse bile, bu alanda özel bir uygulamayla basın organlarının kamu mülkiyetine geçmesinde acil davranılmalıdır. Basın organlarının mali kaynakları emekçi konseyinin denetimindeki merkezi planlama organının elinde bulunmalıdır. Emekçi konseyi tarafından ya da halk tarafından seçilen bağımsız bir basın komisyonu, toplum içinde legal olarak yer alan ve basın organı çıkartmayı talep eden bütün parti, grup, akım, kitle örgütü, sendika vb. nın basın organı çıkarma taleplerinin gerçekleşmesi için (elbette belli kıstasları gözönüne alarak) belli bir fon tahsis etmelidir. Tahsis edilen bu fonlar, merkezi plan tarafından ilgili kuruluşlara aktarılmalıdır. Basın organlarında tek sesliliğe gidilmemesi ve farklı fikir ve eğilimlerin, muhalif eğilimlerin, hatta rejime karşı yıkıcı muhalefetini ilan etmemiş burjuva muhalif unsurların legal alanda kendi fikirlerini ve eğilimlerini basın yoluyla halka açıklayabilmelerini sağlayabilmek için özel önlemler alınmalıdır. Örneğin herhangi bir kitle temeli ol-

mayan, herhangi bir özel fikri dile getirmesi söz konusu olmadığı saptanan ya da açıkça karşı-devrimci eylem içinde olduğu bilinen grupların dışındaki bütün başvurular kabul edilmelidir. Elbette tahsisat ölçüsü de belli kıstaslara göre olacaktır. Burada da siyasi kıstaslar yerine, güç, etkinlik, kitle temeli, konseyde temsil edilme oranı vb. gibi kıstaslara göre tahsisat az ya da çok olmalıdır. Tahsisatların bir siyasi baskı aracı olmaması için Basın komisyonunda farklı eğilimler temsil edilmeli, itirazları inceleyen bir üst kurul olmalı ve başka yasal güvenceler aranmalıdır.

Bütün bu söylediklerimiz yayınevi, kitap, plak, kaset ve her türlü ideolojik aygıt için söz konusu olmalıdır. Radyo ve televizyon da buna dahildir.

Burada şu noktayı da hemen belirtelim. Rejimin sınırlarını kabul eden çok çeşitli eğilimlere basın özgürlüğü tanınmalıdır, ama sosyalizmde peşinen, düzeysizliği ve bataklığı temsil eden «gazete» adını almış saçmalıklara da özgürlük aranmamalıdır. Örneğin sosyalizmde, *Tan* gibi bir gazete çıkartma teşebbüsünde bulunanlar çıkarsa, bunlara halkın parasından bir fon ayrılması mümkün olamayacaktır. Halkın özgürlüğü, arabesk kültür üzerinde ağır bir baskı kurulmasıyla yaşayabilir. Ağır baskı denirken, arabesk müzik kaseti dinleyen emekçiden söz etmiyoruz. Bu, uzun vadeli bir eğitim sorunudur. Ancak arabesk kültürün üretilmesine özgürlük tanınmamalıdır. Halkın bataklığa çekilmesine izin verilmesinin özgürlükle bir ilgisi yoktur. Tersine, bu, özgürlüğün ortadan kalkması anlamına gelir.

Sanat : Bu alanda gerçek bir özgürlük ortamı yaratılmalıdır. Sosyalizm için yararlı tek sanat, sonsuz çeşitliliği içinde gelişen ve sonuçta halkın beğenisini ve kültürünü yükselten sanattır. Sanatsal kalite birinci planda gelmelidir. Halkın beğeni ve kültürünü geliştiren bir sanat ürünü, isterse içinde burjuva ideolojisi taşısın, halka ve sosyalizme yararlıdır. Sosyalizmde halk, dünyanın

bütün kaliteli sanat ürünlerinden haberdar olmak, görmek, okumak, dinlemek hakkına sahip olmalıdır. Bırakalım onun içindeki ideolojik öğeler bir serbest sanatsal tartışma ortamında ayırdedilsin. Esas tehlikeli olan, dünya ve ülkenin kaliteli sanatsal ürünlerinden habersizliktir.

Ama hemen söyleyelim. Sosyalizmde «beyaz diziler» ve ABD'nin prefabrik TV dizilerine yer olmamalıdır. Bunlar sanat-altı kitlesel yozlaşma araçlarıdır. Ekonomik rasyonalite hesapları bile bunlara kaynak ayrılmasını önleyecektir.

Sanat elbette sosyalist devlet tarafından desteklenmelidir. Ama bu, «devlet sanatçılarına» ayrıcalıklar tanımak biçiminde anlaşılmalıdır. Belirleyici kıstas, sanat ürünlerine halkın gösterdiği ilgi olmalıdır. Böylece okunmayan romanların raflarda tozlanması, seyredilmeyen oyunların perdeleri işgal etmesi önlenmiş olur. Sanatçılar geçimlerini, ürünlerinden sağlamalı, ancak ürünlerden gelen aşırı zenginlik, sosyalist devletin vergi politikasıyla sınırlanmalıdır.

Bilimsel araştırmalar, özerk bilim kurumlarının korunması altında geliştirilmeli, bilimsel yayınlarda satış ölçü alınmamalı ve bilimsel araştırmacıların yaşama koşulları emekçilerin kamusal mülkiyeti tarafından güvence altına alınmalıdır.

Adalet : Sosyalizmde insanların kişisel özgürlükleri ve yasal hakları güvence altında olmalıdır. Kimse yersiz suçlamalara uğramamalı, keyfi biçimde tutuklanmamalı, fikirlerinden dolayı baskı altına alınmamalıdır. Yargı, halk seçimine tabi bir adalet konseyinin denetiminde ve iktidarın yönlendirilmesinden bağımsız olmalıdır. Sosyalizmde insanlar, sınıf adaletinin aslında adalete en yakın durum olduğunu bilmeli, bu konuda yürekleri serin olmalıdır. Kimse, yasal sınırlar içinde vereceği bir siyasi mücadeleden dolayı ilerde başına bir belâ geleceği korkusu içinde olmamalıdır. Muhalefet hakkı yasalarla güvence altına alınmalıdır.

Sosyalizmi zor yoluyla yıkmaya kalkanlar, elbette eylemleri ciddi ve titiz bir araştırmayla sabit görülürse cezalandırılacaklardır. Ama hiç kimseye kötü muamele yapılamaz. İnsanlık dışı yerlerde hapsedilemez. Halkın adaleti, kararda kesin ve net, uygulamada insancıdır.

Partide demokratik Merkeziyetçilik : Eğer sınıfa önderlik edecek, onu kucaklayacak bir öncü parti anlayışına sahipsek bu partinin, içinde çeşitli farklılıkları da barındıran, tartışma ve fikir özgürlüğünü yaşatan, geniş bir parti olmasını sağlamak zorundayız demektir. Dar tekke anlayışı da, disiplin adı altında parti içi hayatiyeti yok edecek bir fikri yasaklamacılık da sonuçta partiyi sınıftan kopartacak, ya küçük bir tekke ya da sınıfın tepesinde hantal bir bürokratik aygıt durumuna getirecektir.

Öte yandan, öncü parti, elbette sosyal demokrat düzen partileri gibi, yayvan, hantal ve hareketsiz örgütler değil, mücadele örgütleri olmalıdırlar. Öncü partiler düzenin asimile edemediği mücadele örgütleri olacaklarsa elbette üyelerinden daha fazla çalışkanlık, katılım, daha fazla disiplin ve daha mücadelecî bir tarz izlemelerini talep edecekler, üye bileşimlerini sıkı tutacaklar, üyelerinden bir önder tutumu talep edecekler ve onlarla sıkı bağlar kuracaklardır.

Aslında genişlik ve fikri canlılıkla, disiplin ve daha sıkı bağlar anlayışı, eğer ustaca birleştirilirse hiç de çatışmaz, tersine birbirini güçlendirir. Daha özgür ve rahat bir parti içi atmosfer; o partinin fikri gelişmesine olduğu kadar, üyelerinin daha mücadelecî bir yönelime girmelerine de hizmet eder. Düzgün bir disiplin anlayışı ve şekilli bir örgütlenme ise, mücadeleye hizmet ettiği kadar, parti içi canlılığa da katkıda bulunur.

Kanımızca, öncü partilerin en temel ilkelerinden biri olarak ifade edilen «demokratik merkeziyetçilik» ilkesi, yukarda özetlediğimiz anlayış açısından sorunu tam doğru biçimde açıklamıyor. «Demokratik merkezi-

yetçilik» adına yapılan son derece hatalı, parti içi hayatıyeti öldüren uygulamaları bir yana bıraksak bile, bu ilke, sorunun tek yanlı vurgulanması açısından bize hatalı geliyor.

Neden tek yanlı? Oysa formülasyon hem «merkeziyetçilik»ten, hem «demokrasi»den söz ediyor. Belki ilk formüle edildiğinde böyle bir anlayışla hareket edilmiştir. Ama aslında formül tek yanlıdır, vurgusu *merkeziyetçilik* üzerindedir. Esas merkeziyetçiliği söz konusu etmekte, ama bunun demokratik bir tarzda uygulanmasını belirtmektedir.

Oysa, işçi sınıfı partisini bir bütün olarak ele alacak olursak, bu partinin, hem merkezden, hem tabandan; hem yöneticilerden, hem üyelerden meydana geldiğini görürüz. Aslında her örgüt bir bakıma böyledir. Ve bir işçi sınıfı partisinin bu iki parçalı yapısını tek bir amaca yöneltebilmek için hem merkeziyete, hem demokrasiye; hem disipline, hem serbestliğe; hem kolektif çalışmaya, hem bireysel inisiyatif ihtiyacı vardır. Bu genel olarak böyledir .

Mücadelenin her belli aşamasında ve alt aşamalarında bu yönlerden biri ya da diğeri ön plana çıkar. Örneğin, parti bir politika tespit edecektir, bunun için tartışmaya ihtiyacı duymaktadır. İşte o somut anda, merkeziyetçilik değil, demokrasi; disiplin değil, serbestlik ön plandadır. Ama tartışma yapılır, politika belirlenir, sıra onun uygulanmasına gelir. Bu noktada demokrasi ikinci plana düşer, merkeziyetçilik ve disiplin belirleyici olur. Bu bir somut an ya da bir dönem için böyledir. Ardından yeniden demokrasinin ön plana geçtiği bir dönem gelebilir.

Elbette merkeziyetçiliğin, koşullar dolayısıyla uzunca bir süre fazlasıyla ağır bastığı, çok sıkışık dönemler de olabilir. Ama bu mücadelenin dalgalanmasıyla ilgili bir durumdur. Ne kadar uzun sürerse sürsün, somut ve özel bir durumun getirdiği zorunluklar ilke düzeyine çıkarılamaz.

Parti hayatının çeşitli işlevlerinde, iki yönden biri ön plana çıkar ve bunlar son tahlilde birbirlerini denge-lerler. Örneğin partinin teorik çalışmasında her zaman ön planda olan ilke demokrasi ve serbestlik olmalıdır. Bu alanda merkeziyetçiliği ön plana çıkarmak fikri gelişmeyi durdurmakla aynı anlama gelir. Ama parti talimatlarının pratiğe uygulanmasında her zaman ön planda gelen disiplin ve merkeziyetçiliktir. Kararlarını uygulamakta demokrasi adına gevşek davranan bir parti gerçekten mücadele örgütü olamaz. Partinin çeşitli işlemlerinde ön planda yer alan bu yönler sonunda bir birleşim yaratırlar.

Bu söylediklerimize iki noktadan itiraz ileri sürülebilir: Birincisi, devrim için yola çıkmış bir mücadele örgütünün merkeziyet ve disiplininin ne kadar tayin edici olduğu söylenebilir. İkincisi, iki çelişik yandan birinin ağır basması gerektiği belirtilebilir.

Birinci itiraza yanıtımız şu: Devrim için yola çıkmış bir mücadele örgütünün bu mücadeleyi yürütmesinde demokrasinin rolü küçümsenebilir mi? Ve eğer demokrasiyi uygulamazsanız disiplini güçlendirebilir misiniz? Ayrıca yukarda söylediklerimiz, hiçbir şekilde, belli bir somut anda merkeziyet ve disiplinin ağır basmasına engel değildir.

İkinci noktaya gelince: İki çelişik yan elbette hiçbir zaman dengede olamaz. Bunların hayat içindeki somut dengesi, mutlaka birinden birinin ağır basması şeklinde tecelli eder. Gerçek hayat içinde bunları yüzde elli yüzde elli uygulamaya kalkışan düalizm hatasına düşmüş olur. Ancak bir çelişik bütünün hayat içindeki somut durumu başkadır, bunun soyutlanarak bir ilke düzeyinde ifade edilmesi yine başkadır.

Eğer sorun «hem merkeziyetçilik, hem demokrasi» diye eşit biçimde konmaz ve şimdiye kadar kullanılageldiği gibi «demokratik merkeziyetçilik» olarak ifade edilirse, o zaman her dönem ve her durumda ve partinin

bütün işlevlerinde merkeziyetçiliğin ağır basacağı bir uygulamanın da yolu açılmış olur.

Hizip sorunu : Lenin, Bogdanov ve Lunaçarski'nin Bolşevik hizibinin dışına çıkarılmasından sonra şöyle diyor :

*«Parti dışına değil... Parti olunca bir partide birbirlerine tam ters düşen en aşırı fikirler de dahil, her fikir yer bulabilir.»*¹²

Gerçi bu sözler mutlaklaştırmaz. Hatta Lenin'in o zamanki RSDİP içindeki Bolşevik hizibinin durumunu meşrulaştırmak için bu fikri ileri sürdüğü de söylenebilir. Ancak bunları bir yana bırakırsak, Lenin'in yine de önemli bir saptama yaptığı gözden kaçmayacaktır.

Eğer, sınıfı kucaklayan, bürokratlaşmamış, canlı ve geniş bir öncü örgüt olacaksa bu örgütün içinde çok çeşitli fikirlerin bulunabileceğini düşünmek doğru olur. Bununla, partinin bir birlik olarak anlamını ortadan kaldıracak ölçüdeki büyük farklılıkları kastetmiyoruz. Elbette partinin tüzük ve programı onun birliğinde belirleyicidir. Bu tüzük ve programın esasını kabul edenler partinin içinde birlikte bulunacaktır. Ama bunun ötesinde, hem tüzük ve programın belli maddeleri hakkında mücadele eden, hem de partinin çeşitli ideolojik ve siyasal yönelimleri konusunda farklı eğilimler taşıyan görüşler olacaktır. Bu farklılıklar, aslında partiyi canlı kılaacağı gibi, bir kaçınılmazlıktır da. Bu kaçınılmazlığı kabul etmeyenler, partiyi daraltmayı, kitlelerden kopartmayı, bölünmeye yol açmayı, iç hayatı ölgünleştirmeyi de göze almış olacaklardır.

Eğer farklı fikir varsa bu bir noktada hizibe yol açabilir. Farklı fikirleri olanlar, bu fikirlerinin mücadelesini yapabilmek için bir araya gelmek, ortak taktikler belirlemek zorunda kalacaklardır. Bir araya gelen ve par-

12. Nakleden B.D. Wolfe, **Devrim Yapan Üç Adam**, çev: Yunus Murat, I. Cilt, Kuzey Yayınları, 1985, s. 7.

tide etkili olabilmek için iç taktikler belirleyen bir gurun adı hizipten başka bir şey değildir. Bizce, Lenin döneminde, belli özel durumların sonucu olarak getirilen «hizip yasağı»nı vazgeçilmez bir kanuniyet olarak almak gerekir.

Hizip yasağı olmamalı, ama hizibin parti birliği ile çelişen iki özelliği kesinlikle yasak olmalıdır. Bunlardan biri gizliliktir. İkincisi ise, hizip disiplini parti disiplininin üstüne çıkarmaktır. Her ikisi de hizibin artık başka bir partiye dönüştüğünün belirtisidir ki, elbette parti içinde partiye izin verilemez. Bu yüzden eğer parti içinde bir hizip kurulmuşsa, bu hizip varlığını açıkça ortaya koymalı ve partiden gizli ilişkilere girişmemelidir. Mücadeleler sonucunda alınan kararlara bütün parti uymalıdır. Hizip bu karara muhalif diye uymamak, o üye için doğrudan doğruya disiplin ihlali anlamına gelecektir.

Hizip yasağı yekpare parti anlayışını getirir. Yekpare partiler, aslında hizip mücadelelerinin gizliden gizliye yürüdüğü ve merkezi ele geçiren bir hizibin, tabanın kendini ifade etmesini hayat boyu ortadan kaldırdığı örneklerle doludur. Hizip yasağı, giderek farklı fikir yasağını da kaçınılmaz olarak getirir ve bu da parti içi canlılığın ölmesi demektir. Bolşevik Partisinin tarihi buna tanıktır. Parti üyelerinin, Parti «çizgisi»ne ters düşme korkusuyla fikirlerini mümkün olduğu kadar gizlemeleri ya da törpülemeleri, eleştirilerini net bir şekilde ortaya koyamamaları, fikri gelişmeyi önler, hataların ortaya çıkmasına set çeker, bukailemun özelliklerini en iyi sindirmiş bürokratların, devrimci önderlerin yerini aldığı bir duruma yol açar.

Organ deformasyonu : Bugüne kadar öncü partilerdeki aşırı merkeziyetçi vurgulama, «organ deformasyonu» diye ifade edebileceğimiz bir başka zaafa yol açmıştır.

Sovyetlerin yerini parti yönetiminin almasına benzer bir şekilde, parti içi iktidar da, parti kongresinden,

gittikçe üst organlara kaymış ve parti sekreterinin şahsında noktalanmıştır.

Elbette kongre yönetici organ değildir. Ama parti-
nin bütününün iradesini temsil eden son derece temel
bir organdır. Örneğin. Bolşevik partisinin ilk dönemle-
rinde, parti kongrelerinin tayin edici bir önemi vardı.
Parti içi mücadeleler buradaki delegelerin önünde cere-
yan ederdi. Daha sonraki yıllarda kongreler artık birer
«tören» haline getirildi. Merkezde daha önceden alınan
kararların onay mercii durumuna düşürüldüler. Birinci
deformasyon budur.

İkinci deformasyon, partinin en yüksek yönetici or-
ganı olan Merkez Komitesinin de, bir yetki devri yapı-
p etkisiz kılınmasıdır. Yine Bolşevik partisinden örnek
verelim. Merkez Komitesi başlangıçta gerçekten parti-
nin yönetici organıydı. Parti kongresi, partinin en seç-
kin yöneticilerini bu organa seçer ve partiyi kongreler
arasında onlar yönetirdi. Ancak daha sonraki yıllarda
partinin büyümesine ve bir iktidar partisi olmasına pa-
ralel olarak merkez komitesi durmadan genişleyerek
-asında bu zorunlu bir sonuç değildi- iki-üç yüz kişilik
hantal bir organ durumuna geldi. Bu kadar kalabalığın
ikide bir toplanıp bütün önemli kararları alması müm-
kün olmadığından, bir yetki devri yapıldı ve merkez ko-
mitesi içinden partinin gerçek yönetici organı seçildi.
Politbüro.

Aslında olan, parti kongresinin iyice devreden çı-
kartılması, merkez komitesinin bir anlamda kongre gibi
işlev görmesiydi. Böylece Partinin iradesini temsil eden
kongre ile gerçek yönetici organ arasına gereksiz bir
hantal organ sokuluyor, gerçek yönetici organ tabanın
denetiminden iyice uzaklaştırılmış oluyordu. Çünkü
kongreye hesap verecek organ politbüro değil, merkez
komitesiydi. Kongre gerçek yönetici organını doğrudan
doğruya seçemiyor, bu yetkiyi işlevi belirsiz bir başka or-
gana devrediyordu.

Daha sonraki gelişmeler bu işin sonunun olmadığını gösteriyor. Parti içi gizli hiziplerin dengelenmesi ihtiyacı sonucunda politbürolar da gittikçe kalabalıklaşıyor ve bunun üzerine onun içinden daimi komiteler seçiliyor. Hatta daimi komiteler bile bazı yetkilerini parti sekreterine devrediyorlar. Öte yandan bu uygulama bütün organlarda taklit ediliyor ve seçilmiş organların gerçek işlevlerini seçilmemiş yürütmeler devralıyor. Seçimler anlamsızlaşırken, yürütmeler tabandan bağımsızlaşıyor. Böylece bürokrasinin hiyerarşik, denetlenemez örgütlenme biçimi gerçekleşiyor. Akış hem aşağıdan yukarı, hem yukarıdan aşağı değil, yalnızca yukardan aşağı.

Öncü parti, bu hiyerarşik yapılanmayı kesinlikle sona erdirmeli ve gerçek yönetimlerin gerçekten tabanın iradesiyle seçildiği ve yönetimlerin saydam bir yapı içinde denetlenebildiği bir örgütlenmeye dönmelidir.

Herşeyden önce, bir işçi sınıfı partisinin kongresi, gerçekten tabanın içindeki eğilimlerin yansıdığı ve mücadele ettiği bir alan olmalıdır. Parti kongreleri her yıl yapılmalı ve burada önceden belirlenmiş kararlara ek kaldırmak yerine, canlı fikri ve siyasi tartışmalar yapılmalıdır.

Parti içinde gereksiz hantal organlara, göstermelik görevlilere yol açan ve gerçekten kimin kime hesap soracağı sorununu iyice karartan «yetki devri» türü katmanlaşmalara son verilmelidir. Bir işçi sınıfı partisinde o partinin gerçek yönetici kurmayları kimler olacaksa parti kongresinde onların seçilmesi sağlanmalı, kongrelerde doğrudan doğruya onlar üzerinde tartışma ve mücadele olmalıdır. Bu kurmayın sayısı, hiçbir zaman bir arada çalışacak sayıyı aşmamalıdır. Çünkü kalabalıklaşma başladığı an yetki devri denen olay da başlıyor. İlginç bir nokta, burada *kalabalık* demokrasinin aleyhine işliyor.

Gerçek yönetici seçimi, kongrenin en önemli sonuçlarından biri olmalıdır. Bunun için bu organın seçimi

enine boyuna ele alınmalı ve bu konuda her türlü açık çekişme ve yarışmanın koşulları yaratılmalıdır. Çeşitli gruplar ayrı ayrı aday listeleri çıkarabilmelidirler.

Parti yönetimi, kararları kollektif çalışma içinde alan bir organ olmalıdır. Kongre, bu organa, kişilikli, oyunun sahibi, esen rüzgâra göre oyunu döndürmeyen önderler seçmelidir. Tabii bu bir dilek. Bunun gerçekleşmesi, uzun vadede o partinin olgunluğunun, bürokrasiyi geriletmesinin, sınıfla kaynaşmasının, sosyalist demokrasiyi benimsemesinin ürünü olacaktır.

“

Sınıfların hercümerci ve yığınların yaratıcı hareketi yerine, kendi düzenli çalışan oyuncaklarını, örgütlerini koyan bürokratların yapay dünyasının yansıması değildir de nedir? “Farklı seslerin” ortadan kalktığı bir “eşitlik” ancak öbür dünyada bulunabilir. Ölüler sessizdir ve bu yüzden “eşitlik” de sağlanmıştır!

İşçi sınıfının öncü partisi, farklı sesleri ve eşitsizlikleri yok etme aygıtı değildir. İşçi sınıfı öncüsünün becerisi, bütün bu farklılıklar ve eşitsizlikleri aynı ideolojik potada birleştirebilme yeteneğindedir. Bu birleştirme de, farklılıkların yapay bir şekilde yok edildiği'nin farzedilmesiyle olmaz. Farklılıkların kendilerini açıkça ortaya koymalarıyla olur.

İşçi sınıfının içindeki farklılıkların, farklı seslerin yok edildiği bir aygıt “statükoyu değiştirmek” şöyle dursun, statükonun ve bürokrasinin bekçisi olur.

”